

**BURSA HANLAR BÖLGESİ'NDEKİ KENTSEL DIŞ MEKÂNLARIN KALİTE
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Seyhan AĞIN

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BURSA HANLAR BÖLGESİ'NDEKİ KENTSEL DIŞ MEKÂNLARIN
KALİTE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mimar Seyhan AĞIN

Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA 2014

TEZ ONAYI

Seyhan AĞIN tarafından hazırlanan ‘‘Bursa Hanlar Bölgesi’ndeki Kentsel Dış Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesi’’ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Başkan : Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
Uludağ Ü. Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Doç. Dr. Selen DURAK
Uludağ Ü. Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Yrd. Doç. Dr. Gül ATANUR
Bursa T.Ü. DBMM Fakültesi
Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Ali Osman DEMİR
Enstitü Müdürü

../ ../ 2014

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahribat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

.. /.. /2014

Seyhan AĞIN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BURSA HANLAR BÖLGESİ'NDEKİ KENTSEL DIŞ MEKÂNLARIN KALİTE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seyhan AĞIN

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Tarihsel süreç içerisinde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu toplumsal yapıda oluşan değişimler, yaşam alışkanlıklarıyla beraber kentsel mekânların biçimlerini, işlevlerini ve yapılarını değiştirmiştir. Bu değişimle beraber kalite kavramına ilişkin beklentiler de değişmiş olup, bu durum mekân kalitesi kavramına ilişkin yeni tanımları ve parametreleri gerekli kılmıştır. Kalite kavramı çok farklı bileşenleri içeren bir kavram olduğu için bu tanım ve parametrelerin geliştirilmesi de her bir mekânın kendine has niteliklerini dikkate almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, Bursa Hanlar Bölgesi'ni yeniden canlandırmak adına katkı sağlaması düşünülen bu çalışmada, bu alanda bir mekân kalitesi tanımı yapılmış ve buna ilişkin kalite parametreleri geliştirilmiştir. Böylelikle Bursa Hanlar Bölgesi'nde yer alan kentsel mekânların kalitesi irdelenmiştir.

Tezin giriş bölümünde, çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, kentsel mekânlardan kullanıcı gereksinimleri doğrultusunda olması beklenen mekân kalitesi ölçütlerini tespit etmek ve Hanlar Bölgesi'ndeki kentsel mekânların, bu tespitler ışığında beklenen mekân kalitesine sahip olup olmadığını belirleyerek yeni öneriler geliştirmektir. Aynı zamanda bu çalışmanın daha sonra irdelenecek diğer kentsel mekânlar için model olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kurgusal olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olarak üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde kentsel mekân kalitesine yönelik literatür

araştırmalarının bulunduğu kavramsal ve kuramsal tanımlamalar yer almaktadır. Burada mekân tanımları, insan çevre ilişkileri, insanların temel gereksinimleri ve kalite kavramından bahsedilmiştir. Bu bölümde, çalışma Maslow'un insan ihtiyaçları hiyerarşisinden yola çıkarak, insan gereksinimleri doğrultusunda, mekâna ilişkin beklentileri ortaya koymaya çalışmıştır. Mekâna ilişkin olarak ortaya konulan beklentiler ışığında kalite göstergeleri oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, birinci bölümdeki bilgiler ışığında çalışma alanı olan Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki kentsel mekânlar olan hanların avluları incelenerek tespitler yapılmıştır. Bu bağlamda önce Hanlar Bölgesi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Hanlar Bölgesi'nde kullanıcı gereksinimlerinin ve buna bağlı olarak kalite göstergelerinin neler olduğunun araştırılmasına yönelik anket çalışması yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, sonuç ve değerlendirme başlığı altında ikinci bölümdeki anket çalışması sonucunda elde edilen tespitler ışığında öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, kentsel mekân, kullanıcı gereksinimleri, kalite, kentsel mekân kalitesi, Hanlar Bölgesi.

ABSTRACT

MSc Thesis

AN EVALUATION OF URBAN OPEN SPACES IN BURSA KHANS REGION IN TERMS OF SPACE QUALITY

Seyhan AĞIN

Uludağ Univesity
Institute of Science and Technology
Department of Architecture

Supervisor: Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

The evolution of the societal structure resulting from the development of information and telecommunication technologies in the course of history changes, along side with life habits, has shaped functions and structures of the urban places. Together with this change, the expectation to the concept of the quality has also changed which necessitates the new definitions and parameters about the concept of the space quality. Because the concept of quality consists of various components, the promotion of these definitions and parameters requires taking the specific qualifications of the particular space into consideration. In this context, this study which is expected to contribute to the revival of the Bursa Khans Region gives a definition of space quality and develops pertaining quality parameters for the Region. In this way, it is desired to examine the quality of the urban spaces located in the Bursa Khans Region.

Aim, scope and the methodology of the study are included in the introduction part of the thesis. The aim of the study is to identify criteria of the space quality expected through users' needs from urban spaces, and to develop new proposals by determining whether the urban spaces in the Khans Region own space quality which is supposed to be in the light of the identification made here. At the same time, it is considered that this study might be a model for the future examinations of the other urban spaces.

The study has been divided into three parts structurally consisting of introduction, body and conclusion parts. In the first part of the study, conceptual and theoretical definitions

are included along with review of literature related to the urban space quality. The definitions of space, the relationship between human and environment, the basic needs of human and the concept of quality are mentioned in this part. Taking Maslow's human requires hierarchy as the starting point, the study tries to set forth the expectations from a space in accordance with the human needs in this part. In the light of the revealed expectations from a space, indications for the quality have been formed.

In the second part of the study, in the light of the information concluded from the first part, by examining the courtyards of the khans which are the urban spaces of the Bursa Khans Region some findings have been determined. In this context, firstly some information about the Khans Region is provided, then a survey is conducted towards the needs of the users and, accordingly, the quality indications in the Region.

In the third part of the study, under the titles of conclusion and evaluation, it is aimed to develop some proposals according to findings concluded from the survey in the second part.

Key Words: Space, urban space, users needs, quality, urban space quality, Khans Region.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
GİRİŞ.....	1
Amaç.....	2
Kapsam.....	2
Yöntem.....	3
1. KENTSEL MEKÂN KALİTESİ-KAVRAMSAL VE KURAMSAL TANIMLAMALAR.....	5
1.1. Temel Kavramlar	5
1.1.1. Mekân kavramı.....	5
1.1.2. Kentsel mekân kavramı.....	7
1.2. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı.....	9
1.2.1. İnsan çevre ilişkileri	9
1.2.1.1. Algılama ve biliş	10
1.2.1.2. Mekânsal davranış.....	16
1.2.2. İnsanların temel gereksinimleri.....	17
1.2.2.1. Fizyolojik gereksinim.....	19
1.2.2.2. Güvenlik gereksinimi	21
1.2.2.3. Ait olma isteği gereksinimi	23
1.2.2.4. Saygınlık gereksinimi.....	25
1.2.2.5. Özgerçekleştirim gereksinimi	28
1.2.2.6. Entelektüel, duygusal ve estetik doyum gereksinimi	30
1.2.3. Kalite kavramı.....	31
1.2.3.1. Yaşam kalitesi kavramı	32
1.2.3.2. Mekân kalitesi ve göstergeleri	35
2. BURSA HANLAR BÖLGESİ'NDE KENTSEL DIŞ MEKÂN KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	41
2.1. Bölgenin Tanıtımı	41
2.1.1. Tarihsel süreç	41

2.1.2. Sosyo-ekonomik çevre	42
2.1.3. Fiziki oluşum süreci	44
2.1.3.1. Pirinç Han	49
2.1.3.2. Koza Han.....	52
2.1.3.3. Fidan Han	55
2.1.3.4. Emir Han	57
2.2. Anket Çalışması	60
2.2.1. Demografik yapının ve kullanım pratiğinin değerlendirilmesi	61
2.2.2. Kalite göstergelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi	75
3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	102
KAYNAKLAR	105
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ	113
TEŞEKKÜR.....	114

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Omarakama köyünün mekânsal kurgusu	6
Şekil 1.2. Sahip olunan imajlara göre çevrenin algılanması	12
Şekil 1.3. Gestalt'e göre kapalılık	13
Şekil 1.4. Gestalt'e göre şekil-zemin ilişkisi.....	14
Şekil 1.5. Gestalt gruplama ilkeleri.....	15
Şekil 1.6. Çevresel değerlendirme tepkisi modeli.....	16
Şekil 1.7. İnsan davranışının temel süreçleri	17
Şekil 1.8. İnsan gereksinimleri hiyerarşisi	18
Şekil 1.9. Mahremiyetin dinamik bir modeli	22
Şekil 1.10. Yaşamın bileşenleri modeli.....	34
Şekil 1.11. Çevre kalitesinin algısal açıdan öznel değerlendirme süreci	34
Şekil 2.1. Anadolu'da kullanılan ticaret yolları	43
Şekil 2.2. Osmanlı dönemi ticaret yapısı türleri.....	46
Şekil 2.3. Çalışma kapsamında incelenen hanlar	49
Şekil 2.4. Pirinç Han zemin kat planı	50
Şekil 2.5. Pirinç Han avlusu	50
Şekil 2.6. Pirinç Han giriş kapısı.....	51
Şekil 2.7. Pirinç Han genel görünüm	51
Şekil 2.8. Koza Han birinci kat planı	53
Şekil 2.9. Koza Han avlusu	53
Şekil 2.10. Koza Han giriş kapısı.....	54
Şekil 2.11. Koza Han genel görünüm	54
Şekil 2.12. Fidan Han zemin kat planı	55
Şekil 2.13. Fidan Han giriş kapısı	56
Şekil 2.14. Fidan Han avlusu	56
Şekil 2.15. Emir Han planı.....	58
Şekil 2.16. Emir Han avlusu	58
Şekil 2.17. Emir Han alt giriş kapısı	59
Şekil 2.18. Emir Han üst giriş kapısı	59
Şekil 2.19. Avlulardaki kullanıcıların cinsiyet dağılımları	62
Şekil 2.20. Avlulardaki kullanıcıların yaş dağılımları	63

Şekil 2.21. Avlulardaki kullanıcıların eğitim durumu dağılımları.....	64
Şekil 2.22. Avlulardaki kullanıcıların meslek dağılımları	65
Şekil 2.23. Avlulardaki kullanıcıların medeni durumu dağılımları	66
Şekil 2.24. Bursa Hanlar Bölgesi'nin en önemli sorunu dağılımları	68
Şekil 2.25. Avlulardaki kullanıcıların avluya gelme sıklığı dağılımları	69
Şekil 2.26. Avlulardaki kullanıcıların avluda geçirdiği süre dağılımları	70
Şekil 2.27. Avlulardaki kullanıcıların avluyu tercih etme günleri dağılımları	71
Şekil 2.28. Avlulardaki kullanıcıların avluyu kullanma zaman dilimleri.....	72
Şekil 2.29. Avlulardaki kullanıcıların avluya ulaşım şekli dağılımları.....	73
Şekil 2.30. Avlulardaki kullanıcıların avluyu kullanma amacı dağılımları	74
Şekil 2.31. Han avlularına göre kalite parametrelerinin tanımlayıcı dağılımları	82

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 1.1. Önerilen kentsel mekân kalite parametrelerinin strüktürel oluşumu.....	39
Çizelge 2.1. KMO ve Bartlett Sonuçları	75
Çizelge 2.2. Kentsel mekânların dış kalite açısından değerlendirilmesi faktörleri.....	77
Çizelge 2.3. Çalışma kapsamında ulaşılan kentsel mekân kalite parametreleri.....	78
Çizelge 2.4. Kalite parametrelerinin güvenilirlikleri.....	79
Çizelge 2.5. Han avlularına göre kalite parametrelerinin tanımlayıcı verileri.....	80
Çizelge 2.6. Kalite parametreleri ile cinsiyet arasındaki farklılığın incelenmesi (bağımsız örneklem t testi).....	83
Çizelge 2.7. Kalite parametreleri ile yaş arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)	84
Çizelge 2.8. Kalite parametreleri ile eğitim durumu arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	86
Çizelge 2.9. Kalite parametreleri ile meslek arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	88
Çizelge 2.10. Kalite parametreleri ile medeni durum arasındaki farklılığın incelenmesi (bağımsız örneklem t testi).....	90
Çizelge 2.11. Kalite parametreleri ile avluya gelme sıklığı arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	92
Çizelge 2.12. Kalite parametreleri ile avluda geçirilen süre arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	94
Çizelge 2.13. Kalite parametreleri ile avlunun tercih edilme günleri arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	96
Çizelge 2.14. Kalite parametreleri ile avluyu kullanma zaman dilimi arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	98
Çizelge 2.15. Kalite parametreleri ile avluda bulunma amacı arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA).....	100

GİRİŞ

İnsan çevre ilişkisinin en çok gözlemlenebildiği yer olan kentsel mekân, kentin ana bütünleşme aracı olarak sosyal bağlayıcılık görevini üstlenir. İnsanları bir araya getirerek kaynaşma sağlayan bu mekânlardaki çeşitli tasarım problemleri insani ilişkilerin azalmasına neden olur. Çünkü insanların kültürel kimliklerinin oluşumu ve kişilik gelişimleri, kentli olma deneyiminin büyük oranda yaşandığı yer olan kentsel mekânda gerçekleşir. Bu açıdan bakıldığında kentsel mekânın daha çok kullanılabilmesi ve yaşayabilmesi adına yapılan kalite çalışmaları günümüzde öncelik arz eden bir durum kazanmıştır.

Literatürde kentsel mekân kalitesi kavramına ilişkin net bir tanımlama bulunmamaktadır ve bu konuda yapılan çalışmalar sayıca azdır. Dolayısıyla, kentsel mekânlara ilişkin kalite parametrelerinin ortaya konulması önemli bir gerekliliktir.

Kentsel mekânda kalitenin belirlenebilmesi için kaliteli bir mekânın nesnel göstergelerinin yanında bu mekândaki kullanıcıların algısal yargılaması anlamına gelen öznel değerlendirmelerini de içeren yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Kentsel mekânların öznel değerlendirilmesi kullanıcılarına, kente ait bu mekânları ne kadar tercih ettikleri ve hangi amaçla kullandıkları sorularak tespit edilebilir. Bu sayede kentsel mekânların kalite ölçümü yapılabilir.

Çalışma kapsamında Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki han avlularına ilişkin bir çalışma yapılmıştır. Bu bölge, tarihsel süreklilik içinde Bursa'nın sosyal ve ekonomik hayatında çok önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca, 2014 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine girerek evrensel boyutta tarihi ve kültürel önemi kabul görmüş bir kentsel alandır. Çalışma kapsamında, Hanlar Bölgesi'nde yer alan dört farklı hanın avluları mekân kalitesi bağlamında irdelenmiştir. Bu mekânların, kullanıcı gereksinimleri doğrultusunda çalışma kapsamında belirlenmiş olan kentsel mekân kalitesi ölçütlerini karşılama düzeyleri sorgulanmıştır.

Amaç

Konusu “Kentsel Dış Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesi” olan bu çalışmanın öncelikli amacı, her kentin sosyal bağlayıcılık görevini üstlenen kentsel mekânların daha çok kullanılabilmesi ve yaşayabilmesi açısından kalite unsurlarını araştırmaktır. Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacılara mekân kalitesi için model önerisi geliştirerek öncülük etmek ve veri sağlayarak referans olmak çalışmanın diğer amaçlarındandır.

Ayrıca mekânın anlamsal sınırıyla ilgilenen bu çalışma, mekânın anlamlandırılması için insan-çevre ilişkilerinde insan algısını dikkate alarak, mekân kalitesinde insan gereksiniminin karşılanma düzeyi anlamına gelen kalite kavramını kullanıcı memnuniyeti açısından ele almaktadır. Dolayısıyla mekân kalitesi ölçütleri tespit edilirken nesnel mekân göstergelerinin yanı sıra insana mekânı algılatan öznel değerlendirmeleri de içeren yöntemlerin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kapsam

Algı, gereksinim ve kalite kavramları üzerinde duran çalışma, tarihsel süreçte gösterdiği kentsel aktivitesini hala sürdüren ve tarihi özelliği ile ön plana çıkan Bursa Hanlar Bölgesi’ndeki kentsel mekânlara örnek oluşturan han avlularından, Pirinç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han avlularının kentsel mekân kalitesi bağlamında analiz edilmesi ve bu mekânların kullanıcı görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi sonucu mekân kalitesinin sağlanmasına yönelik kalite girdilerinin neler olabileceğinin araştırılması ile sınırlandırılmaktadır.

Bursa Hanlar Bölgesi’nin büyüklüğü, içerisinde bulunan hanların sayıca fazla olması ve çok kapsamlı bir çalışma gerektirmesi sebebiyle, alan yüksek lisans tezi kapsamında çalışabilecek ölçekte sadece dört hanla sınırlandırılmıştır. Bu dört han tespit edilirken, sağlıklı veriler elde edilebilmesi için hanların birbirinden farklı özellikler göstermesine ve yoğun kullanımlı mekânlar olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda gençlerin buluşma mekânı olarak görülen Pirinç Han, turistik amaçlı kullanılan Koza Han, dinlenme amaçlı Fidan Han, daha çok çevre esnafın kullandığı Emir Han uygulama alanı olarak seçilmiştir. Kullanıcı değerlendirmelerine dayalı olan bu çalışmada,

uygulama grubu olarak ise hanın zorunlu kullanıcısı olan han esnafı yerine hanı kullanmak için tercih edip gelen han ziyaretçileri seçilmiştir.

Bu kapsamda, çalışmada, 'mekân', 'kentsel mekân' kavramlarının tanımı yapılmış olup; her kullanıcının farklı algısal değerlendirmeleri sayesinde mekânlaşan 'mekânın anlamsal sınırı' tanımı üzerinde durulmuştur. Daha sonra mekânın bu anlamsal sınırı tanımında, mekânın anamlanabilmesini sağlayan en önemli unsurun 'insan-çevre ilişkileri' olduğundan bahsedilerek, bu ilişkilerin anlaşılabilmesi için 'algılama ve biliş' kavramları açıklanmıştır. İnsanın algılama ve biliş sonucunda mekânsal davranış sergilediğinden yola çıkılarak bu mekânsal davranışın insan gereksinmesinin sonucunda ortaya çıktığı üzerinde durulmuştur. Son olarak, insanın yaşadığı çevreden beklediği bu gereksinimler ortaya konmaya çalışılarak, kalitenin bu gereksinimleri karşılama düzeyi olduğundan bahsedilmiştir. Tüm bu bilgilerin sonucunda yapılan alan çalışması ile mekân kalitesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Çevre-insan ilişkisi ve kalite kavramını araştıran çalışmada, mekân ve kentsel mekân kavramlarının tanımlanması, insan çevre ilişkilerinin açıklanması, insanların temel gereksinimlerinin belirlenmesi, mekân kalitesinin göstergelerine ulaşma ve çalışma alanının tanıtımında literatür araştırmasından faydalanılmıştır.

Mekân kalitesi ölçütlerini tespit ederken kullanıcının öznel değerlendirmesine başvurmak gerekmektedir. Bu nedenle alan çalışmasında en uygun yöntem olan anket tekniği uygulanmıştır. Anket tekniği, sorulan sorulara verilen tepkileri yüz yüze görüşme ile gözlemlemeye olanak sağlaması yönüyle de ulaşılan bilgilerin yorumlanması aşamasında çalışmaya katkı sağlamıştır.

Kullanıcıların mekânı değerlendirmelerine yönelik sorulan sorular, istatistiksel analiz programı olan SPSS programına aktarılarak analizler tamamlanmıştır. Bu değerlendirme işleminde faktör analizi yöntemi kullanılmış ve ulaşılan bilgiler neticesinde çalışma yorumlanarak sonlandırılmıştır.

Çalışmaya başlarken karşılaşılan problemlerden birisi literatürde kentsel mekân kalitesi kavramına ilişkin net bir tanımlamanın olmaması ve bu konuda yapılan çalışmaların sayıca az olmasıdır. Dolayısıyla kentsel mekân kalitesi parametrelerini belirlerken yeni bir metot oluşturulması gerekmekte olup şöyle bir yöntem izlenmiştir:

Çalışmada, kalite insan gereksinimlerini karşılama düzeyi olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, öncelikle Maslow'un (1943) insan gereksinimleri hiyerarşisinden yola çıkılmıştır. Bu temel ihtiyaçların mekânsal karşılıklarının bulunabilmesi için literatür çalışmasına devam edilmiştir. Bu bağlamda Gür'ün (1996) çalışmasında geliştirmiş olduğu insan temel ihtiyaçlarına karşılık gelen mekânsal kalite unsurları temel alınmıştır. Daha sonra Gür'ün (1996) çalışmasında buna karşılık gelen tanımladığı kavramlar Voordt'un (2005) yaptığı ana kalite unsurlarıyla beraber yorumlanmıştır. Tüm bu mekânsal kalite unsurlarının mekânın farklı niteliklerine göre mekânın iç mekân ya da dış mekân olmasına bağlı olarak farklılıklar göstereceği aşikârdır. Dolayısıyla bu bağlamda çalışma kapsamında kentsel mekân özelinde bu kavramlar yeniden sorgulanmıştır ve yeni bir parametreler dizini oluşturulmuştur.

1. KENTSEL MEKÂN KALİTESİ-KAVRAMSAL VE KURAMSAL TANIMLAMALAR

1.1. Temel Kavramlar

1.1.1. Mekân kavramı

Mekân kavramı kentsel mekânın bir alt ögesidir. Çalışma konusu olan kentsel mekân kavramının anlaşılabilmesi ve tanımlanabilmesi için “mekân” kavramının incelenmesi gerekmektedir. Mekân kavramı ile ilgili günümüze değin birçok tanımlama yapılmıştır.

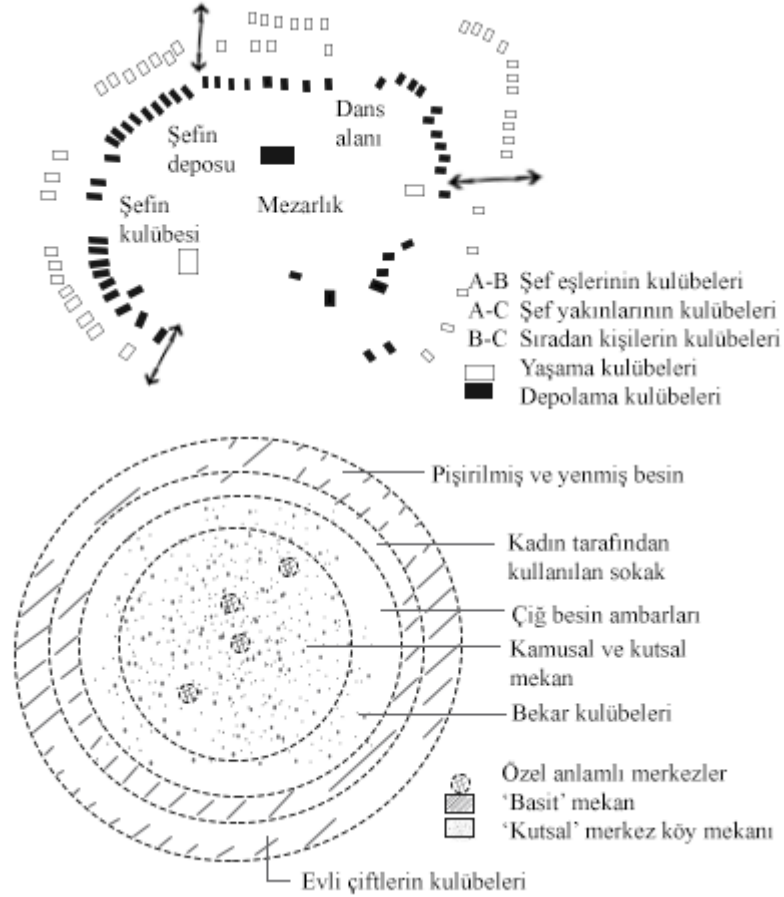
Mekân sözcüğü Arapça kökenli bir kelime olup Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde 1. Yer, bulunulan yer. 2. Ev, yurt. 3. Uzay, gibi kavramlarla açıklanmaktadır (Anonim 2012).

En basit ifadeyle bir kişi veya grubun yeri olarak tanımlanan mekân kavramı, insan ilişkilerinin gerçekleştiği ve bu ilişkilerin yarattığı gereksinimleri karşılayan donatıların yer aldığı bir boşluktur (Gür 1996). Coğrafi mekândan psikolojik mekâna kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsayan mekân kavramı, geniş bir çerçeve ile “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürebilmesine elverişli bir boşluk” ve “sınırları gözlemci(ler) tarafından algılanabilen uzay parçası” olarak tanımlanabilir.

Mekân mimarlıkta üretilen bir nesnedir, mimarlığın vazgeçilmez bir niteliği ve mimari bir ürünü var eden temel koşuldur (İnceoğlu 2007). Bu konuda mekân üzerine çeşitli düşünürlerin tanımları vardır. Bu tanımlar içinde en göze çarpan tanım Schulz’un yaptığı sınıflamadır. Schulz’a göre, mekân çevrenin insana göre bağıntılı bir durumdur. Bu bağlamda, mekân örgütlemeye ve mekânı kavramada en önemli unsur çevrenin değil insanın varoluşsal gerçekliğidir. Mekânla ilişki kuran insan önce en somut ve yararsal olana ulaşır ve somutla deneyimlerinden bir soyut tanıya varır. Mekânın göreliliği de olarak tanımlanan insanın varoluşsal mekânı, ilk kez Norberg-Schulz tarafından tanımlanmıştır (Gür 1996).

Levi- Strauss varoluşsal mekânı Omarakama köyünün mekânsal kurgusuna dayalı olarak açıklamıştır. Buna göre, varoluşsal mekânın temelini coğrafi mekânın oluşturduğunu savunmuştur. Omarakama köyü, hiçbir fiziksel sınır olmamasına karşın

sınırlarla ayrılmış anlamsal bölgelerle tanımlanmıştır (Şekil 1.1). Bu durumda varoluşsal mekân herhangi bir plan paralelinde değil de toplumun kültürel, simgesel ve deneyimsel koşullarıyla bağlantılı olarak oluşan ve yaşayan mekândır. İnsanın en özel mekânlarından dünya coğrafyasına kadar uzanır. Mimari bir yapısı olduğu gibi soyut geometrik bir yapıya da analitik nedenlerle indirgenebilir (Gür 1996).

Şekil 1.1. Omarakama köyünün mekânsal kurgusu (Gür 1996)

Konuk'a (1979) göre zamansal özellik taşıyan mekân kavramının dördüncü boyutu vardır. Bunlar insan gereksinimleri ve toplumsal yapıdır. Fiziksel mekânın tek başına ifadesi mümkün değilken, mekânın mekân olabilmesi bu fiziksel yapının algılanmasına bağlıdır.

Bir yapıyı, en, boy, yükseklik değerleri onu üç boyutlu kütle hale getirirken, tanımlı hale getiren de insan ilişkileridir. Yapının içinde ve dışında yaşanan insan ilişkileri

sayesinde yapı mekân olarak anlamlandırılabilir. Bu anlamda mekân, insan ilişkileri ve nesnel etkileşimleriyle yapının dördüncü boyutu olabilmektedir (İnceoğlu 2007). Bir fiziki ortamın, kullanıcılar ile girdiği sosyal etkileşim ve ilişkiler bütünü sonrasında, boşluk olmaktan çıkıp bir mekân olabileceği söylenebilir.

Tüm bu tanımlamalar değerlendirildiğinde mekân kavramının, yaşamak için gereksinim duyulan donatıları ihtiva eden, kullanıcı eylemlerinin gerçekleşmesine olanak sağlayan, belli bir hacmi ve sınırları olan üç boyutlu bir boşluk olduğu görülmektedir. Mekân kavramının kullanıcının algısına göre değiştiği söylenebilir. Her kullanıcıya göre değişen algısal değerlendirmeler zaman-psikolojik-toplumsal etkilere açık olarak mekân kavramını etkileyebilir. Dolayısıyla tanımlayıcı etken olarak, mekânın fiziksel boyutu olmasının yanında, kullanıcı gereksinimlerine cevap veren psikolojik ve toplumsal yanının da olduğu görülmektedir.

Genel bir deyişle bir mekândan bahsedebilmek için, mekânı var eden belli bir yüzeyin ya da mimari elemanların (duvar, döşeme vb.) varlığı şart değildir. Güneş ışığının değdiği herhangi bir ağacın yarattığı gölgenin sınırları da mekân olarak tanımlanabilir. Buradan mekânı oluşturan sınırlamanın fiziksel elemanlarla olacağı gibi görsel de olabileceği anlaşılmaktadır (İnceoğlu 2007).

Oldukça geniş kapsamı olan doğal-yapay, iç-dış, mimari-kentsel mekân gibi birçok alt açılımı olan mekân kavramına, çalışmanın içeriği kapsamında kentsel mekân kavramı açısından bakılacaktır.

1.1.2. Kentsel mekân kavramı

Kentsel mekân kavramı en geniş ifadeyle bina cepheleri, kent zemini ve kent etrafındaki doğanın içeri girişinin temsil edildiği doğal ya da yapıma açık alanlar olarak tanımlanabilir (Yıldız 2007). Kentsel mekân öğeleri binalar, meydanlar, sokaklar ve yeşil alanlar olarak belirlenmektedir. Kentsel mekân kavramı üzerine birçok düşünürün tanımlaması bulunmaktadır.

Bu konuda, Bakan ve Konuk (1987) kentsel mekânı; kentsel yapıların dışında kalan, kent arazisi üzerine kurulu, kentlilerin kullandığı, kentle ilişkili olayların yer aldığı alanların tümü olarak ifade etmektedir.

Krier'e (1979) göre ise kentsel açık alanlar, bireylere istemli ve istemsiz, gelişigüzel hareketlilik sağlayan, içinde sürekli ve yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok oturma imkânı veren ve hareketliliğe zorlamayan mekânlardır (Giritlioğlu 1998).

Kentsel mekânlar bir başka tanımda ise insan yaşamında öznel ve psikolojik süreçlerin geçtiği, algısal ve deneyimsel süreçlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüştüğü yerler olarak tanımlanmaktadır (Eşkinat 1992).

Kentsel mekân, herkesin fiziksel olarak erişebildiği ve kullanabildiği ve yabancı ya da yerlilerinin çok az kısıtlamalarla girebildiği kırsal ve kentsel mekânların içlerinde kalan mekânlar olarak ifade edilirken bazı yazarlar ise kentsel mekânı genişleterek “insanların evde ya da işte olmadıkları zamanlarda kullandıkları herhangi bir yer” olarak tanımlamıştır (İnceoğlu 2007). Dolayısıyla kentsel mekân, halkın rahatlıkla ulaşabildiği yapılaşmış ya da doğal olan her türlü çevreye karşılık gelmektedir.

Spreiregen ise kentsel mekân kavramını şöyle tanımlar: “onlar... kentlerin tampon görevi gören mekânları ya da bölgeleridir. Onlar insanlar için insanları karşılıklı temas/kontakt ile yakınlaştırarak, tehlikeli/ani trafiğe karşı onlara barınak sağlarlar. İnsanları sokak ağı yoluyla karmaşa ve gerilimden kurtararak bir araya gelmelerini sağlayan bir “yer” yaratmaktadırlar” (İnceoğlu 2007'den alınmıştır).

Her toplumun, varlığını ya da varoluşunu simgeleyen bir merkeze ihtiyacı vardır. Kentsel mekânlar böyle bir imge olabilirler ve aynı zamanda bir kentin nabzıdır. Bu mekânlar ortak paylaşılan kimliği, kültürü simgelerken aynı zamanda o yerde yaşayanlar ve yaşananlar ile ilgili ipuçları vermektedir. Bunun yanında kentsel mekân, kullanıcılar arasında bütünlük duygusu oluşturulmasına olanak sağlayan sosyal bağlayıcılık görevi de görmektedir (İnceoğlu 2007).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkılarak, kentsel mekânda toplumsal bir aradalık ve kaynaşma sağlandığından bu mekânların olmaması durumunda kentte yaşayan

insanların birbirlerinden kopacakları ve iletişimle beraber insani ilişkilerin azalacağı çıkarımı yapılabilir.

1.2. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı

1.2.1. İnsan çevre ilişkileri

İnsan yaşadığı ortam ile sürekli bir iletişim ve etkileşim içerisindedir. Ortam kavramı ile ifade edilmek istenen hem bireyin içinde bulunduğu mekânsal çevresi hem de bir parçası olduğu sosyal çevresidir. İnsan, çevresinden etkilenen aynı zamanda da çevresini değiştiren, zamanla kendi de değişen aktif bir organizmadır. Çevre ise dinamik, kullanıcıları tarafından yaratılan bir kavramdır (Atabek 2002).

İnsan ve çevresi arasındaki ilişkinin araştırılması sonucu insan-çevre modellerinin oluşturulmasında Krupat'a (1985) göre, çevresel determinizm, posibilizm ve probabilizm olmak üzere üç farklı yaklaşımdan bahsedilebilir. Çevresel determinizmde, dış etkilerin tepkileri oluşturduğu ve bunun insanların belli şekillerde davranmasını sağladığı söylenmektedir. Bu yaklaşımda, insanlar belli kararlara ve davranışlara kaçınılmaz olarak itilmekte, zorlanmaktadır. Bu yaklaşım, kişiyi pasifize eden bir yaklaşımdır. İkinci yaklaşım olan posibilizmde çevre, zorlamanın aksine kişilere seçenekler sağlayan bir ortam olarak düşünülür. Bu yaklaşıma göre, kişilerin en önemli özelliklerinden biri kişinin dış etkiler karşısında karar verme yetisi ve çevrenin bu konuda kişiye olanaklar sağlamasıdır. Sonuncu yaklaşım olan probabilizmde, çevre sadece kişide davranışı belirlemez ya da kişiye olanaklar sunmaz, kişiye daha çok seçim yaptırır. Daha önceden oluşmuş davranışları destekler ve yeni davranış modelleri ortaya çıkarabilir ama yeni bir davranış yaratamaz (Atabek 2002).

Tüm bu yaklaşımlar değerlendirildiğinde kişilerin çevreyi biçimlendirdikleri aynı zamanda kişilerin çevre tarafından biçimlendirildikleri görülmektedir. İnsan çevre ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, çevrenin tanınması ve anlaşılmasını ifade eden algılama-biliş kavramları ile birlikte bu algısal, bilişsel süreçlerin tamamlanması sonucu ortaya çıkan mekânsal davranış kavramının incelenmesi gerekmektedir.

1.2.1.1. Algılama ve biliş

İnsanoğlu yaşamını sürdürebilmesi için yaşadığı çevre ile uyumlu olmak zorundadır. Bundan dolayı içinde yaşadığı çevreden faydalanabilmek adına çevreyi tanımak ve anlamak zorundadır. Bu olay kendi kendine gerçekleşir ve çevreden bilgi almak suretiyle olur (Erkman 1973). Bu bağlamda çevre, her zaman insanın kavrama kapasitesinden daha fazla bilgi içerir ve kişinin çevreden gelen bilgiler arasından seçim yapması gerekmektedir (Norberg-Schulz 1971). Bu şekilde insanların fiziksel çevreyi nasıl algıladıklarının ilkeleri bilinebilirse, bireylerin çevresel davranışları daha iyi algılanabilir ve sonucunda daha yaşanılır çevreler yaratılabilir (Göregenli 2010).

Bu noktada, algılama çevreden duyu organları ile alınan bilgilerin, doğru ve yerinde hareket edilmesi için, yorumlanıp değerlendirilmesini sağlar. Kişilere göre farklılık gösteren algılama olgusu, aynı kişinin zaman içindeki değişkenliği gibi daha birçok etkenin biçimlendirdiği dinamik bir özellik gösterir (Erkman 1973). Algılamayı, uyarıcı ile ilgili ve uyarılan bireyle ilgili özellikler olmak üzere iki temel değişken etkilemektedir. Uyarıcının şiddeti ve tekrarı, algılayan kişinin beklentileri ve gereksinimleri diğer etkenler olarak sıralanabilir (Alpagut 2005).

Erkman (1973), çevrenin anlaşılması ve yorumlanması anlamına gelen algılamanın, kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğini söylemektedir. Rapoport (1977), bu değişkenliğin gözlemcinin nitelik ve amaçlarıyla ilgili olduğunu söyler. Örneğin tarihi bir çevrede yaşayan yerli bir kişi ile aynı çevreye turist olarak gelen bir kişinin algıları amaçları arasında farklılık olacaktır.

Nasar (1988) çevrenin algılanması sürecini, çevrenin görsel olarak algılandığı birinci aşama ve insan hisleri ile birlikte yargılandığı ikinci aşama olmak üzere iki aşamalı olarak değerlendirir.

Çevresel uyarı ve bilgileri süreçlendirme olgusu olarak görülen algı tepki düzeneği 4 aşamada açıklanmaktadır:

1. Çevreden gelen uyarı organizma tarafından duyu aracılığıyla algılanır.

2. Algılanan şey beyne iletilir. Bu iletim, beynin bir uyarıcıyı eski deneyimleri aracılığıyla yorumlaması demektir.
3. Algılanan şey uyumlandırılıp kavrandığında biliş olur.
4. İlk uyarıya tepki oluşturulduğunda, bu tepki önceden bilinen bir imgeye gönderme yapılarak oluşmuştur (Gür 1996).

Rapoport (1977), algı tanımlamasını kültürel etkenler gibi dış etkenlere dayandırırken kültürel farklılıkların kısmen bilişsel şekiller, kısmen de paylaşılan sosyo-kültürel normlara bağlı olduğundan bahseder. Paylaşılan bu norm ve değerlerin doğal bir ürünü olarak çevresel deneyim ortaya çıkar. Rapoport'a (1977) göre algı, bireysellikten çok sosyal sistemin bir parçası olma özelliğini taşır ve edilgen olmasının yanında algılama oluşumu, duyuşsal mesajlar ile algılayanın nitelikleri ve amacının etkileşime girdiği dinamik bir süreçtir. Rapoport (1977) algının işitsel, görsel, kokusal, dokunma, hava hareketi, yürüme ve sıcaklık ile ilgili değişkenleri içeren reaksiyonlar bütününden oluştuğunu ifade eder (Ünlü 1995).

Ayrıca Rapoport (1977), algılama süreçlerini şu şekilde tanımlamaktadır:

- Çevresel değerlendirme ya da tercih başlığı altına çevresel kalitenin algılanması, seçim, tercih, davranış ve kararlar toplanabilir.
- Kavrama olgusu bireyin çevreyi öğrenmesi ve bunlarla uyumunun betiminde kullanılması demektir.
- Algı, çevredeki deneyimin duyumsanması olarak tanımlanabilir. Buna çevresel algı denir.

Yukarıda bahsedildiği gibi insanın çevreye tepkisi birbirine bağlı aşamalardan oluşur. Çevreden gelen uyarı, beyinde geçmiş deneyimlerin kalıntısı, o anki ruh hali ve kalıtsal belirleyiciler tarafından süreçlenir. Meydana gelen algı kişiye özgüdür. Kişi bu kompleks olgulara tepki davranışı oluşturur. Böylelikle gelecekteki algı ve davranışı da etkisi altına almış olur. Buradan yola çıkılarak, anlık gelişen bir davranışın ardında yıllar önceden yaşanmış bir algı deneyimin yattığı çıkarımı yapılabilir (Gür 1996).

Çevre ve insan arasındaki güdü- tepki ilişkisinden doğan çevrenin değerlendirilmesi çevresel algıda önemli bir rol üstlenen “algısal filtreler” modelini ortaya çıkarır. Beş

duyu organının (işitme, görme, dokunma, tat alma, koku alma) temelini oluşturduğu bu algısal filtreler uyarı- yanıt ilişkisine göre çalışır (Mirzai 1995). Kişisel ve kültürel imajlardan oluşan algısal filtreler, gerçek dünya ile algılanan dünya arasındaki farkı yaratır (Rapoport 1977).

Rapoport'a (1977) göre algılanan çevre, kültürel ve kişisel imaj gibi özelliklerin etkisi altında filtrelerden geçer, sonucunda algılanan durum kişiye ait ideal imaj filtresinden de geçtikten sonra seçim aşaması olan değerlendirilmeye varılır (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Sahip olunan imajlara göre çevrenin algılanması (Rapoport 1977)

Bu değerlendirmeye kaynaklık eden çevresel nitelikler, algılayan için yeterli ya da yetersiz olabilir. Filtreler ile yapılan değerlendirme süreci bir anlamda çevrenin yeterliliği ve uygunluğu anlamında karar verme sürecidir. İnsanlar bu değerlendirmeyi yaparken çevreleri için güzel, kalabalık, kimliksiz gibi sıfatlarla değerlendirmelere varırlar. Çevredeki bilgileri duyu organları ile algılayabilmek, çevreyi tanımak ve anlamak karmaşık bildiriler arasından algılayanın seçim yapabilme yeteneği ile ilişkilidir. Bu bağlamda, algılama seçmek demektir. Çevredeki uyarıcıların akış hızı alıcının doygunluk eşiği denilen sınırı aşarsa kişi şaşırır ve seçimsel algılamanın kontrolünü kaybeder, nihayetinde kişideki ilgi azalışıyla algılama olayı gerçekleşmez (Atabek 2002).

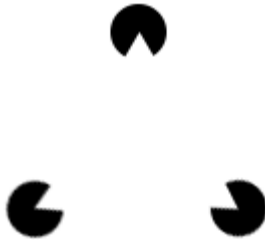
Literatürde temelde bireyin nasıl algıladığını ve ne yaptığını ortaya koymaya çalışan pek çok algı kuramı vardır (Ünlü 1995). Lang (1987), çevre ile ilgili bilgi edinme süreci olan algılama ile ilgili kuramcıları ekolojistler, bilgi işlemciler, Gestaltçılar olmak üzere üç grupta inceler (Gür 1996'dan alınmıştır).

Bu kuramlardan biri olan ekolojist kurama aynı zamanda direkt-algılama kuramı da denmektedir (Alpagut 2005). Bu kuramda algılama bilgiye dayanmakta olup; yönelme, dokunma, işitme, tad alma, koku, görme gibi duyu organları da algısal sistemler olarak görülmektedir. Ekolojistlere göre, kişiler bedenlerini kullanarak çevreyi araştırıp,

çevreden gerekli bilgiyi alır (Atabek 2002). Diğer bir deyişle çevresel algı, kişiye çevreden ulaşır. Burada önemli olan nokta, bir nesnenin görüldüğünde algılananın, onun kalitesinin değil verilerinin olduğudur. Ekolojistler aynı zamanda, deneyimin ve öğrenmenin algılama üzerindeki etkilerini yadsımazlar, fakat bunların çevresel kaynaklardan oluştuğunu söylerler (Alpagut 2005).

Bilgi işlem kuramı algılamada, deneyimin rolüne vurgu yapar. Buna göre bilgi işlemciler, çevreyi bilme ve anlamada, çevredeki duyumsamadan kazanılan bilgi ve deneyimin temel olduğunu savunarak bir takım varsayımlarda bulunur. Başka bir deyişle, anlık değerlendirmeler ve bireyin içinde bulunduğu gerçeklikler ön plandadır (Gür 1996).

Gestalt kuramı, biçimlerin nokta ve düzlemlerden oluştuğunu, bu biçimlerin de tüm algıları oluşturduğunu savunmaktadır (Gür 1996). Bu kuram, insanın görme eylemi ile görsel deneyimlerini nasıl organize ederek algıladığını açıklamaktadır. Bu kurama göre; bir imajın parçaları farklı bileşkenler şeklinde olabilir ve bir imajın tamamı onun parçalarının toplamından daha farklı ve komplekstir. Örgütlenmiş bütünlükler, birbirleriyle ilişkisi olmayan parçalara göre daha kolay hafızada tutulabilirler. Bu kuramda, algıda bütünlük vardır, bütünü meydana getiren parçaların davranışı, bütünün doğası tarafından yönetilir. Başka bir deyişle, algılanan oluşum, parçaların bir araya gelmesi ile değil bütün olarak içerdiği anlam ile beraber algılanır. Şekil 1.3'te görüldüğü üzere üçgenin algılanması için üçgeni oluşturan kenarların belirgin olmasına gerek yoktur, köşelerindeki kısa çizgiler ile de o üçgen algılanır (Alpagut 2005).

Şekil 1.3. Gestalt'e göre kapalılık (Alpagut 2005)

Bu kuramın ilkelerinden bahsetmekte gerekirse, şekil-zemin ilişkisi, gruplama ilkesi ve denge ilkesi olmak üzere üç çeşit ilkeye sahiptir:

Gestalt kuramının ilkelerinden biri olan şekil-zemin ilişkisinde, algılanan nesnelerin çevresindeki elemanların zıtlık ilişkisine göre ayırt edilebilme yönü vardır. Şekil, alan içinde yer alan pozitif eleman olarak tanımlanır. Buna göre bakan göze yakın olan şekil iken uzak olan zemindir (Alpagut 2005) (Şekil 1.4).

Şekil 1.4. Gestalt'e göre şekil-zemin ilişkisi (Alpagut 2005)

Gestalt kuramının gruplama ilkesine göre ise, birbirine yakın olan gruplar uzak gruplara göre belli gruplar halinde algılanır. Gruplama ilkesi esas alınarak, günlük hayatta çevredeki bir olay ya da bir etkinliği haber vermek için hazırlanan birçok bildiri, reklam panosu ve tabeladaki hedef kitleye iletilmesi istenen mesajın, bahsi geçen daha iyi bir örgütlenme sayesinde daha akılda kalıcılık sağladığı görülür. Benzer biçimdeki oluşumlar grup içinde beraber algılanırken, aslında birbirinden farklı olma durumu da söz konusudur. Gestalt'e göre öğelerin gruplanması yakınlık, benzerlik, devamlılık, simetri, basitlik ve kapalılık olmak üzere altı adet gruplama ilkesi ile mümkündür (Şekil 1.5). Bu altı gruplama ilkesinin özelliklerine kısaca değinmek gerekirse; yakınlık ilkesinde, birbirine yakın olan elemanlar uyumlu nesnelere olarak algılanırken benzerlik ilkesinde, birbirine benzer elemanlar aynı formun bir parçası gibi algılanır. Devamlılık ilkesinde ise, doğrultu belirleyen parçalar tek bir şekil gibi algılanır. Dördüncü ilke olan simetri ilkesinde, şekli oluşturan elemanların tek tek algılanması yerine şekil bütün olarak algılanır. Beşinci ilke olan basitlik ilkesinde, algılamada en basit olan elemanların tercih edildiği görülür. Son ilke olan kapalılık ilkesinde, tamamlanmış şekiller tamamlanmamış şekillere tercih edilir. Şekil kapatılmamış olsa bile algının onu kapatma eğilimi vardır (Alpagut 2005).

 Yakınlık	 Benzerlik	 Devamlılık
 Simetri	 Basitlik	 Kapalılık

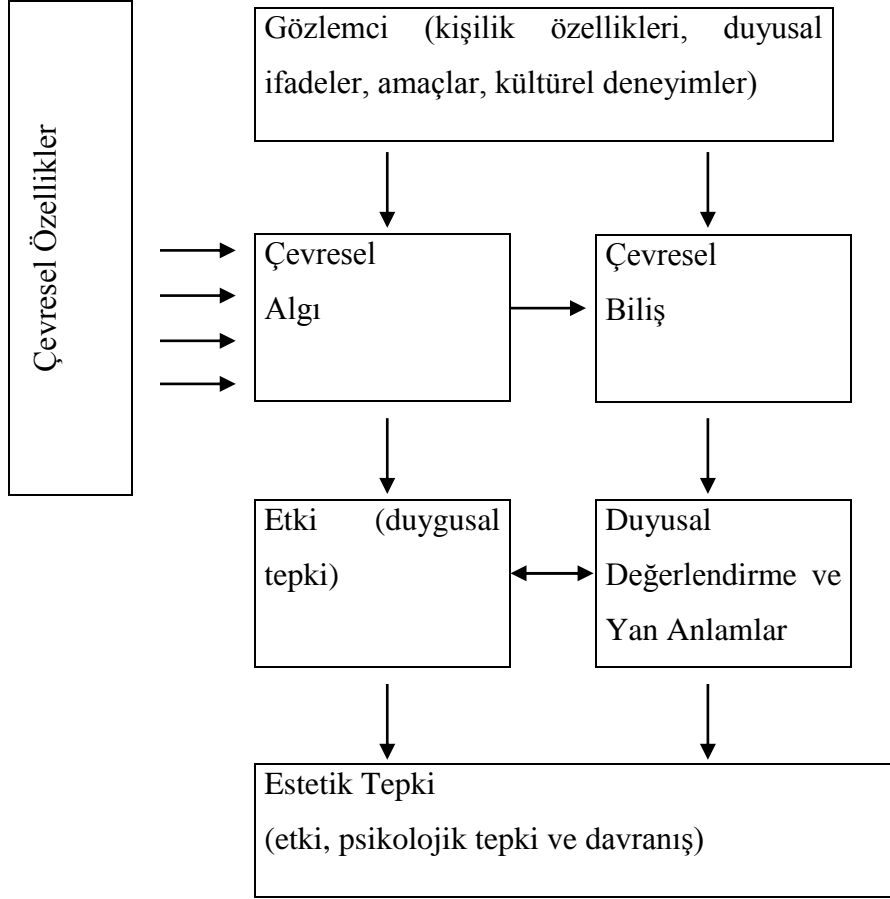
Şekil 1.5. Gestalt gruplama ilkeleri (Alpagut 2005)

Gestalt denge ilkesinde, insan doğası gereği denge arayışı içindedir. Bu denge yeryüzünde her şeyde gözlemlenebilir. Denge ögesi her zaman simetriyle de olmak zorunda değildir. Denge küçük-büyük ilişkisi ve renk ilişkisi gibi durumlar yaratılarak da kurulabilir (Alpagut 2005).

“Biliş” algıdan farklı olarak; bir tanıma/anlama süreci ve bu süreçten geriye kalan tortudur. Yorumlama-değerlendirme, tanıma ve anlama aşamalarını izler. Biliş bir kavramsal sisteme bağlı olarak adlandırma, sınıflama ve düzenleme yoluyla çevreyi anlamlandırma işlemi olarak ifade edilmektedir (Gür 1996). Algı bilişin alt sistemi olarak görülmektedir. Biliş algılama, düşünme, imge, yargılama ve hatırlatma gibi kavramları içerirken algı ise bunlardan sadece biridir. Algı, çevresel bilginin nasıl toplandığını gösterirken, biliş ise bilginin nasıl sınıflandırılıp değerlendirilmeye sokulduğunu gösterir. Biliş, algılama ile elde edinilen bilginin, içselleştirilmesini ifade eder (Alpagut 2005). Algılama, zamanın bir anında gerçekleşir ve çok az bilgi işlemi gerektirir ya da hiçbir bilgi işlemi gerektirmez. Biliş ise çevrenin anlaşılması demektir ve bu daha fazla bilgi işlemi içerirken bir miktar da zihinsel aktivite gerektirir (Nasar 1998).

Son olarak çevredeki bilgiler algılama ve biliş aşamaları gerçekleştikten sonra değerlendirilir. Buna göre Nasar’ın (1998) çevresel değerlendirme tepkisi modelinde çevresel özellikler gözlemcilerin farklı kişilik özellikleri, duyuşal ifadeler, amaçlar ve

kültürel deneyimler gibi etkenlerle algı ve biliş filtrelerinden geçerek değerlendirilir (Şekil 1.6).

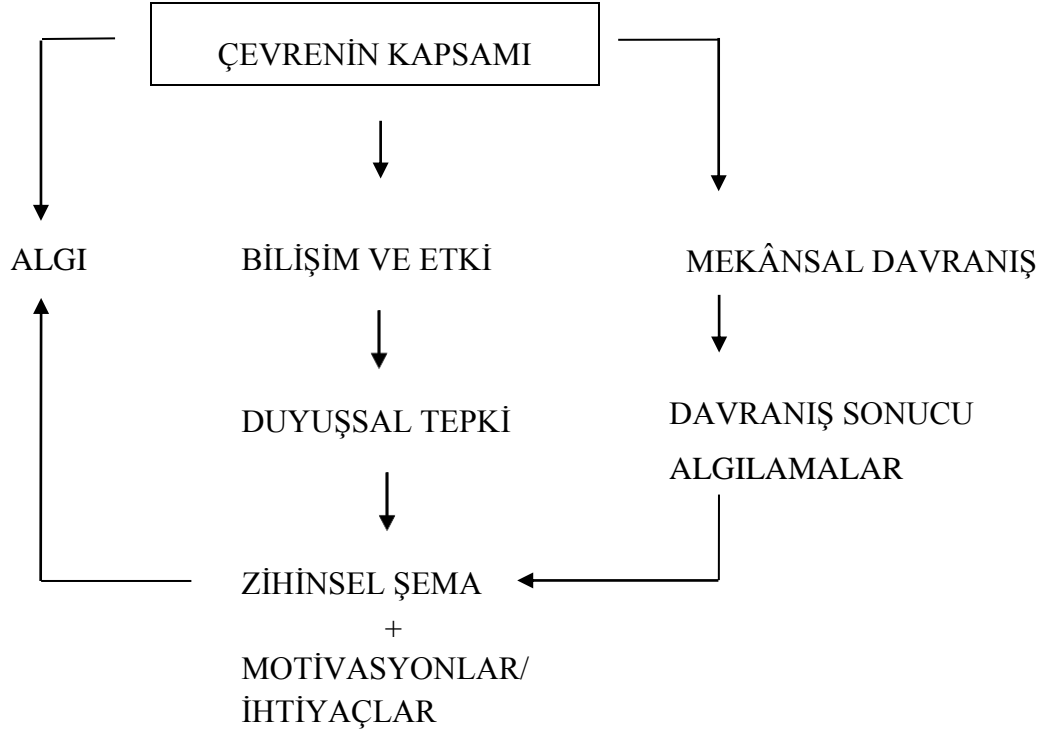

Şekil 1.6. Çevresel değerlendirme tepkisi modeli (Nasar 1998)

1.2.1.2. Mekânsal davranış

İnsan içinde bulunduğu çevreyi, kenti tanımaya ve anlamaya çalışmakta, seçmekte ve zihninde organize etmektedir. Bunun sonucunda mekânsal davranışlar ortaya çıkmaktadır (Göregenli 2010). Mekânsal davranışta, kişi çevresiyle ilgili algısal ve bilişsel süreçleri tamamladıktan sonra değerlendirir ve bunun sonucunda bu değerlendirmeleri mekânsal davranış olarak sergiler (Şekil 1.7). Çevrenin deneyimlenmesi ile ilişkili olan mekânsal davranış, görülebilir bir davranış tipi olup dıştan incelenebilir özelliktedir (Mirzai 1995). Mekânsal davranış, mekândaki fiziksel öğelerin sonucuna yönelik bir girişim olarak ifade edilmesinin yanında kişinin çevreyle

ilgili gereksinimlerine uygun bilgiyi alıp kavradığı, organize ettiği, ona göre davranış sergilediği bir eylem olarak da ifade edilmektedir (Atabek 2002).

Şekil 1.7. İnsan davranışının temel süreçleri (Ünlü 1995)

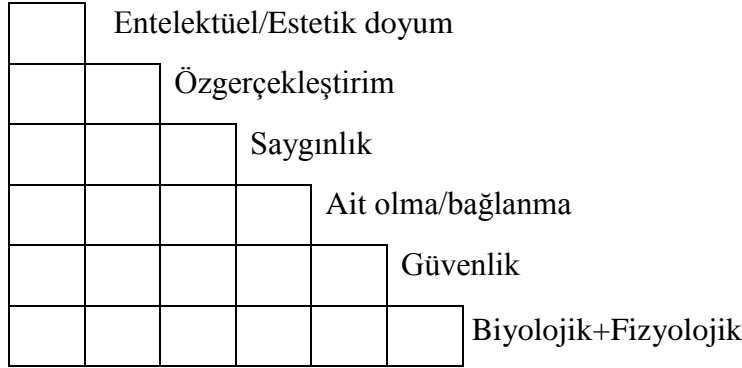
1.2.2. İnsanların temel gereksinimleri

Daha yaşanılabilir mekânlar yaratma açısından insanların çevresinden neler beklediğinin ve insanların bu çevredeki gereksinimlerinin neler olduğunun net bir şekilde ortaya konması gereklidir. Gereksinim kelime anlamıyla ihtiyaç demektir.

İnsan davranışı ihtiyaçtan ortaya çıkmakta olup, davranışı gerektiren bu gereksinimler, en temel hayati önem taşıyandan en az önem taşıyana doğru hiyerarşik bir sırada yer alır (Gür 1996).

Bu sınıflamalar içinde Maslow'un insan gereksinimleri hiyerarşisi önemlidir (Şekil 1.8). Maslow'un insan gereksinimleri hiyerarşisi sıralamasında en zorunlu ve yaşamsal olandan en az önemli olana doğru sıralama şöyledir. İlk sırada fizyolojik gereksinimler

gelir. Daha sonra sırasıyla güvenlik, ait olma/bağlanma, saygınlık, özgerçekleştirim (kendini kanıtlama) ve estetik gereksinimleri gelir (Gür 1996).

Şekil 1.8. İnsan gereksinimleri hiyerarşisi (Maslow 1943)

Maslow teorisine göre, insanlar belirli kategorilerdeki ihtiyaçlarını karşılamalarıyla, kendi içlerinde bir hiyerarşi oluşturan daha üst ihtiyaçları tatmin etme arayışına girmektedirler. Maslow'un ihtiyaç kategorileri kendi aralarında bir dizilim oluştururlar. Buna göre birey, bir kategorideki ihtiyaçları tam olarak gidermeden bir üstteki ihtiyaç düzeyine geçemez. Diğer bir deyişle belli bir kategorideki gereksinimler tam olarak karşılanmadıkça kişi bir üst düzeydeki kategorinin gereksinimlerini algılamaz, kişinin böyle bir gereksinimi yoktur. Örnek vermek gerekirse, günlük olarak karnını doyurabilen fakat kendini sürekli olarak olası bir tehdit içinde hisseden bir insanın, dünya görüşünü geliştirmek için kitap okumak gibi bir gereksinimi yoktur. Ancak belli bir gereksinim kategorisindeki gereksinimlerin karşılanması durumunda kişi, bir üst kategorideki gereksinimleri karşılamaya yönelecektir (Maslow 1943).

Maslow'un sıralamasında tablonun en alt tabanında yer alan birincil gereksinimler karşılanmadıkça insan için tabloda daha üst düzeylerdeki gereksinimler algılanamamaktadır (Gür 1996).

İnsan gereksinimlerinin neler olduğu konusunda Maslow'dan başka birçok bilim adamının farklı çalışmaları bulunmaktadır. Bunların içinde kentsel mekânlarda olabilecek ihtiyaçlar için Carr ve ark. (1992): "Kentsel mekânlar, ihtiyaca cevap veren, demokratik ve anlamlı olmalıdır... İhtiyaca yanıt veren mekânlar, kullanıcıların ihtiyaçlarına hizmet edebilen ve bu şekilde tasarlanan mekânlardır. Kamusal mekânda

en öncelikli ihtiyaçlar rahatlık, dinlenme, aktif/pasif katılım, keşfetme ve insani ihtiyaçlardır. Demokratik mekânlar, kullanıcı grupların haklarını korur. Bu haklar, tüm gruplar tarafından kullanılabilir/sahip olunur ve hem hareket etme özgürlüğü hem de geçici iddia ve sahiplik/iyelik için imkân sağlar...” demektedir (İnceoğlu 2007’den alınmıştır).

İnsanların temel gereksinimleri konusunda yapılan çalışmalar arasındaki ortak nokta, bu temel gereksinimlerin evrensel olduğu, ayrılan nokta ise önem sıralamasının ve gerçekleşme seviyelerinin kültürler arası farklılık göstereceği olmasıdır. Çalışma kapsamında Maslow’un insan gereksinimleri hiyerarşisinde yer alan gereksinimler incelenecektir.

1.2.2.1. Fizyolojik gereksinim

İnsan gereksinimleri hiyerarşisinde fizyolojik gereksinimler ihtiyaç olunan en temel ihtiyaçları görmeye yöneliktir. Temel ihtiyaçlar, yaşama gereksinimlerinden sağlıklı ve rahat çevreler yaratmaya kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. En temel ihtiyaçlar hava, yeme ve barınmadır. Maslow’un kuramında tüm ihtiyaçlar içerisinde en önemli olan bu gereksinim genel olarak fizyolojik dürtü olarak adlandırılır. Bunlar arasında açlık, cinsellik, susuzluk gibi dürtüler sıralanır. Fizyolojik ihtiyacı gidermemiş bir kişi için diğer ihtiyaçların bir önemi yoktur. Aç veya susuz olan bir kişi, öncelikle bu ihtiyacı doyuracaktır ve diğer ihtiyaçlarını doyumaya yönelmeyecektir ve bu ihtiyacı giderdiğinde ise birey için bunun motive edici özelliği kalmamaktadır (Maslow 1943).

Gür (1996), çalışmasında Maslow’un (1943) gereksinim hiyerarşisine göre en öncelikli olarak karşılanması gereken fizyolojik gereksinimini konfor, bağlamcılık, barınma, soy sürdürme, süreklilik ve kalıcılık alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan konfor kavramı değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramın açıklaması verilmiştir.

“Konfor” sözcüğü, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “günlük hayatı kolaylaştıran maddi rahatlık” olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2012).

Genel bir ifadeyle içinde bulunulan koşullar altında fiziksel yönden en az düzeyde enerji harcanarak en üst düzeyde memnuniyet duyulması olarak tanımlanan konfor kavramı, insanların yaşamlarına hem fiziksel hem psikolojik açıdan sağlıklı bir biçimde devam etmelerinde önemli bir rol üstlenir. Bireyler, konforlu bir çevre içinde yaşamadıkları takdirde çeşitli memnuniyetsizlik ve rahatsızlık hisleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Güler ve Ülkü 2007).

Konfor kavramı göreceli bir kavram olup, aynı konfor koşulları altındaki kişiler farklı memnuniyet nitelikleri göstermektedirler. Gerçekte herkesin aynı derecede memnun olacağı ortam şartlarını yaratmak mümkün olamayacağından, standart konfor koşulları olarak çoğunluk için geçerli olan konfor koşulları kabul edilmektedir. Bu konfor koşulları yaşanılan mekân içerisinde ısı, görsel ve işitsel konfor şartları olarak bulunmakta olup yaşanılan çevrede bu konfor koşullarının optimal düzeyde sağlanmasına önem verilmelidir (Güler ve Ülkü 2007).

Isıl konfor, his ve duygularla ilgili bir kavram olup içinde bulunulan çevreden duyulur ısı memnuniyeti ifade etmektedir. Isıl konforu çevresel ve kişisel etmenler olmak üzere iki durum etkilemektedir. Çevresel etmenler, ortamın sıcaklığı, nemi, hava hareketleri ve insanı çevreleyen yüzeylerin ortalama ışıma sıcaklığı iken, kişisel etmenler kişinin hareketlilik düzeyi (aktivitesi) ve giysi durumudur (Güler ve Ülkü 2007).

Görsel konfor, ışık ve dolayısıyla aydınlatma ile ilgili bir kavram olup, görsel algılamamanın noksansız bir şekilde yerine getirilmesi ve insanda rahatsızlık hissi uyanmaması durumunu ifade etmektedir. Mekânda istenen en ideal ışık kontrollü güneş ışığıdır. Mekânlarda bu doğal ışıktan gündüzleri mümkün olduğunca faydalanılmalı, mümkün olmadığı durumlarda ise yeterli aydınlatma sağlayacak ışık kaynaklarından faydalanılmalıdır. Mekânda yeteri kadar görsel konfor koşullarının gerçekleşmesiyle görsel görevler üzerindeki performans artmakta, mekândaki güvenliğe katkı sağlamaktadır. Böylelikle kişiler yaşadıkları ortamın ayrıntılarını daha net algılamaktadırlar (Güler ve Ülkü 2007).

İşitsel konfor, ses ile ilgili bir kavram olup bununla ilgili olarak gürültü kavramı, istenmeyen ve insanı rahatsız eden ses olarak ifade edilmektedir. Gürültü insanlarda

psikolojik ve fizyolojik yönlerden konforsuzluk yaratmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğunun 65 dB ve üzerindeki seslerden rahatsız olduğu belirlenmiştir. Gürültülü yerlerde inşa edilmiş mekânlar ve gerekli ses kontrolleri, yalıtımları yapılmamış mekânlar kişilerde stres, gerilim, korku, memnuniyetsizlik gibi tepkiler yaratmaktadır (Güler ve Ülkü 2007).

1.2.2.2. Güvenlik gereksinimi

Maslow'un (1943) kuramına göre, insan temel yaşamsal gereksinimlerini karşıladığında bir üst ihtiyaç olan güvenlik gereksinimini karşılamaya yönelir. Güvenlik gereksinimi barınma, korunma, korku ve kaygıdan uzak durma gibi ihtiyaçları karşılar. İnsan çevreden gelebilecek tehlikelere karşı savunma gereksinimi içerisindedir. İnsan kendini dürtüsel olarak güven içinde hissetmek ister (Erdem 2008).

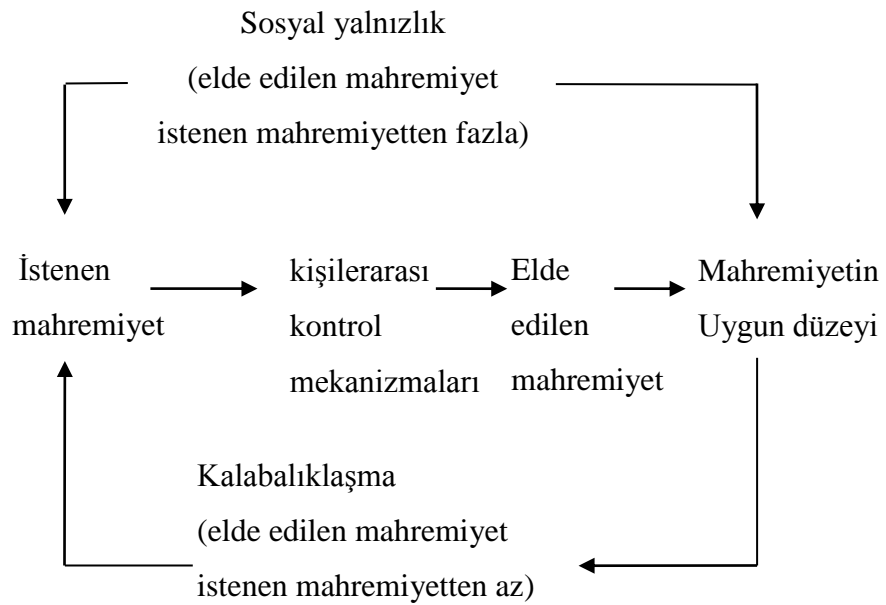
Gür (1996), çalışmasında Maslow'un (1943) gereksinim hiyerarşisinde öncelik sırasına göre ikinci sırada yer alan güvenlik gereksinimini can-mal güvenliği, mahremiyet, yol bulma, kalabalık duygusunun önlenmesi, egemenlik alanının belirlenmesi, savunma ve kolay yönelme alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan can-mal güvenliği, mahremiyet, yol bulma kavramları değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramların açıklamaları verilmiştir.

Bununla ilgili olarak "güvenlik" kavramı, Türk Dil Sözlüğü'nde "toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet" olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2012).

Kentte herkesin kullanımına açık olan kentsel mekânlarda, kullanıcılarının can mal güvenliği çok büyük önem taşımaktadır. Kentsel mekânlarda işlenen suçlar bu mekânların kentteki konumlanmasından kaynaklanmaktadır. Çatışma, saldırı, gasp, uyuşturucu kullanıcıları vb. bu alanların özellikle gece kullanımını olumsuz yönde etkilemekte olup, bu mekânlarda kendilerini güvende hissetmeyen kullanıcılar daha güvenli mekânları tercih ederken, diğer kentsel mekânlar güvenli alanlarına dönüşmektedir (Gökgür 2008).

Güvenlik kavramı, sadece tehlikelerden korunma ihtiyacı olan fiziksel güvenlik anlamıyla sınırlı kalmamakta olup bunun yanında insanın sosyal ve fiziksel çevredeki yerinin belli ve kontrol olması gibi anlamlara gelen psikolojik güvenlik çeşidini de kapsamaktadır. Psikolojik güvenlikte insan diğer insanlarla sosyal ilişkilerini muhafaza etmeyi ve güven içinde sürdürmeyi ister (Erdem 2008).

İnsanın güvenlik ihtiyacını karşılamasına yardımcı olacak gerekliliklerden biri “mahremiyet”in sağlanmasıdır (Mirzai 1995). Mahremiyet, Ünlü’ye (1995) göre bireyler arası iletişim ve etkileşimi düzenleyen kişilerarası bir sınır-kontrol süreci olup; Rapoport’a (1977) göre mahremiyetin sağlanması, ortama dışarıdan gelen ve ortamdan dışarı giden bilginin kontrol edilmesi süreçlerini kapsar. Mahremiyetin derecesi kültürden kültüre göre değişiklik gösterirken aynı zamanda aynı kültürde yaşayan farklı kişiliklere sahip insanlar da farklı derecelerde mahremiyet ihtiyacı hissederler (Atabek 2002). Mahremiyet tanımlamalarındaki ortak yön, bir insan ya da bir grubun başkalarıyla ilişkisini düzenlemede bir kontrolün bulunmasıdır (Şekil 1.9). Mahremiyet sağlamadaki amaç bireysel özgürlük, kendi kendini değerlendirme, duyguların açığa çıkması ve iletişimidir (Ünlü 1995).

Şekil 1.9. Mahremiyetin dinamik bir modeli (Ünlü 1995)

Diğer bir gereklilik olan “yol bulma” kavramı, kullanıcının mekân içerisinde kendi yerini (lokasyonunu) bilmesi, bundan haberdar olması ile ilişkili bir durumdur. İnsanların mekân içinde güven duygusunu hissedebilmeleri; coğrafi olarak nerede olduklarını bilmeleri, mekân içinde yönlerini bulabilmeleri ve akıllarında çevre ile ilgili olarak bütünsel bir imaja sahip olmaları ile mümkündür. Çevredeki görsel olguların, kullanıcının belleğindeki bilişsel yapı ve imajlarla beraber algılanarak kullanıcı tarafından anlaşılması yönlenme olarak ifade edilebileceğinden, yönlenme kullanıcının çevresel deneyimi ile artmaktadır. Yönlenme duygusu kişilerin deneyimleri ölçüsünde gelişir. Gözlemledikleri mekâna tanıdık olanlar ya da daha önceden benzeri deneyimi edinenler için yönlenme duygusunu yakalamak, benzer mekânlarda hiç bulunmamış kişilere göre daha kolaydır. Yönlenme bir bakıma çevrenin kullanıcıda oluşturduğu görsel bilişin ve imajların belleğe depo edilen başarılı bir birleşimi olarak ifade edilebilir. Bugünün düzeninde, metropol kentlerdeki tehlikeler düşünüldüğünde, yönlenme ihtiyacının ne kadar gerekli olduğu görülmektedir (Atabek 2002).

1.2.2.3.Ait olma isteği gereksinimi

Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar insanların toplumlaşmasını zorunlu kılmaktadır. İnsanoğlu tek başına yaşayamadığı gibi yaşamında başka insanların varlığına ihtiyaç duymaktadır. İnsan bu ihtiyacını karşılayabileceği bir grup bulup o gurubun içinde yaşar. Sosyal bir varlık olan insanın bir gruba ait olma hissi, insanlar tarafından kabul edilme, benimsenme, sevme, sevilme gibi gereksinimleri sosyal ihtiyaçlardır. Maslow bireyin öncelikli ihtiyaçları olan fizyolojik ihtiyaçları giderildikten sonra sosyal ihtiyaçlarının birey için motivasyon kaynağı haline geleceğini belirtmektedir. Bu ihtiyacın karşılanmadığı durumda birey kendini aidiyetten yoksun, yalnız, umutsuz ve reddedilmiş hissedecektir (Maslow 1943).

Toplumun farklı sosyal ihtiyaçlarına olanak veren ve içerisinde rekreatif amaçlı eylemlerin gerçekleşmesini sağlayan kentsel mekânlar, ait olma gereksiniminin gerektirdiği sosyal yaşam deneyiminin edinildiği etkileşim ve faaliyetler ortamı sağlamaktadır.

Gür (1996), çalışmasında Maslow'un (1943) hiyerarşik sıralamasında üçüncü sırada yer alan ait olma gereksinimini sosyalleşme, toplumsal etkileşimler kurma, toplumsal belleğe göndermeler yapma, sosyo-kültürel uygunluk, insan örgütlerine katılma, ortaklaşılan mekânlar kullanma, yer ile özdeşleşme ve simgesel değerlere sahip çıkma alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan sosyalleşme, toplumsal etkileşimler kurma, toplumsal belleğe göndermeler yapma kavramları değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramların açıklamaları verilmiştir.

Ait olma gereksiniminin gerekliliklerinden biri olan, toplumun değer ve normlarının bireylere öğretilmesi süreci anlamına gelen, "sosyalleşme" insanı sosyal sistemin üyesi haline getirmeye olanak sağlamaktadır. Diğer kullanılan adı ile sosyalizasyon sürecinde, birey sadece toplumun bir üyesi olmayı, toplum tarafından kabul gören davranış örüntüleri ve bu davranışları şekillendiren toplumsal, kültürel değerleri öğrenmekle kalmaz aynı zamanda bunları içselleştirip kendisine mal eder ve bu değer ve normlar doğrultusunda davranmaya başlar. Bu sayede, birey toplumu ile bütünleşerek toplumun bir parçası haline gelir. Bu şekilde toplumsallaşma ile yeni nesile toplumun sahip olduğu kültürel miras da aktarılmaktadır (<http://tr.wikipedia.org>).

"Toplumsal etkileşimler kurma" ihtiyacı, bireylerin yaşamlarını sürdürmesi için sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Birey bu gereksinimini karşılariken çevrelerindeki diğer insanlarla etkileşim içerisine girmektedir. Bu anlamda sosyal aktivite alanı olarak görülen kentsel mekânlarda toplumsal etkileşim kurma eylemini göstermektedirler. Bir kentsel mekân; içinde bulunan kullanıcılara buluşma ve günlük aktivitelerde bulunma, bireylere diğerlerinin arasında olma, onları görme ve duyma ve diğer insanların ne şekilde davrandıklarını gözleme fırsatı yaratır. Bu etkileşim biçimleri, tüm sosyal aktiviteler çerçevesinde basit etkileşim formlarından karmaşık ve duygusallık içeren ilişkilere kadar tüm ilişkileri kapsamaktadır (Erdönmez ve Akı 2005).

Diğer bir gereklilik olan "bellek" sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2012).

Bellek; seçmek, anlamak ve imajların ve/veya geçmişteki olayların yeniden şekillenmesine dayanmakta olup bireysel ve toplumsal (kolektif) bellek olmak üzere iki çeşit bellek türü bulunmaktadır. Bireysel bellek kişilik çerçevesi ile ilişkili olup, toplumsal bellek içinde bulunan toplum yaşamındaki önemli anların anımsanmasıyla alakalı bir olgudur. Geçmişle devamlı bir ilişki içinde olan ve bu ilişkisini kesintiye uğramadan devam ettiren toplumsal bellek kavramı, sosyal bir grubun diğer gruplarla paylaşmadığı ayırt edici belleğidir. Kentsel mekânın kalıcılığı/değişmezliği toplumsal bellek oluşumunda kaçınılmaz bir etkidir. Bu mekânlar, kentlerin oluşumuna, geçmişine, gelişimine ve geleceğine referans olabilecek röper noktalarını oluşturmaktadır. Geçmişin yeniden oluşturulmasında ayrıcalıklı bir katkı sağlayan kentsel mekânlar bu yönüyle toplumun yaşam biçimini ortaya koyarak kente kimlik veren ortak değerler sunmaktadır (Gökgür 2008).

1.2.2.4. Saygınlık gereksinimi

Saygınlık gereksinimi kişinin yaşamında fizyolojik, güvenlik ve ait olma ihtiyacı karşılandıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Saygı görme ve değer verilme ihtiyacı anlamına gelen bu gereksinimde kişi kendine güvenmeye, statü ve başarı kazanmaya, çevresine hâkim olmaya ve diğer insanlarca tanınmaya ve takdir edilmeye ihtiyaç duymaktadır (Maslow 1943). Buna göre bu gereksinimin, bireyin bir taraftan kendisine güven ve saygı duyduğu diğer taraftan çevresinden kendisine saygı göstermesini beklemekte olduğu ikili bir yapısı vardır. Saygı görme ve değer verilme ihtiyacı kendine güven ve başarıya inancın gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda başarıma duygusu, bu ihtiyacı karşılamada en önemli öğelerden biridir (Erdem 2008).

Gür (1996), çalışmasında Maslow'un (1943) hiyerarşik sıralamasında dördüncü sırada yer alan saygınlık gereksinimini kimlik-benlik, imgelenebilirlik, ayırt edici uyarılar, algılanabilirlik, ayrıcalık, kendileme, birey ve sınıf veya gruba ait statü sembolleri alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan kimlik-benlik, imgelenebilirlik, ayırt edici uyarılar, algılanabilirlik kavramları değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramların açıklamaları verilmiştir.

Saygınlık gereksiniminin gerekliliklerinden biri olan “kimlik” kavramı, Türk Dili Kurumu Sözlüğü’nde “herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2012). Kimlik başka bir tanımında, insanın doğal ve yapıllı çevreyle ve başka insanlarla olan ilişkilerinde tercihleri, duyguları, beklentileri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü olarak ifade edilmektedir. Kimlik deneyiminin benlik kavramı ile ilişkisi ise insanın benlik gelişiminin bir yanı olarak ortaya çıkmasıdır. Örnek vermek gerekirse tanımlayıcı bir unsur olarak politik ve etnik kimlikler verilebilir (Göregenli 2010).

Kentsel mekânlar kentlilerin ortaklığını tanımlayan, günlük yaşam deneyiminin oluştuğu bir sahne olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda kentsel mekânlar bir yaşam ve kimlik alanıdır. Kevin Lynch aynı şekilde, kentsel imajı oluşturan bileşenlerden birinin kimlik olduğunu ifade etmektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak kentsel kimlik için kentin geçmişi, güncel durumu ve geleceği göz önüne alınarak, farklı sosyal grupların oluşturduğu kentte, tasarımlar bütünüünün oluşum ve düzenleme süreci olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda kentsel kimlik ortak bir geçmişi, anıyı, anlamı, yeniden anlamlandırmayı kabullenmiş bir topluluğun imajlarını göstermektedir (Gökgür 2008).

Kent kimlikleri de bireysel kimliklerin oluşma sürecinde olduğu gibi ötekenden farklı ve ötekiyle aynı olma sürecinde oluşmakta olup iki aşamalı süreçte meydana gelmektedir. İlk aşamada birey ya da grupların kendi kent ile ilgili algılamaları ve diğerlerinden farklı ve ayrılan niteliklerinin değerlendirilmesi sürecidir. İkinci aşama ise kendi kentine ilişkin tecrübelerinin sembolleştirilmesi ve kentin biyografisi arasında kurduğu bağlantı ile oluşan kişisel geçmiş boyutu yani sürekliliğidir (Göregenli 2010).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak; kent kimliği, bir kenti diğer kentlerden ayırt etmeye, bir anlamda başkalaştırmaya yardımcı olan özelliklerin ve kente has öğelerin toplamı olarak nitelendirilebilmektedir. Sürekli değişim halinde olan toplum, kimliğin yeniden tanımlanmasını ve sürekli üretilmesini gerektirmektedir. Bu yönüyle durağan değil dinamik bir nitelik gösteren kent kimliğinin yok olmaması için o toplumun geçmişle bağlantısını kuran kültürel miraslarının yok edilmemesi gerekmektedir. Aksi halde geçmiş hızla unutulacak ve gelecek belirsizleşecektir.

Saygınlık gereksiniminin gerekliliklerinden olan bir diğer kavram “imgelenebilirlik” kavramıdır. İmgelenebilirlik somut bir nesnenin gözlemcide güçlü bir imge uyandırabilme olasılığıdır. Mekân imgesinin tanımlanabilmesini sağlayan şeyler renk ve düzenlemedir. Nesnelerin görme duyusunun yanında diğer duylara da veri oluşturduğu durumlarda buna okunaklılık ya da görünürlülük de denebilmektedir. İmgelenebilir (anlaşılır, okunaklı veya görünür) bir kent duyları daha dikkatli kullanmaya ve katılımcılığa teşvik eder. Böylece birbiriyle bağlantısı açıkça görülen, birçok farklı öğeye sahip, sürekliliği kesilmeyen zaman içinde kavranan mekânlar zihinde o imajın oluşturabilmesine katkı sağlamaktadır (Lynch 1960). Aksi takdirde, kullanıcılar tarafından mekân ile ilgili imgeler kolay kaybedilir, mekânın ikonik (resimsel) ve sembolik anlamı hatırlanmayabilir (Ünlü 1995). Bunun yanında mekânın imgelenebilirliğini sağlayan etkenlerden biri de tarihsel değeridir çünkü tarihsel değer bir binanın bir nirengi noktası olarak okunabilmesini sağlar. İmgelenebilirliğe kentsel boyuttan bakıldığında Kevin Lynch’in ilk olarak denediği bilişsel haritalama çalışmasının, insanların kenti hafızalarında bilişsel bir bütün olarak görmelerini analiz etme açısından önemli bir çalışma olduğu görülmektedir. Teorik kökenini Gestalt’ın görsel organizasyon teorisinden alan bilişsel haritalama çalışmasına göre kenti algılamada yollar, sınırlar, nirengiler, düğüm noktaları ve bölgeler olmak üzere beş kentsel imgenin varlığından bahsedilmektedir (Lynch 1960).

Kelime anlamı ile “birkaç şeyi birbirinden ayıran niteliği anlamak” olan “ayırt etme” kavramı, genellenin tam tersine organizmanın algılama sürecinde uyarıcıyı diğerlerinden ayırt ederek tepkide bulunma eylemidir. Göregenli’ye (2010) göre, anlamlı olan bir yer tanımlanabilir ve dolayısıyla anlamlı olan bir yer ayırt edilebilir bir mekân olarak tanımlanabilmektedir. Ayırt etme insan (ve sosyal bilişin) temel bir niteliği olup bir kategorizasyon, benzerlik ve farklılıkların ortaya konması ve sınırların çizilmesi işidir. Ortaya konan kategorizasyonlar mekânın ne tür bir yer olduğunun ve diğer mekânlarla ortak/farklı özelliklerinin bilinmesiyle ilişkilidir (Göregenli 2010). Dolayısıyla mekândaki var olan benzerlik ve farklılıklar ile ayırt etme eylemi gerçekleşmekte ve bunlar mekânın ayırt edilmesinde katkı sağlayan uyarıcılar olarak ortaya çıkmaktadır.

Saygınlık gereksinmesini karşılayan diğer kavramlardan biri olan “algılanabilirlik” kavramı, duyular yardımıyla varlığı anlaşılabilir olma durumu olup tez çalışmasında 1.2.1.1. Algılama ve biliş başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

1.2.2.5. Özgerçekleştirim gereksinimi

İhtiyaçlar hiyerarşisinin beşinci basamağında özgerçekleştirim (yetenekleri geliştirme) diğer adıyla kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır. Her bireyin kendine has becerileri ve karakteri vardır. Birey bu becerilerini ve karakteristik niteliklerini geliştirme ve gösterme ihtiyacı hisseder. Ancak bu ihtiyacın giderilebilmesi için ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt tabanından söz konusu olan özgerçekleştirim gereksinimine kadar gelen hiyerarşisinin her basamağının yeterince karşılanmış olması gerekmektedir. Aksi halde, bireyin kendini gerçekleştirme söz konusu olmayacaktır (Erdem 2008). Maslow (1943) çalışmasında, bireylerin yaşama hazırlanma olarak görülen eğitim alma, eş, iş bulma gibi bir takım konularla meşgul olduklarından çok az sayıda insanın, kendine özgü doğuştan gelen potansiyellerini tam olarak keşfedebildikleri konum olan gerçekleştirme noktasına ulaşabildiklerini söylemektedir.

Gür (1996), çalışmasında Maslow’un (1943) hiyerarşik sıralamasında beşinci sırada yer alan özgerçekleştirim gereksinimini esneklik, geliştirilebilirlik, dinamiklik, toplumsal örgütlerde görev alma, katılma, seçme özgürlüğü ve üretme alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan esneklik, geliştirilebilirlik, dinamiklik kavramları değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramların açıklamaları verilmiştir.

Bu alt başlıklardan ilki olan “esneklik” kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “esnek olma durumu, elastikiyet” sözcükleri ile tanımlanmaktadır (Anonim 2012). Esneklik kavramına ilişkin mimarlıkta farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan birinde esneklik, çeşitli fiziksel düzenlemelere imkân tanıyabilme olarak tanımlanırken diğerinde değişen ihtiyaçlara mekân içerisinde cevap verebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Gücesan 2014). Bu tanımlardan yola çıkarak zaman içerisinde yaşanan sosyal değişimlere ayak uydurulabilmesi açısından bununla beraber değişen kullanıcıların beklentilerinin karşılanabilmesi için mekânların esnek tasarımlara açık

olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda farklı tasarımları gerektiren farklı aktivite ihtiyaçları kentsel mekânların esnek mekânlar olarak tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Kentsel mekânların yıllarca kullanılacak mekânlar olması nedeniyle, zaman içinde değişebilecek şartlara ve kullanıcıların farklı kullanımlarına olanak veren esnek mekânlar olarak tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

“Geliştirilebilirlik” kavramı, herhangi bir olgunun ilerlemeye, olgunlaşmaya ve genişlemeye imkân sağlaması durumudur. Mekân özeline indirgenildiğinde mekânın mevcut durumunun eski durumuna göre daha iyi bir hal alması için yapılan değişikliklerdir. Tarihi yapılar ya da bunları barındıran mekânların geleceğe aktarılabilmesi için orijinal haline sadık kalınarak korunması gerekmektedir. Bu açıdan herhangi bir değişikliği ya da farklılığı kabul etmeyecek tarihi yapı ve mekânların geliştirilebilirliğe açık olmasının tarihi niteliklerinin bozulmasına yol açma olasılığı bulunmaktadır.

“Dinamiklik” kavramı statik sözcüğünün karşıt anlamlısı olup Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde hareketli, her an değişebilen sözcükleri ile tanımlanmaktadır (Anonim 2012). Mekân fiziksel olarak statik (durağan) bir yapıya sahiptir. Bir yapı ya da mekânın hareket edemeyeceği ortadadır, fakat kullanıcıları mekân içinde hareket ettikçe insanların mekânla olan konumsal ilişkileri ve mekânı oluşturan parçaların birbirleri ile olan boyutsal ilişkileri değişmektedir. Mekân içinde hareket halinde olmalarıyla bakış açıları sürekli değişen insanlar, mekâna ilişkin detayları zihinlerinde birleştirerek toplu bir mekân izlenimi oluştururlar. Bu şekilde hareket etkisiyle mekânların farklı bakış açıları sunmasına bağlı olarak mekânlar dinamik mekân olarak nitelendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse koridorda bir aks üzerinde hareket edildiğinden kullanıcı zihninde bu mekâna ilişkin aynı mekânsal etki kalacağından bu mekân statik, ancak mekânı oluşturan daha küçük parçalar ise farklı noktalardan bakıldığında değişik şekillerde algılanacağı için görsel anlamda dinamik bir mekân olarak değerlendirilmektedir (Demirel 2014).

1.2.2.6. Entelektüel, duygusal ve estetik doyum gereksinimi

Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son basamağında entelektüel, duygusal ve estetik gereksinimi yer almaktadır. Bu gereksinim bireyin sanattan zevk alma ve kendi yaratıcılığını kullanma ihtiyacıdır.

Gür (1996), çalışmasında Maslow'un (1943) hiyerarşik sıralamasına göre son sırada yer alan entelektüel, duygusal ve estetik doyum gereksinimi biçimsel estetik kavramların çeşitlenmesi, kompleksite, enerji ve canlıya olan duyarlılık, geleceğin sorunlarına eğilme ve duyarlılık, toplumsal bilincin pekiştirilmesi, insan ve insanlığa yardım alt başlıkları ile açıklamıştır. Tez kapsamında yapılan anket çalışmasında bu alt başlıklardan biçimsel estetik kavramların çeşitlenmesi kavramı değerlendirilmiş olup bu bölümde bu kavramın açıklaması verilmiştir.

Estetik gereksinimler insanın “güzellik” anlayışıyla doğrudan doğruya ilişkilidir (Lang 1994). Bundan dolayı kentsel mekânlarda estetik ihtiyacının karşılanmasında, öncelikle güzellik kavramının tanımına açıklık getirmek gerekir

Güzellik, Türk Dili Kurumu Sözlüğü'nde “estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik” sözcükleri ile tanımlanmaktadır (Anonim 2012). Güzel olan hem kendi içinde hem de kendi çevresiyle bir bütünlük taşıdığına bu değer yerli yerine oturmuştur. Tarihsel süreç içerisinde insanın fiziksel çevresini yaratırken onu güzelleştirme isteği duyduğu en ilkel uygulamalarda görülmektedir. Böylelikle, insanın çevresini güzelleştirme arzusu ve güzellik ile ilgili bütün durumları kapsayan estetik olgusu, mekânların değerlendirilmesinde önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Şentürer 1995).

Kullanıcı çevreye karşı estetik tepki geliştirirken çevreyi duyumsal, biçimsel ve sembolik olarak üç farklı şekilde deneyim edinir. Bunlardan ilki olan “duyumsal deneyim”de saf duyular söz konusu iken; “biçimsel deneyim”de çevrenin geometrik karakterinden elde edilen deneyimler söz konusudur. “Sembolik deneyim”de ise yapıları çevredeki modellerden (patterns) elde edilen deneyimler vardır. Bunların yanında, kullanıcının çevredeki özellikli yapıları iyi veya kötü olarak değerlendirmesi de zihinsel deneyim olarak tanımlanmaktadır (Lang 1994).

Bunlar içinde mimarlığı ve mimarlığın ürünlerini ilgilendiren deneyim türü biçimsel estetikdir. Biçimsel estetik, fiziksel çevrenin geometrisi içinde düzen arama ve düzenin seviyesine karşı gösterilen tepkiler ile ilgilidir (Şentürer 1995). Fiziksel çevre, tasarımcının üslubu ve tasarım kaygıları ile alakalı olarak kullandığı çeşitli geometriler yardımıyla şekillenir. Mekân organizasyonunda kullanılan bu geometrik formların temeli, Gestalt'ın algı kuramına dayanmaktadır (Lang 1994). Gestalt kuramları tez çalışmasında 1.2.1.1. Algılama ve biliş başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

1.2.3. Kalite kavramı

Kalite, nitelik kelimesiyle eş anlamlı olup Latince durum ve yapılış anlamlarına gelen “qualitas” kelimesinden gelmektedir (Çerçi 1997). Kalite en basit ifadeyle şartlara uygunluk demektir (Ceylan 2007). Kalite genel bir tanımla, temel yararlı ihtiyaçlardan (yiyecek, su, barınak, rekreasyon vb.) manevi ihtiyaçlara kadar her şeyi kapsamaktadır (Tüfekçioğlu 2008). Kalite birçok alanda kullanılan bir özellik olup kalite ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Uluslararası Standardizasyon Teşkilatının tanımında kalite, bir ürün veya hizmetin belirlenen veya olabilecek ihtiyaçları karşılama yeteneğine dayanan özelliklerin toplamı olarak geçmektedir (Türksever 2001).

Kalite konusunda Türkiye’de tek yetkili kurum olan Türk Standartları Enstitüsü’nün (TSE) yaptığı kalite tanımı Uluslararası Standardizasyon Teşkilatının yaptığı tanımlama ile benzer olup, buna ek olarak bir önlem ve yatırım olarak gördüğü kalite için gereklilikleri şöyle sıralamıştır: Kalite müşteriyi memnun etmeli, verimli olmalı, esnek olmalı, etkili olmalı, bir programa uymalı, her zaman iyileştirme düşüncesinin hakim olduğu bir sürece sahip olmalıdır (TSE 1997).

Kalite “bir ürün veya hizmeti, kullanıcı ihtiyaçlarını en ekonomik düzeyde karşılamayı amaçlayan pazarlama, mühendislik, imalat ve kalitenin sürekliliği, özelliklerin bileşimi” olarak tanımlanmaktadır (Çerçi 1997).

Kaliteli bir ürün veya hizmette performans, uygunluk, güvenilirlik, dayanıklılık, hizmet görürlük, estetik, itibar ve çekicilik özellikleri bulunmalıdır (Türksever 2001).

Kalite gerçek kalite ve algılanan kalite diye ikiye ayrılır. Gerçek kalite; çevrenin ya da çevrede bulunan bir ürünün kalitesinin kendi doğasında bulunması durumudur. Algılanan kalite; çevrenin ya da çevrede bulunan bir ürünün kullanıcının beklentilerini karşılaması durumudur (Tüfekçioğlu 2008).

Günümüzde kalite, her sektörde kullanıcıların vazgeçemediği, insan hayatında önemli bir yer teşkil eden bir kavram haline gelmiştir. Yükselen refah düzeyi ile birlikte kalite, kişisel bir beğeni ve seçme ölçütü olmaktan çıkmış, toplumsal bir içerik kazanmaya başlamıştır. Yükselen refah düzeyinin insanların alım gücünü arttırmasıyla beraber kullanıcıların yüksek kaliteli ürünlere daha fazla ödeme yapacaklarının tespiti sonucunda yüksek kalite ve sıfır hata gerektiren “toplam kalite” kavramı ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, kalite kavramı güçlü bir pazarlama silahı haline dönüşmüştür (Türksever 2001).

Tüm bu gelişmeler, kalitenin insan yaşamının her yerinde kullanıldığının açık bir ispatıdır. Kalitenin mimarlık ve şehircilik alanlarında öneminin anlaşılması depremler ile ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, kalitenin sağlamlık ve kullanılabilirlik niteliklerini de taşıması gerektiği anlaşılmıştır (Türksever 2001).

Sonuç olarak, teknolojik gelişmeler sebebiyle dünyadaki hızlı değişimle beraber hizmetlerde artan çeşitlilik, uluslararası ticarete liberalleşme, yok olan ticari sınırlar, yeni rekabet koşulları gibi oluşumlar kalitenin her alanda olması gerekliliğini ortaya koymaktadır (İnceoğlu 2007).

1.2.3.1. Yaşam kalitesi kavramı

Teknolojik ve endüstriyel gelişmelerle sermaye birikiminin ortaya çıkması, insanların maddi gelirini arttırmış ve temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde nicelik ve nitelik olarak bir çeşitlenmenin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bunun bir sonucu olarak toplumların yaşam tarzları değişmiştir. Bu gelişmeler, ekonomik göstergelerin, toplumun refah düzeyini belirlemede tek etken olamayacağını göstermiştir. Bu değişimler sonucunda sosyal değişimin incelenmesi, izlenmesi için birtakım analitik yöntemlerle sosyal raporlar oluşturulmuştur. Böylece yapılan araştırmalarla yaşam kalitesi kavramı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, doğal kaynakların tüketilmesi gibi

çevre şartlarının bozulması, fiziksel ve sosyal köhneme, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere erişimde ve refah paylaşımındaki eşitsizlik gibi evrensel sorunların çoğalması da yaşam kalitesi kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kısar Koramaz 2010).

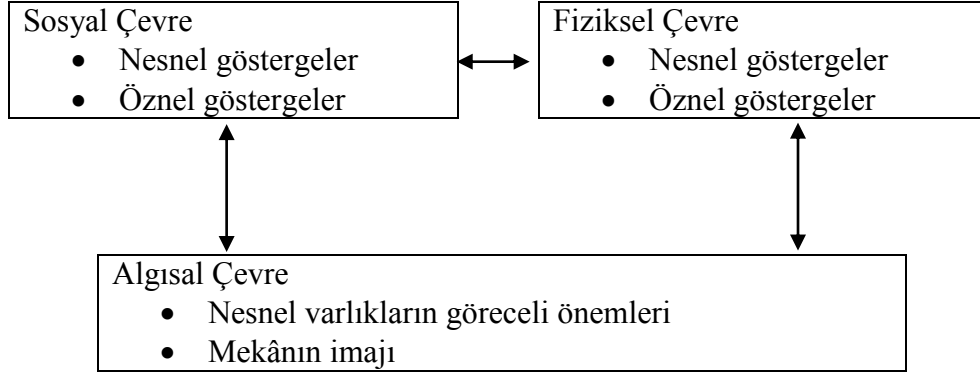
Yaşam kalitesi kavramı birçok alanda farklı yönleriyle ele alındığından temel ve evrensel bir tanıma sahip değildir çünkü yaşam kalitesi, araştırma amacına ve yöntemine bağımlı olan dinamik bir kavramdır (Kısar Koramaz 2010). Buna rağmen yapılan bu farklı tanımlamaların ortak noktası “iyi yaşam” ve “yüksek standartlar” olgularına vurgu yapılması ve bireyin hayatındaki objektif değişkenler ile bireyin kişisel algılaması doğrultusunda gelişen sübjektif değişkenlere bağlı gelişen, çok boyutlu bir kavram olmasıdır (Ceylan 2007).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’ne göre bireyin yaşamdaki konumuna göre sosyal, kültürel ve fiziksel çevresi bağlamında oluşan algı ve değerlendirmesi yaşam kalitesini tanımlamaktadır. Söz konusu değerlendirme, insanların hayat standartları, hedefleri, beklentileri gibi hayata ilişkin kaygıları ile şekillenir. Bu açıdan yaşam kalitesi, sağlık, sosyal ilişkiler, inançlar gibi çeşitli konuları içerdiğinden yaşamdan duyulan memnuniyet düzeyi gibi ölçütlere indirgenemeyecek boyutta kapsamlı bir kavramdır (Kısar Koramaz 2010).

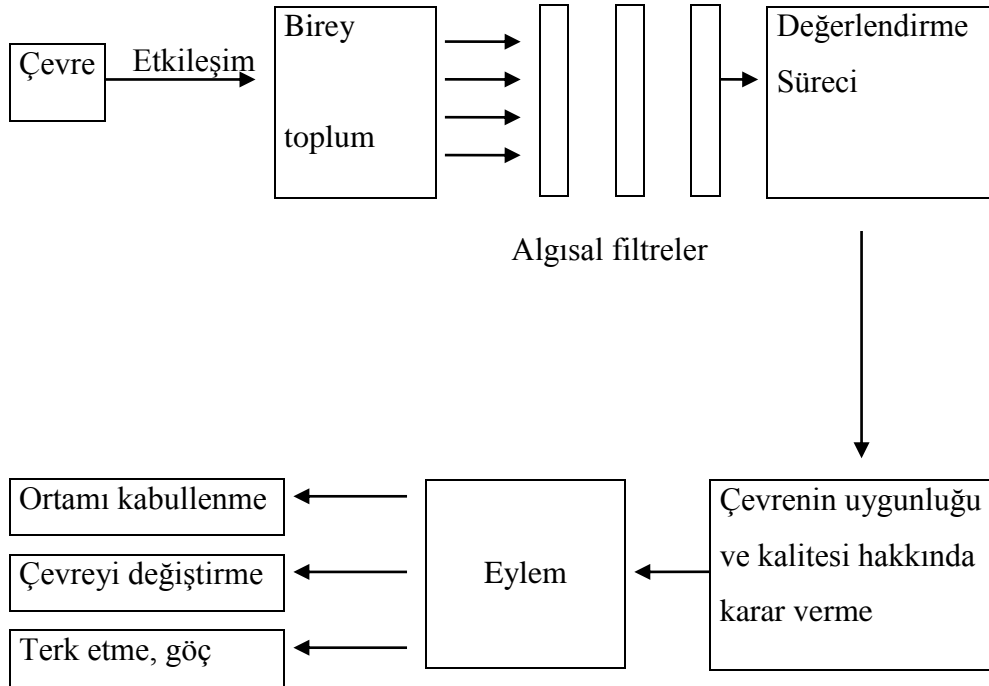
Yaşam kalitesi hem dışsal faktörlere (objektif göstergeler) hem de içsel faktörlere (sübjektif göstergeler) bağımlı bir kavram olup, yaşam kalitesinin tespit edilmesi bu iki faktörün toplum refahı üzerindeki bütünleşik etkisine bağlıdır (Kısar Koramaz 2010).

Yaşam kalitesi ölçümü yapılırken nesnel göstergeler ve öznel göstergeler olmak üzere iki tür ölçüt kullanılır (Şekil 1.10). Nesnel göstergeler insanların barındığı, çalıştığı, yaşadığı çevrelere ait ölçüm, sayımlar gibi nesnel içerikli bilgiler olduğundan yaşam kalitesini ölçmek için en güvenilir kaynaklardır (Türksever 2001). Öznel göstergeler ise, bireyin yaşam alanı içindeki kişisel değerlendirmesini ölçmeye yardımcı olmakla beraber kişinin yaşam şartları hakkındaki öznel değerlendirmeleri içerir (Şekil 1.11). Birçok araştırmacı yaşam kalitesi göstergesi olarak beklenti, mutluluk, hoşnutluk gibi

kavramlar arasında en gerekli ölçütün hoşnutluk olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır (Ceylan 2007).

Şekil 1.10. Yaşamın bileşenleri modeli (Türksever 2001)

Şekil 1.11. Çevre kalitesinin algısal açıdan öznel değerlendirme süreci (Atabek 2002)

Kentlerde yaşam kalitesini yansıtan göstergelerin belirlenmesi son yıllarda gereklilik haline gelmiştir. Bu çalışmalar kentleri yaşam kalitesine göre sıralama amaçlıdır. Bu ölçütlerden bazıları; iklimsel koşullar, ekolojik özellikler (çevredeki doğal güzellikler), ulaşım (park alanına, hastaneye, ulaşım hattına uzaklık), demografik özellikler gibi ölçütlerdir (Ceylan 2007).

Kentsel yaşam kalitesi fiziksel, sosyal ve ekonomik çevre kalitesi bileşenlerinden meydana gelmektedir. Bunlardan biri olan fiziksel çevre kalitesinin özellikleri açık ve yeşil alanların varlığı, ulaşım ağı, altyapı ve belediye hizmetleri, konut kalitesi, rekreasyon alanlarının varlığı gibi özelliklerle tanımlanırken, sosyal çevre kalitesi yaşam biçimi, eğitim-sağlık hizmetleri, örgütlenmiş toplumsal faaliyetler, aidiyet, güvenlik, kimlik gibi özelliklerle tanımlanır. Diğer bileşen olan ekonomik çevre kalitesi ise yaşam maliyeti ve alım gücü gibi özelliklerle tanımlanabilir (Emür ve Onsekiz 2007).

Sağlık, eğitim, fiziksel çevre gibi farklı alanlarda belli bir standart yakalamaya çalışan yaşam kalitesi kavramının önemli bileşenlerinden biri mekân kalitesidir. Kamusal mekân kalitesini hedefleyebilmek için “kalite”li bir çevrenin nesnel bileşenleri ile bu mekândaki kullanıcıların öznel değerlendirmelerinin birlikte ele alınabileceği yaklaşım ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Erkut 1995).

1.2.3.2. Mekân kalitesi ve göstergeleri

Mekânın kalitesi, alanda gerçekleşecek aktivitenin türü ve çevresel elemanların niteliklerine bağlıdır. Kentsel mekânlar, halkın her kesiminin kullanımına açık olmasından dolayı farklı statülere ve çok farklı ihtiyaçlara sahip olan çok çeşitli kullanıcı profiline sahiptir. Bu durum kentsel mekânda gerçekleşecek aktivitelerin farklılaşmasına sebep olmaktadır (Atabek 2002).

Avrupa Konseyi'nin sunmuş olduğu, kentsel açık alanlarda ana kalite unsurları şunlardır:

- Mekân kullanılabilir olmalı ve kullanıma açık olduğu mesajı vermeli
- Estetik çekiciliğe sahip olmalı

- Güvenli olmalı
- Ekonomik olmalı
- Doğal ortamlar sunmalı (yeşil alanlar gibi)
- İç ve dış mekânlar arasında geçiş maksimum oranda sağlanmalı
- Gerçekleşme olasılığı en fazla olan ve en ihtiyaç olunan gereksinimin karşılanacağı etkinliklerle donatılmış olmalı
- Çocuklar, yaşlılar ve özürllüer için erişilebilir ve kullanılabilir olmalı
- Gereksinime uygun malzeme seçilmeli ve kullanımda farklılıklar malzeme değişimi ile vurgulanmalı
- Güneş, rüzgâr ve benzeri doğal çevre etkilerine karşı rahat bir çevre sunmalı
- Mekânı en çok kullanma olasılığı olan grupların gereksinimine uygun olmasının yanında kullanımda çeşitlilik sağlamalı.
- Mekân her görsel bir sanat eseri olmalı hem de sosyal bir ortam sunmalı (İnceoğlu ve ark. 1995).

Başka bir araştırmada ise kentsel mekânların kalite açısından değerlendirilmesinde kullanılan unsurlar şöyle sıralanmaktadır:

1. Yaşanabilirlik
2. İşlevine uygunluk
3. Kolay okunurluk
4. Sağladığı görsel doyum
5. Çağrışımsal yol ile anlam yüklenmiş olmak
6. Özel ve kamu denetiminde olan mekânların dengesi
7. Gerçekleştirilebilirlik (Atabek 2002).

Lynch (1960) ise iyi bir şehir yapısı için canlılık, hissiyat, uyma, erişim ve kontrol olmak üzere beş teorinin şehirde bulunması gerektiğini ifade etmektedir.

Mimarlıkta kalite unsurlarını Van der Voordt (2005) teknik kalite, işlevsel kalite, estetik kalite ve ekonomik kalite olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır:

1. Teknik kalite: bir yapının veya mekânın ihtiyaç olunan araç ve teknik meseleler ile ilgili gereksinimleri ne dereceye kadar sağladığını tarifleyen fiziksel kalitedir. Binanın veya mekânın güven, sağlık, iklim, sıcaklık, nem, aydınlatma, doğal ışık ve akustik gibi şartlarının ne kadarının sağlanabildiğini gösterir.
2. İşlevsel kalite: bir yapının ya da mekânın kullanılabilirliği açısından içerisinde olması gereken aktivitelere ne kadar uygun olduğu ile alakalıdır.
3. Estetik kalite: bir yapının ya da mekânın güzel, hoş, teşvik edici, memnuniyet verici olarak algılandığı, nasıl deneyim edildiği ile alakalıdır.
4. Ekonomik kalite: finansal kaynakların ne dereceye kadar etkin kullanılabildiği ile alakalı olup, bina ya da mekân açısından buranın ne kadar gelir getirdiğine bağlıdır (İnceoğlu 2007).

Kalite kavramıyla beraber mekân kalitesi kavramı da çok boyutlu ve detaylı incelenmesi gereken bir kavramdır. Buna ilişkin yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu bütün bu çalışmalar incelendiğinde, mekân kalitesi göstergelerine yönelik tek bir sınıflamanın yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla çalışma kapsamında mekân kalitesi göstergeleri oluşturulması kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda Voordt'un (2005) yaptığı sınıflamanın en genel anlamıyla temel mekânsal kalite parametrelerini kapsadığı söylenebilir. Ancak Voordt'un (2005) ana kalite unsurlarından olan ekonomik kalite unsuru, kentsel mekânların ekonomik açıdan gelir getirme durumunun olmamasından dolayı bu çalışmada konu dışı bırakılmıştır. Bu ana kalite unsurlarının alt göstergelerinin oluşturulması için kalitenin hizmet ettiği gereksinimlere göz atmak gereklidir.

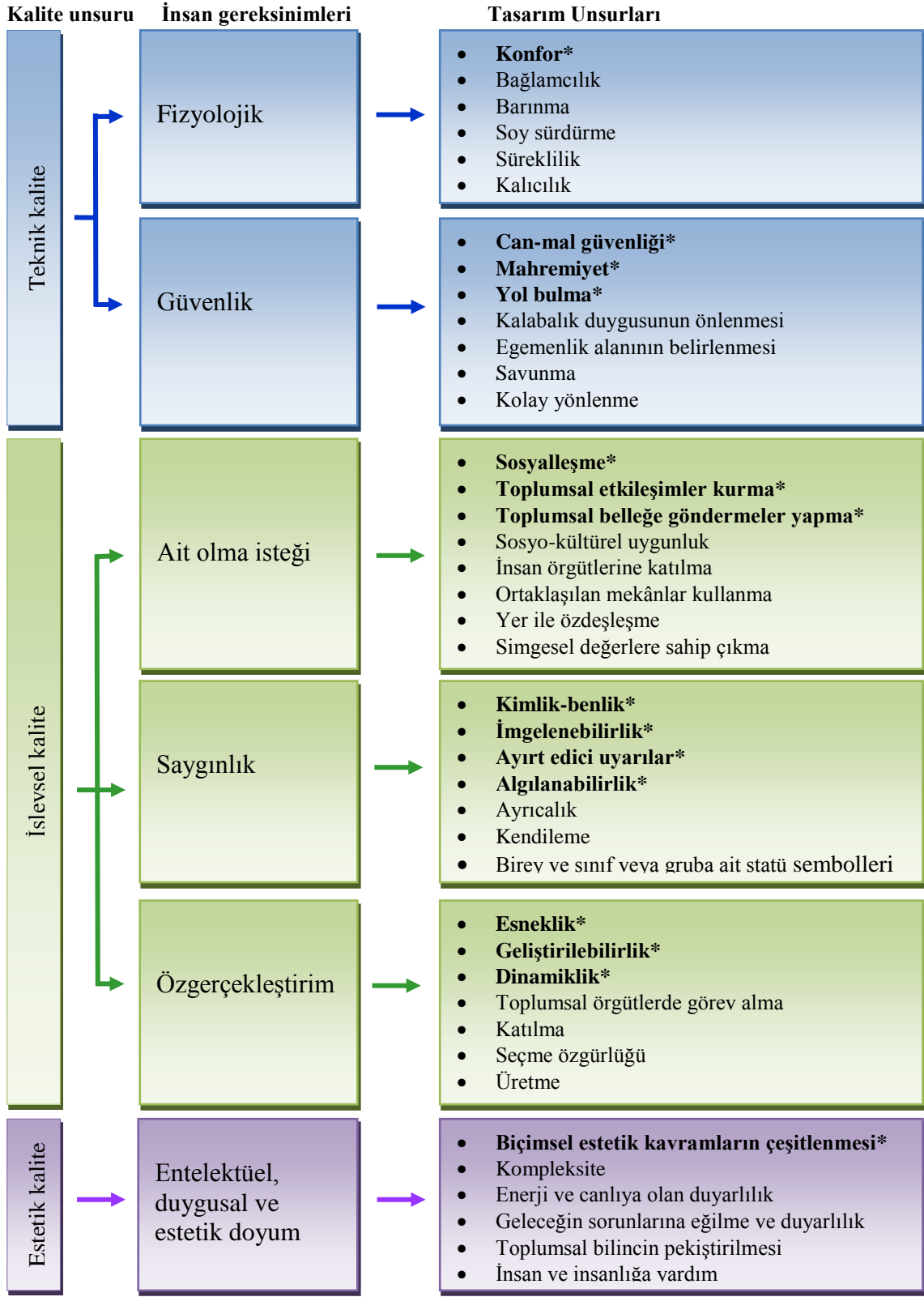
Bu bağlamda Gür (1996), psiko-sosyal ve kültürel tasarım kavramlarını Maslow'un (1943) insan gereksinmelerinin altında sınıflamıştır. Buna göre:

1. Fizyolojik (biyolojik) gereksiniminde barınma, konfor, soy sürdürme, süreklilik, kalıcılık, bağlamcılık kavramlarını,
2. Güvenlik gereksiniminde can-mal güvenliği, mahremiyet, kalabalık duygusunun önlenmesi, egemenlik alanının belirlenmesi, savunma, kolay yönlenme, yol bulma kavramlarını,

3. Ait olma isteği (bağlanma) gereksiniminde sosyo-kültürel uygunluk, insan örgütlerine katılma, sosyalleşme, toplumsal etkileşimler kurma, ortaklaşılan mekânlar kullanma, yer ile özdeşleşme, toplumsal belleğe göndermeler yapma, simgesel değere sahip çıkma kavramlarını,
4. Saygınlık (prestij) gereksiniminde kimlik-benlik, ayrıcalık, kendileme, birey sınıf veya gruba ait statü sembolleri, imgenelenebilirlik, ayırt edici uyarılar, algılanabilirlik kavramlarını,
5. Özgerçekleştirim (yetenekleri geliştirme) gereksiniminde toplumsal örgütlerde görev alma, katılma, seçme özgürlüğü, üretme, esneklik, geliştirilebilirlik, dinamiklik, tamamlanmamışlık kavramlarını,
6. Entelektüel, duygusal ve estetik doyum gereksiniminde biçimsel estetik kavramlarının çeşitlenmesi, kompleksite, enerji ve canlıya olan duyarlılık, geleceğin sorunlarına olan duyarlılık, geleceğin sorunlarına eğilme, toplumsal bilincin pekiştirilmesi, insan ve insanlığa yardım kavramlarını incelemiştir (Gür 1996).

Bu çalışma kapsamında kalite parametreleri oluşturulmaya çalışılırken, kalite insan gereksinimlerini karşılama düzeyi anlamına geldiğinden, öncelikle Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisine karşılık gelen Gür'ün (1996) çalıştırmasında geliştirmiş olduğu mekânsal kalite unsurlarından yola çıkılmıştır. Daha sonra Gür'ün (1996) çalıştırmasında buna karşılık gelen tanımladığı kavramlar Voordt'un (2005) yaptığı ana kalite unsurlarıyla beraber yorumlanmıştır. Tüm bu mekânsal kalite unsurlarının mekânın farklı niteliklerine göre mekânın iç mekân ya da dış mekân olmasına bağlı olarak farklılıklar göstereceği aşikârdır. Dolayısıyla bu bağlamda bu çalışma kapsamında kentsel mekân özelinde bu kavramlar yeniden sorgulanmıştır ve yeni bir parametreler dizini oluşturulmuştur (Çizelge 1.1).

Çizelge 1.1. Önerilen kentsel mekân kalite parametrelerinin strüktürel oluşumu (Voordt (2005), Maslow (1943), Gür (1996)'den uyarlanmıştır.)

* Bu kavramlar çalışma kapsamında, önerilen kentsel mekân kalite parametreleri olarak değerlendirilmiştir.

Buna göre, insan gereksinimleri hiyerarşisinde yer alan fizyolojik ve güvenlik gereksinimi teknik kalite ana unsuru altında yer almakta olup, mekânsal karşılığı olarak aranması gereken kentsel mekân kalite göstergeleri olarak konfor, can mal güvenliği, mahremiyet ve yol bulma kavramları belirlenmiştir.

Ayrıca, diğer gereksinimlerden biri olan ait olma isteği, saygınlık ve özgerçekleştirim gereksinimleri işlevsel kalite unsuru altında yer almakta olup, mekânsal karşılığı olarak aranması gereken kentsel mekân kalite göstergeleri olarak sosyalleşme, toplumsal etkileşimler kurma, toplumsal belleğe göndermeler yapma, kimlik-benlik, imgelenebilirlik, ayırt edici uyarılar, algılanabilirlik, esneklik, geliştirilebilirlik ve dinamiklik kavramları belirlenmiştir.

Son olarak, insan gereksinimleri hiyerarşisinde son sırada yer alan entelektüel, duygusal ve estetik doyum gereksinimi ise estetik kalite ana unsuru altında yer almakta olup, mekânsal karşılığı olarak aranması gereken kentsel mekân kalite göstergesi olarak biçimsel estetik kavramı belirlenmiştir. Geriye kalan diğer kavramların ise mekânsal karşılığı olmadığından dolayı bu kavramlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışma alanı olan Bursa Hanlar Bölgesi özelinde önerilen kentsel mekân kalite parametreleri dizininden, anket sorularının oluşturulması esnasında faydalanılmış olup, bu alanda yer alan Pirinç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han'da bulunan kullanıcılara anket sorularıyla yöneltilerek bu kavramlar sorgulanarak mekânın kalitesini ölçmeye yönelik test edilmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, çalışma alanı olan Bursa Hanlar Bölgesi'nin tanıtımı tarihi, sosyo-ekonomik ve fiziki açılardan incelenerek yapılacaktır. Ayrıca alan çalışması yapılan dört han özelinde, bu hanların mekânsal özelliklerinden bahsedildikten sonra yapılan anket çalışması verileriyle beraber değerlendirilecektir.

2. BURSA HANLAR BÖLGESİ'NDE KENTSEL DIŞ MEKÂN KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Bölgenin Tanıtımı

2.1.1. Tarihsel süreç

Bursa, coğrafi konumu ve verimli topraklara sahip olması yönünden, yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İlk yerleşim alanlarına sahip olduğu tarih M.Ö. 7. yüzyıl olarak bilinmektedir. M.Ö. 185 yılında Trakya'dan göç ederek gelen Birtgyn ve Tynhi toplulukları, ulaştıkları bu bölgeye Bithynia adını vermişlerdir. Yaşadıkları çeşitli savaşlardan sonra emrindeki askerlere şehri inşa ettirerek, kente önceleri Prusa adını veren Bithynia Kralı I.Prusa, kentin adını Bursa olarak değiştirmiştir (Özendes 1999).

M.Ö. 74 yılına kadar Bithynia egemenliğinde olan kent, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir (Akkılıç 2001). Roma İmparatorluğu'nun tarihsel süreç içerisinde ikiye ayrılması ile kent Doğu Roma'da kalmış ve Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir (Özendes 1999).

Roma ve Bizans dönemlerinden sonra Bursa, sekiz yıllık kuşatmanın ardından 1326 yılında Orhan Bey tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olarak ilan edilen Bursa şehri, bu özelliği nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Orhangazi'den sonra tahta geçen Sultan Murad, daha sonra 1365 yılında Edirne'yi başkent ilan etmiş olsa da, Bursa bu önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir (Özendes 1999). Hatta bu durum 1453 yılında İstanbul'un alınmasına kadar geçen sürede padişahların hala Bursa'ya gömülmeye devam etmesinden anlaşılmaktadır. Bursa kenti İstanbul'un tamamlayıcısı olarak görev yapmış, başkent gereksinimlerini karşılayan endüstriyel hizmet kenti işlevi görmüştür. 16.yüzyılda gelişimine devam eden kent, ipekçilik, ticari yollar, esnaf örgütlenmesi ve kentte bulunan yabancı tüccarlar gibi birtakım potansiyelleri ile ticaret ve üretim merkezi olmuştur (Köprülü Bağbancı 2007). Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, kentin sosyo-ekonomik yapısından bahsedilecektir.

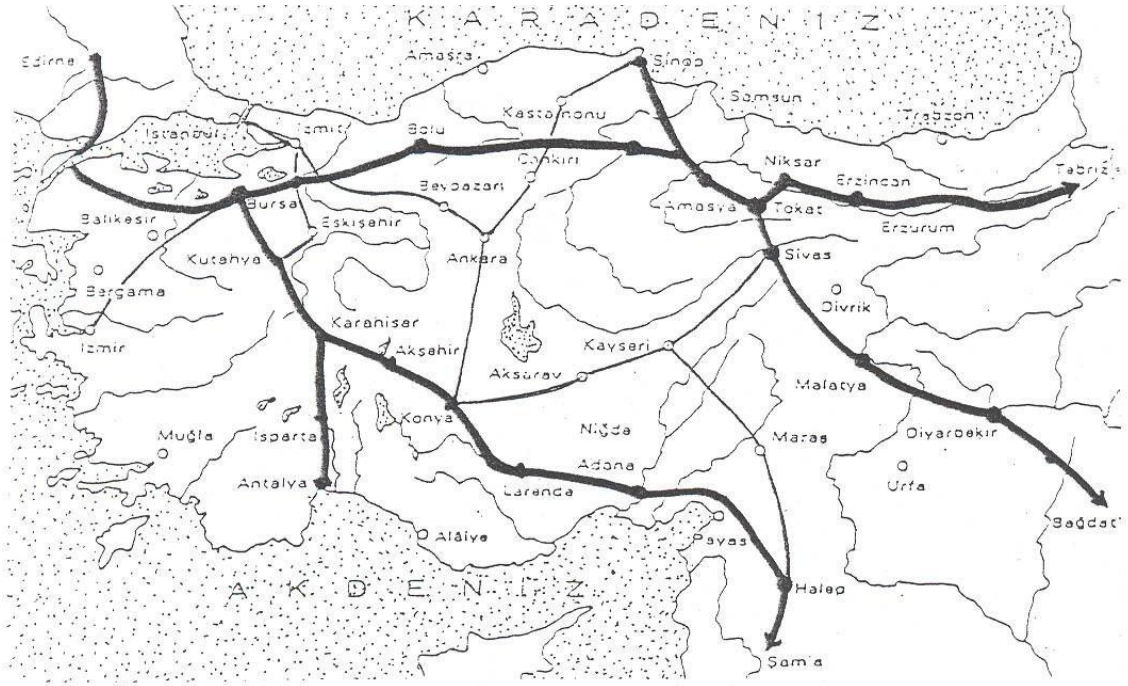
2.1.2. Sosyo-ekonomik çevre

Bizans döneminde Bursa, ipekçilikle ün kazanmıştır. Osmanlı'nın Bursa'yı işgalinden önce kente Türklerin yerleştikleri bilinmektedir. Bursa'nın alınmasıyla beraber, doğudan gelen göçler ile Bursa'da nüfus artışı yaşanmıştır. Bu göçler, Bursa'daki Acemler, Karamani gibi bazı mahallerin isimlerinden anlaşılmaktadır. 16. yüzyıl sonunda o dönemin en fazla nüfusa sayısına sahip olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük kenti olma unvanına sahip olmuştur. 17. yüzyıla kadar Bursa'ya gelen birçok sanatkâr ve âlim buranın bilim ve sanat merkezi olmasını sağlamıştır (Köprülü Bağbancı 2007).

1453 yılında İstanbul'un alınması sonrasında hükümet merkezinin Bursa'dan İstanbul'a taşınmasıyla, Bursa İstanbul'un tamamlayıcısı görevi yapmış olup, aynı zamanda Anadolu'nun en büyük yerleşim yeri olma durumunu da korumuştur. Bursa'nın ticaretle ilgili bu denli gelişmesinde, ipekçilik, ticaret yolları, esnaf örgütlenmesi ve kentte bulunan yabancı tüccarlar rol oynar (Köprülü Bağbancı 2007).

Bursa'da ipek, Bizans imparatorunun doğudan İstanbul'a ipeği getirmesi ve Bursa'da da ipek böceği yetiştirilmeye başlanmasıyla beraber gelişmeye başlamıştır. Bursa'nın uluslararası ipekçilik kenti haline gelmesinde, siyasi ve ticari koşulların yanında, Avrupa'yı etkileyecek Türk dokumacılık tekniğinin de var olması da etkilidir (Köprülü Bağbancı 2007).

Topraklarının, doğu ve batı arasında köprü görevi gören Anadolu'da yer alması, Bursa'ya jeopolitik bir önem katmıştır. İpek yolunun Bursa'dan geçmesi bu durumun sonucudur. Bunlardan Bursa için en önemlisi olan Tebriz-Bursa İpek Yolu, Tebriz-Erzincan-Tokat-Amasya-Osmancık-Bolu-Bursa ya da Tokat'tan sonra Ankara-Eskişehir-Bursa güzergâhı izler. Sadece ipek yolunun değil baharat yolunun da Bursa'dan geçmesi Bursa'nın uluslararası bir ticaret merkezi haline gelmesine katkıda bulunmuştur (Köprülü Bağbancı 2007).

Şekil 2.1. Anadolu'da kullanılan ticaret yolları (Köprülü Bağbancı 2007)

Bursa sadece ipek ticaret merkezi değil aynı zamanda ipek üretim merkezi de olmuştur. Bu durum o zamanki ipekçilik ile uğraşan loncaların sayısından da anlaşılmaktadır. Kentte üretim yapan esnaf, Selçuklulardan gelen ahilik sisteminin devamı olan, Lonca sistemine dahil olmuşlardır. Ekonomik, mali, idari ve sosyal fonksiyonları olan bu sistem, esnafa hammadde sağlanması, üretimi, kalite kontrolü, pazarlanması ve merkezi devletle olan ilişkileri düzenlemeye yardım eden örgütsel bir yapıdır (Köprülü Bağbancı 2007).

Bursa'da ticaretin gelişmesine katkı sağlayan etkenlerden bir diğeri de kentte bulunan yabancı tüccarlardır. Daha çok Floransalı, Cenevizli ve Venedikli tüccarların bulunduğu kentte ticaretin bu denli gelişmesinde, Orhan Gazi'nin bu tüccarlara verdiği bazı imtiyazlar etkili olmuştur. Bu tüccarlar birbirleriyle rekabet halinde olup Bursa'dan ipek alarak karşılığında yünlü ürün satmışlardır. Bu ticaret "yünlü mamullerin ipeklilerle mübadelesi" olarak adlandırılabilir (Köprülü Bağbancı 2007). Çalışmanın bundan sonraki kısmında Hanlar Bölgesi'nin fiziki oluşum süreci incelenecektir.

2.1.3. Fiziki oluşum süreci

Bizans döneminde kent; güvenliğini sağlayan “kale”, kentin yöneticilerinin yaşadığı ve kentin prestijini oluşturan ”iç kale”, yakın ve uzun mesafe ticaret ilişkilerinin gerçekleştiği “kale altı”ndan oluşmuştur. Bu dönemde küçük bir beylik olan kent, Osmanlı döneminde Orhan Gazi'nin eski kenti kale içinde bırakarak kentin kuzeydoğusunda yeni bir kenti inşa etmeye başlaması ile değişmeye başlamıştır (Köprülü Bağbancı 2007).

Osmanlı kent planı, konut, ticaret ve dini-kültürel işlevler olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. Ticaret ve dini-kültürel yapılar birbirlerine yakınken, konut yapıları bunlardan uzaktır. Kentler mekânsal olarak surların içi (içeri şehir, içerişar) ve surların dışı (dışarı şehir, dışarışar) olmak üzere iki bölümden oluşur. Surların dışında ticari faaliyetler gerçekleşir (Kuban 1968). Cami, çarşı ve hamamlar İslam şehirlerinin üç temel ögesi olup şehirler bu öğelerin etrafında gelişerek büyürler (Cezar 1985). Bursa Hanlar Bölgesi'nde de dini yapılar ile ticaret yapılarının birbirinden ayrıştırılmadığı ve birbirlerini beslemek üzere bir arada olduğu görülmektedir. Böylece yoğun kullanıma fırsat veren namaz zamanları gibi periyodik zamanlarda temel gereksinimlerin karşılandığı ticaret mekânlarının dini yapıların yakınında olması esnafın ticari eylemlerini sürdürebilmesi için potansiyel müşteri kitlesi kendiliğinden oluşmuştur (Dede 2010).

Ticaret kenti inşa etme sırasında, ticaretin vuku bulduğu çarşı, kale dışında kaleye yakın bir yerde konumlandırılmıştır. Bundaki amaç kale sayesinde çarşı mallarının kolaylıkla güvence altına alınmak istenmesiyle beraber kentin çekirdeğinin yakınında, kentlinin hareket alanını oluşturmaktır (Cezar 1985). Lonca sistemi ve ipekçilikle uluslararası ticaret merkezi olma potansiyelini sağlayan çarşı, kentte odak noktası olmuş, kale dışında oluşan mahalleler çarşı etrafında bir yol ağı oluşturarak çarşıya bağlanmıştır. Çarşı; ibadetin yapıldığı ve cemaatin toplandığı camisiyle, gelen yolcuların dinlendiği hanlarıyla, alışverişin yapıldığı bedesteniyle, eğitimin verildiği medresesi ve diğer hamam gibi yapılarıyla, sadece ticaret merkezi olmaktan çıkmış, tüm sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez haline gelmiştir (Köprülü Bağbancı 2007).

Hanlar Bölgesi bir yandan gelişirken bir yandan da tarihsel süreci içinde çeşitli yangın ve deprem gibi etkenlerle yıkım ve tahribatlar görmüştür. Bunlardan en önemlileri: 1417 depremi, 1491 Fidan Han yangını, 1493 Çıra Pazarı yangını, 1512 Tuz Pazarı yangını, 1518-1519 ve 1521 yangınları, 1566 depremi, 1584 Kapalıçarşı yangınıdır (Baykal 1948).

Alanın önemi içerdiği tarihsel değer ve hala kentin tek merkezi olması niteliğinden kaynaklanmaktadır. Tarihi Çarşı ve Bursa Hanlar Bölgesi yaklaşık olarak batıda Cemal Nadir Caddesi, doğuda Gökdere, kuzeyde Haşim İşcan Caddesi ve güneyde Atatürk Caddesi ile sınırlandırılan alanda kalmaktadır.

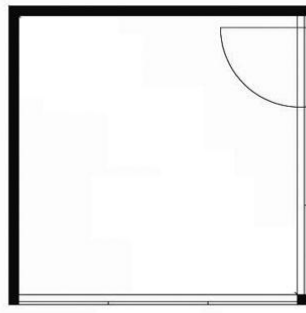
Bursa'nın tarihsel kent merkezini oluşturan Hanlar Bölgesi, Bursa'da imparatorluk içinde yaşayan kültürel grupları barındırması itibariyle kozmopolit bir yapıya sahip olmasından kaynaklı burada yapılan alışverişi de bir kültür alışverişi haline dönüştürmekteydi. Hanlar Bölgesi'nin yapıları, şehrin ekonomik olarak büyümesine olanak sağlarken hem konumu hem de işlevsel açıdan göz önüne alındığında kentin kalbi olarak adlandırılmayı hak etmektedir.

Üretim ve ticarete bağlı olarak belirli bir sistem içinde gelişen Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'nde ticaret, dükkân, çarşı, arasta, bedesten ve hanlarda yapılmıştır. Birbirinden farklı işlevleri ve birbirileriyle mekânsal bağlantıları olan bu ticaret yapılarına kısaca değinilecektir (Şekil 2.2).

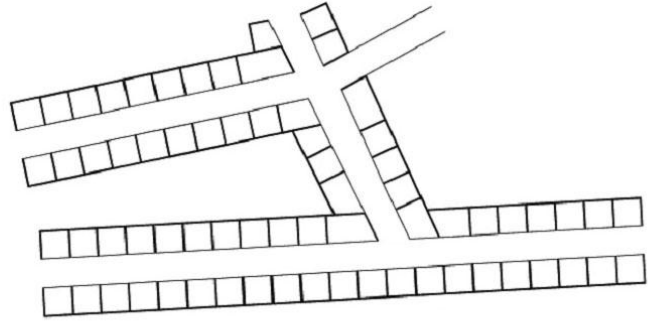
Ticaret yapılarının en basit birimi **dükkân**dır. Diğer ticaret yapıları dükkân biriminden oluşmuştur. Dükkânlar üstü açık bir sokakta yer alabileceği gibi, üstü kapalı bir çarşıda, handa, bedestende ve arasta yer alabilir (Cezar 1985). Bursa'da dükkânlar genelde ahşap, tek katlı, tek cepheli ve kapısı sokağa açılan tek mekânlı birimlerdir. Dükkânlarda ticaretin yanında üretim yapıldığı da görülmektedir (Cerasi 2001).

Çarşı kelimesi, Farsça'da dört anlamında kullanılan "cahar" ve sokak anlamında kullanılan "su" sözcüklerinin beraber kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Kentin merkezinde yer alan, içinde alışveriş eyleminin gerçekleştiği, etrafı dükkânlarla çevrelenmiş, üstü örtülü veya açık sokak ve meydanlar bütünüdür (Pakalın 1983). Bursa

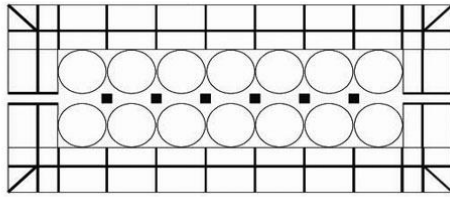
çarşısında dükkânların sayısı arttıkça, aynı malı üretilen pazarlayan belli mallarda uzmanlaşmış çarşılar ortaya çıkmıştır (Köprülü Bağbancı 2007).

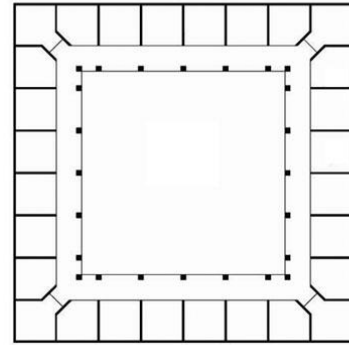
Dükkân

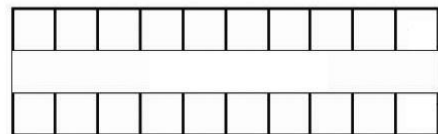
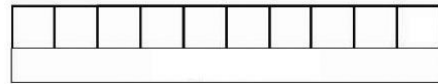
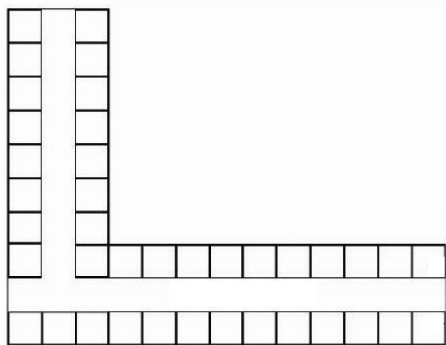
Çarşı

Bedesten

Han

Arastalar

Şekil 2.2. Osmanlı dönemi ticaret yapısı türleri (Küçükkömürcü 2005)

Bedesten Arapçada bez ve kumaş satan kişi anlamına gelen “Beziistan” ve “Bazzazistan” kelimelerinden türetilmiş olup bez, kumaş ve kıymetli malların satımı için yapılmış mekânlardır (Pakalın 1983). Ayrıca halkın kıymetli eşyalarının ve paraların saklandığı, bir tür banka ve borsa işlevinin de olduğu görülmektedir (Dede 2010). Üstü örtülü, çok kubbeli, dikdörtgen plana sahip olan bu yapılar, yarı resmi bir ticaret kuruluşu olarak büyük ve uluslararası ticaretin gerçekleştiği, kentin asıl kapalı çarşısını oluşturan mekânlardır. Bundan dolayı han, çarşı ve pazar yeri gibi diğer ticaret yapıları bedestenin çevresinde konumlanmıştır (Köprülü Bağbancı 2007).

Arasta kelimesi, Farsçada süslemek anlamına gelen “arasten” kelimesinden türetilmiş olup sakaf ve örtü anlamına gelen “aratsak” kelimesi kullanılarak zamanla bu yapılara arasta denildiği görülmektedir (Pakalın 1983). Arasta, yoğun olarak kullanılan bir yolun geçtiği eksen üzerinde, yan yana ya da karşılıklı olarak dizilmiş dükkân sıralarının oluşturduğu, ortası tonozla örtülü ya da üstü kapalı olan mekânlardır (Ataman 2000). Bu yapının karakteristik özelliği yapımının tek kerede gerçekleşmesi sebebiyle zaman içerisinde hiçbir ilave yapılmadığı için formunda herhangi bir bozulma olmamasıdır (Dede 2010).

Han kelimesi Farsçadan dilimize katılmış olup, ticaret kentlerinde yoğun olan cadde ve konaklama yerlerinde yolcuları barındırmak, kervanları dinlendirmek ve ticaret yapan mal sahipleri ve tüccarlara mallarının teslim edilinceye kadar muhafaza edilmesi için yapılan yapılar olduğu belirtilmektedir (Dede 2010). Han ve kervansaray kelimesi birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında mimari açıdan ve kullanım yönünden farklılıklar bulunmaktadır. Şehir dışı olarak adlandırılan kervansaraylar, kentler arasında kervan yolları üzerinde inşa edilmiş, kervan sahipleri ve hayvanları için barınma, yeme gibi her türlü imkânın karşılandığı ahır, hamam, dükkân gibi bölümleri olan ağırlıklı olarak konaklama hizmetini karşılayan yapılardır. Şehir içi hanlar ise ticaret yapanların, üretim ve ticaret yaptığı yerler ya da geceleme ihtiyaçlarını karşılayan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ataman 2000).

Hanlar mimari açıdan, bir avlu etrafında sıralanan odalar ile önündeki revaktan oluşan iki kattan oluşan ticari yapılardır. Hanların alt katında hayvanlar için ahır ya da tüccarların mallarını sakladığı depolama birimleri, üst katında tüccarların konaklama

birimleri yer almaktadır. Konaklama birimlerinin ve revakların üstü kubbe ya da tonoz ile örtülüdür (Ataman 2000). Bazı hanlar sadece hanın iç yüzeyine yani avluya bakan mekânlardan oluşmamakta, daha fazla gelir ele etmek amacıyla hanın dış yüzeyine bakan birimlerden de oluşmaktadır. Orta avluya bakan iş yerleri daha çok kırsal kesimden ürününü pazarlamaya gelenlere hitap ediyordu (Doğru 1995).

Han yapıları dış yüzeyden kolaylıkla algılanan giriş kapıları ile dikkat çekmektedir. Hanların ortasında yer alan avlular ise sosyal ve ticari paylaşım amacıyla kullanılmaktadır. Giriş kapısından bu avlu merkezindeki şadırvan, mescit, peyzaj öğeleri ya da farklı aktiviteler algılanarak dışarıdaki kullanıcıya içeri ile bilgi vermektedir (Dede 2010).

Bazı hanlar belli bir malın ticareti olan toplama dağıtma işine ayrılır ve zamanla o malın adıyla anılmaya başlanırdı. Bursa Hanlar Bölgesi'nde Pirinç Han, İpek Han, Tuz Han gibi hanlar bu anlamda gördükleri işlevlerinin ismine göre adlandırılmıştır (Doğru 1995).

Bursa Hanlar Bölgesi'nde yapılmış sayıca çok fazla han bulunmaktadır. Bu hanlar, bölgede bulunan diğer yapılarla bütüncül bir uygulama şeklinde gerçekleşerek yapılmıştır. Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki hanlar, yapılış dönemleri göz önünde tutulduğunda sırasıyla; Orhangazi döneminde Emir Han, I. Murat döneminde Kapan Han, Bezir Han, Çelebi Sultan Mehmet döneminde İpek Han, Geyve Han, Yoğurt Han, II. Murat döneminde Kütahya Han, Katır Han, Fatih Sultan Mehmet döneminde Tuz Pazar Hanı, Fidan Han, Karaca Bey Hanı, II. Bayezid döneminde Koza Han, Pirinç Han, Balibey Hanı, Doğan Gözü Hanı, Eski- Yeni Han, Kamberler Hanı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Davut Paşa Hanı, Gale Pazarı Han'larıdır. (Şekil olmalı). Ayrıca hangi dönemde yapıldığı bilinmeyen Mudanya Han, Kepezler Hanları ve Zeytin Hanları da Bursa Hanlar Bölgesi'nde bulunmaktadır (Köprülü Bağbancı 2007).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde çalışma alanı olan Pirinç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han ayrıntılı olarak ele alınacak olup bu hanların konumları şekil 2.3'de gösterilmiştir.

Şekil 2.3. Çalışma kapsamında incelenen hanlar (Google Earth)

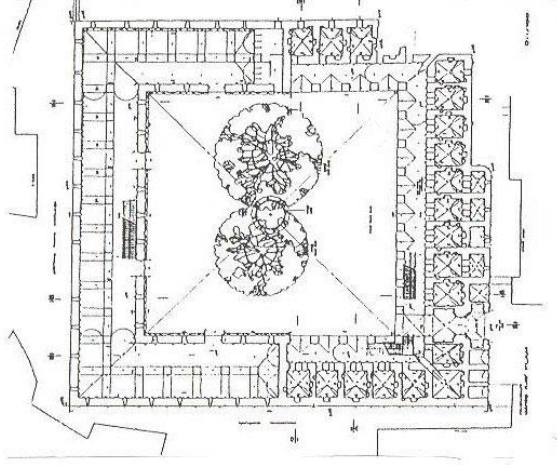
2.1.3.1. Pirinç Han

Pirinç Han, 16. yy başlarında II. Bayezid döneminde İstanbul'daki cami ve imaretine gelir getirmesi amacıyla yapılmıştır (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983). Konum olarak Hacı İvaz Paşa Camii'nin karşısında, Ulucamii'den Fomara'ya çıkan yolun sonunda yer almaktadır. Hanın kuzeyi çapraz olarak Cumhuriyet Caddesi ile kesilmektedir.

Yalnızca ticaret amaçlı kullanılmak üzere yapılan handa, özellikle kürk ticaretinin yapıldığı bilinmektedir. Zamanla ipek bükücülerinin de bu handa yer almasıyla Pirinç Han, ipek ticaretine yönelik bir han olmaya başlamıştır. İpek ve dokumacılığın yan kuruluşu olan ipek boyama dükkânları da bu handa toplu bir şekilde yer almıştır. Aynı zamanda yabancı tüccarların en çok uğradığı ve konakladığı hanlardan biri olmuştur (Köprülü Bağbancı 2007).

Pirinç Han, kare bir plana sahip olup, alt katında 47 oda, üst katında 50 oda olmak üzere toplam 97 oda vardır. Hanın ortasında bulunan avluda yer aldığı bilinen mescit günümüzde bulunmamaktadır (Köprülü Bağbancı 2007) (Şekil 2.4, 2.5).

Yapının giriş kapısı doğu kanadındadır. Bu girişin tam karşı aksındaki kola sonradan bir kapı açılmıştır (Şekil 2.6). Günümüzde Pirinç Han avlusu çeşitli kafelerle dolmuştur. Bu yeme içme mekânları avluda çeşitli oturma ve gölgeleme birimleri ile görüntü kirliliği yaratmaktadır (Şekil 2.7). Aynı zamanda alt katta avluya bakan bazı revaklar kapatılarak mekâna dâhil edilmiştir. Üst katın bir kısmı boş olmakla birlikte genel olarak kitap satan dükkânlar bulunmaktadır.

Şekil 2.4. Pirinç Han zemin kat planı (Köprülü Bağbancı 2007)

Şekil 2.5. Pirinç Han avlusu (Ağın 2014)

Şekil 2.6. Pirinç Han giriş kapısı (Ağın 2014)

Şekil 2.7. Pirinç Han genel görünüm (Ağın 2014)

2.1.3.2. Koza Han

Koza Han, II. Bayezid döneminde İstanbul'daki cami ve imaretine gelir getirmesi için 15. yy sonlarında yapılmıştır (Cezar 1985). Zaman içerisinde Koza Han; Yeni Han, Han-ı Cedid, Han-ı Cedid-i Amire, Yeni Kervansaray, Beylik Han, Beylik Kervansaray, Simkeş Han, Sırmakeş Han, Koza Han gibi isimlerle birçok isim almıştır. İpek kozası ticareti yapılan bu handa, önemli bir anlam taşıyan “Koza Bayramı” her yıl düzenli olarak yapılmıştır (Köprülü Bağbancı 2007). Konum olarak Ulu Camii ile Orhan Camii arasında yer almaktadır.

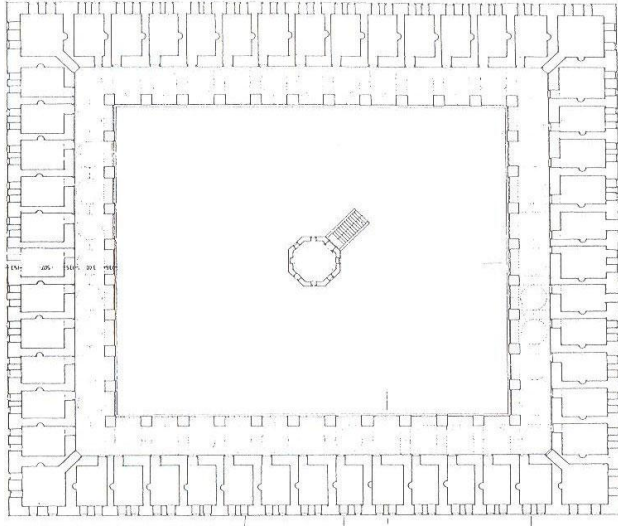
İpek kozası ticareti için Bursa'ya gelen tüccarlar genelde bu handa konaklamayı tercih etmişlerdir. Konaklayanlar, handa altı üstlü iki oda tutarak, alttaki odada ticaret mallarını depolamış, üstteki odada ise hem ticari işlerini görmüş hem de konaklamışlardır (Cezar 1985).

Koza Han'da, iki katlı ana yapı ile çevrelenmiş kareye yakın dikdörtgen bir avlu ve tek katlı yapı ile çevrelenmiş avlu olmak üzere iki avlu bulunmaktadır. Ana avlunun çevrelediği iki katlı ana blokta altı üstlü odalar, iç avlunun çevrelediği tek katlı diğer yapıda ahır ve depolama birimleri bulunmaktadır. Ahırların ve depoların bulunduğu bölüme ana avlu içinden geçilmektedir. Ana avlunun merkezinde, altında havuzlu şadırvanı olan mescit bulunmaktadır. Sekizgen plana sahip olan bu mescit, ortasında bir ayak ve köşelerinde sekiz ayak olmak üzere dokuz ayak üzerine oturmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983) (Şekil 2.8, 2.9).

Koza Han'a ana giriş olarak, kuzeyde yer alan, taştan yapılmış kabartmalarla süslü kemerli görkemli bir taç kapıdan girilmektedir. Sonradan eklendiği tahmin edilen Koza Han'ın ikinci giriş kapısı da ana giriş kapısının tam karşı aksında yer almaktadır. Bu giriş Ulucamii meydan kotundan alt kota ulaşımı hanın üst katındaki revaklara bağlanarak sağlar (Şekil 2.10).

Yapı olarak 2 katlı blokta altı üstlü odalar bulunmaktadır. Odaların üstü tonozla örtülüdür ve bu odaların etrafı revaklarla çevrili olup revaklara merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Bugün Koza Han'ın alt ve üst katlarında özellikle ipek satışı yapan dükkânlar bulunmaktadır. Alt katında ayrıca, avluya hizmet eden çay ocakları ve avluda yer alan oturma birimleri mevcuttur (Şekil 2.11).

Şekil 2.8. Koza Han birinci kat planı (Köprülü Bağbancı 2007)

Şekil 2.9. Koza Han avlusu (Ağın 2014)

Şekil 2.10. Koza Han giriş kapısı (Ağın 2014)

Şekil 2.11. Koza Han genel görünüm (Ağın 2014)

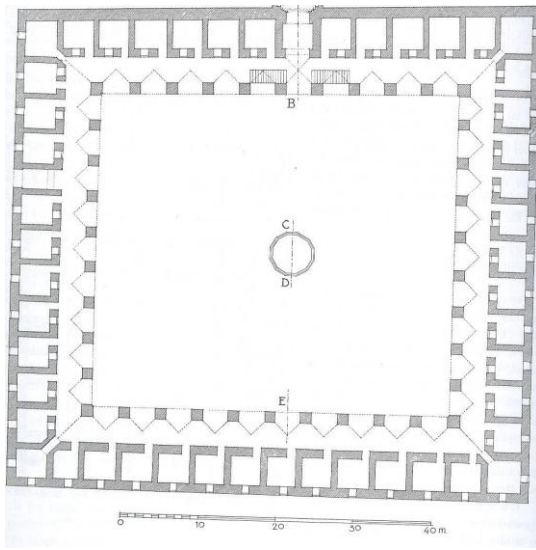
2.1.3.3. Fidan Han

Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'daki cami ve imarete vakıf olarak yaptırılan Fidan Han, Koza Han'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. 15. yüzyılda yaptırılan bu han, Mahmut Paşa Hanı olarak da bilinmektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983). Fidan satışının yapıldığı için bu ismi alan Fidan Han'da genellikle kumaş tüccarları bulunmaktaydı (Köprülü Bağbancı 2007).

Klasik bir plana sahip olan Fidan Han avlusunun etrafında revakların çevrelediği alt ve üst katlarda odaların yer aldığı iki katlı yapı bulunmaktadır. Hanın alt katında 48 adet, üst katında 50 adet odası mevcuttur. Alt kattaki odaların ve revakların üstü tonoz örtülüdür. Üst katın odaları tonozla, revakları ise kubbe ile örtülüdür (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983) (Şekil 2.12).

Fidan Han'a Uzun Çarşı tarafından hafif meyilli bir kısımdan girilmektedir (Şekil 2.13). Girişin doğu ve batısında bulunan merdivenlerle üst kattaki revaklara ulaşılmaktadır. Kareye yakın avlunun ortasında şadırvan yer almakta olup, şadırvanın üstünde mescit yer almaktadır (Şekil 2.14).

Fidan Han günümüzde ağırlıklı olarak tekstil malzemeleri satan esnaf tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 2.12. Fidan Han zemin kat planı (Köprülü Bağbancı 2007)

Şekil 2.13. Fidan Han giriş kapısı (Ağın 2014)

Şekil 2.14. Fidan Han avlusu (Ağın 2014)

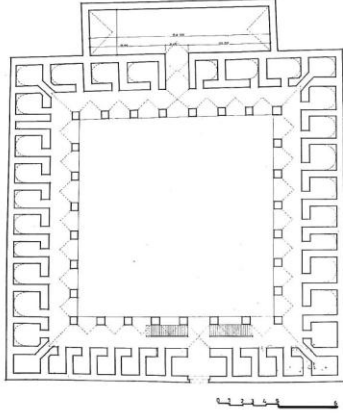
2.1.3.4. Emir Han

Ulucamii'nin kuzeydoğusunda yer alan Emir Han, döneminin ilk bedesten yapısı olma özelliğini taşımaktadır. 14. yy başlarında Orhan Bey döneminde yapılan han, yapıldığı dönem itibariyle kendisinden sonra gelen yapılara öncülük etmesi yönü ile diğer hanlardan ayrılır. Bursa Hanlar Bölgesi'nde asıl bedesten yapısı yapılanaya kadar bedestenin işlevi gören han, bu yönüyle kıymetli mal ve eşyaların saklandığı bir yer olmuştur (Dede 2010). O dönemlerde kumaş ticaretinin ağırlıklı yapıldığı Emir Han, sadece ticaret işlevine hizmet vererek ticaretin gelişmesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Bursa'ya gelen kepenekçilerin bu handa oturma zorunluluğu olduğundan bu hana Kepenekçiler Çarşısı da denilmiştir (Köprülü Bağbancı 2007). Osmanlı ticaret hanlarının ilk örneği olan Emir Han, birçok yangın ve deprem geçirmiş, en çok 1958 Kapalıçarşı yangınından zarar görerek kullanılamaz hale gelmiş ve bunun sonucunda onarılmıştır (Küçükkömürcü 2005).

Şehir içi hanlarından beklenen tüm pratik ihtiyaçları karşılayabilen Emir Han'da Osmanlı hanlarının ilk plan örneği görülmektedir. Han, kareye yakın bir avlunun çevrelediği iki katlı revak ve bu revaklara açılan odalardan meydana gelmektedir (Köprülü Bağbancı 2007). Alt katında depolama amaçlı penceresiz 36 adet mahzen, üst katında pencereli, ocaklı 38 oda bulunmaktadır. Birinci kat revağının dört köşesindeki birer kubbe dışında, yapının diğer mekânlarının üst örtüleri tonozdur (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983). Hanın arka tarafında Ulucamii minaresinin altında ahır olduğu bilinmektedir (Köprülü Bağbancı 2007) (Şekil 2.15).

Hanın ortasında yer alan kareye yakın avluda, sonradan yapılan bir şadırvan bulunmaktadır (Şekil 2.16). Hanın zemin katta iki giriş, üst katta bir girişi olmak üzere üç adet girişi vardır. Hanın asıl girişi Kapalıçarşı'ya açılan zemin katta yer alan kuzey kanadı girişidir (Şekil 2.17). Bu girişin her iki yanında yer alan merdivenlerle üst kattaki revaklara ulaşım sağlanmaktadır. Zemin kattaki diğer giriş ise doğu kanadı ile kuzey kanadının birleştiği yerde yer almakta olup Erakiyeciler Sokağı'na açılmaktadır. Hanın üst katında, güney kanadında yer alan diğer üçüncü girişi ise, Ulucamii avlu kotundan alt kota ulaşımı hanın üst katındaki revaklara bağlanarak sağlar (Köprülü Bağbancı 2007) (Şekil 2.18).

Emir Han'da yer alan bazı dükkânlar revakların bir kısmını kapatmış, bazı dükkânlar ise avluya taşarak kendisine kapalı alan oluşturarak avlunun bütünlüğünü bozmuşlardır. Avluya bakan bazı dükkânların üstündeki saçak oluşturma maksatlı yapılan brandaları ve avludaki masa ve üstündeki gölgeleme elemanı olarak kullanılan şemsiyeleri avluda görüntü kirliliği yaratmaktadır. Günümüzde daha çok hac malzemeleri ve dini yayınlar satan esnaf tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 2.15. Emir Han planı (Küçükkömürcü 2005)

Şekil 2.16. Emir Han avlusu (Ağın 2014)

Şekil 2.17. Emir Han alt giriş kapısı (Ağın 2014)

Şekil 2.18. Emir Han üst giriş kapısı (Ağın 2014)

2.2. Anket Çalışması

Anket çalışması, kentsel mekânların kalite değerlendirmesi bağlamında, çalışmanın amacı ve kapsamı çerçevesinde, Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'nde yer alan 4 ayrı handa ve 400 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Pirinç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han'da her han için 100 kişi çalışmaya katılmıştır. Çalışılacak bu hanlar tespit edilirken, sağlıklı verilerin elde edilebilmesi için hanların birbirinden farklı özellikler göstermesine ve yoğun kullanımlı mekânlar olmasına dikkat edilmiştir. Bu anlamda avlularında çalışılan hanlar; gençlerin buluşma mekânı olarak görülen Pirinç Han, turistik amaçlı Koza Han, dinlenme amaçlı Fidan Han, daha çok esnafın kullandığı Emir Han'dır. Anket soruları, hanın zorunlu kullanıcısı olan han esnafına yöneltilmemiş olup, sadece hanı kullanmak için tercih edip gelen hanın ziyaretçilerine yöneltilmiştir.

Anket soruları kullanıcıların mekânı nasıl algıladıklarını ölçmeye yönelik hazırlanmıştır. Anket çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan demografik yapının ve kullanım pratiğinin değerlendirilmesi kısmında yer alan ilk 13 soru cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik bilgileri ve avluya gelme sıklığı, avluda geçirilen zaman gibi kullanım pratiği bilgilerini edinmeye yöneliktir. İkinci bölüm olan kalite göstergelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi kısmında yer alan sorular ise mekânsal kalite parametreleri dikkate alınarak kullanıcıların mekân kalitesine dair duygu ve düşüncelerini tespit etmeye yönelik olup, bunun istatistiksel olarak değerlendirilebilmesi için 5'li likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır. Soru kâğıdı birebir görüşme süresini en asgari sürede tutabilecek şekilde hazırlanmıştır. Anket soruları, kullanıcıların kolayca anlayabileceği bir dille oluşturulmuştur.

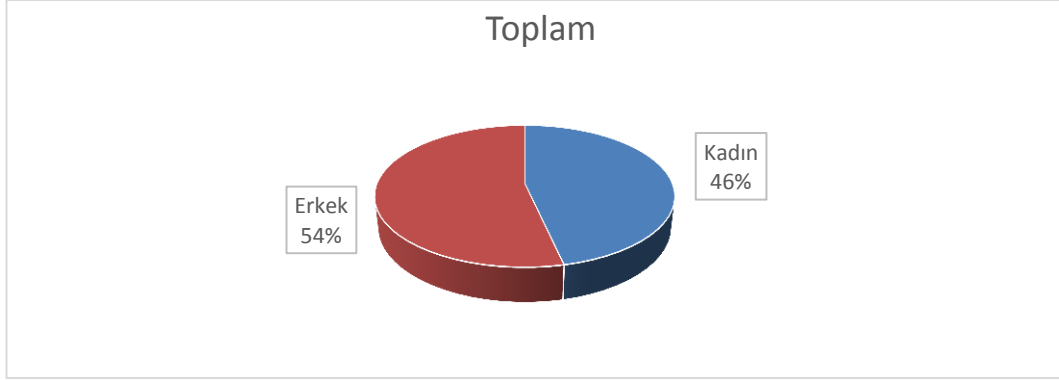
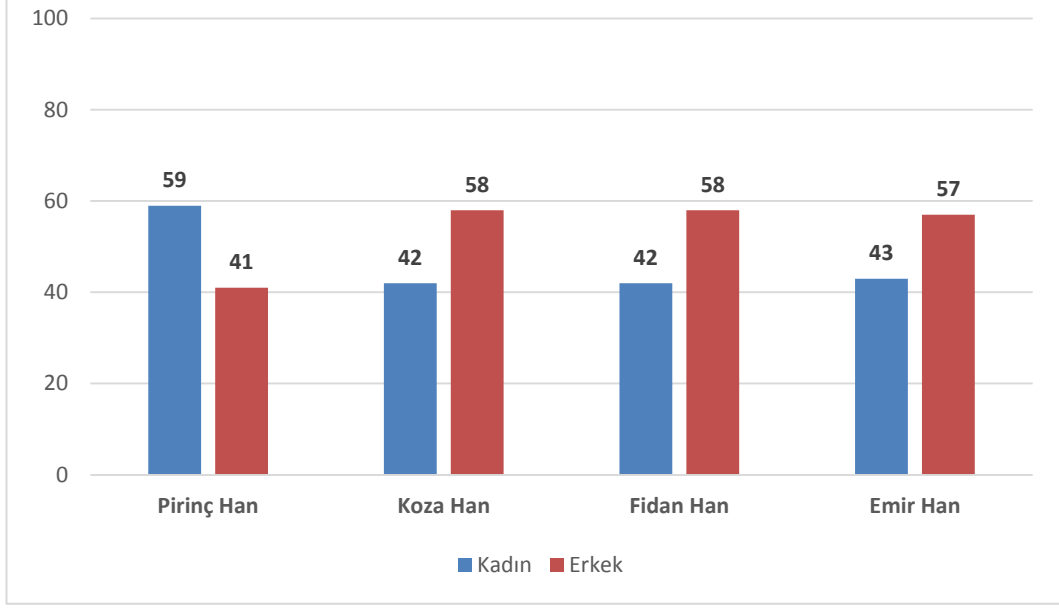
Kullanıcıların anket sorularına verdikleri yanıtlar, IBM SPSS Statistics 22 programına aktarılarak analizler tamamlanmıştır. Bu değerlendirme işleminde, frekans ve faktör analizi yöntemleri kullanılmış ve ilgili grafikler hazırlanmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken kategorik değişkenler için frekans dağılımları, sürekli değişkenler için ise tanımlayıcı istatistikler (ort.±ss) verilmiştir.

Kentsel mekânların kalite açısından değerlendirilmesi anket çalışmasında cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik sorular frekans analizleri ile değerlendirilmeye alınmış olup çizelge ve grafikleri hazırlanmıştır.

Kentsel mekânların kalite açısından değerlendirilmesi ölçeği için faktör analizi uygulanmıştır ve sonucunda 6 alt boyut değerlendirmeye alınmıştır. Alt boyutlara güvenilirlik analizleri uygulanmıştır ve alt boyutların güvenilir çıkması sonucu çalışmaya başlanmıştır. İki bağımsız grup arasında fark olup olmadığına Bağımsız Örneklem t testi ve ikiden fazla bağımsız grup arasında fark olup olmadığına ise Tek Yönlü Varyans Analizi ile bakılmıştır.

2.2.1. Demografik yapının ve kullanım pratiğinin değerlendirilmesi

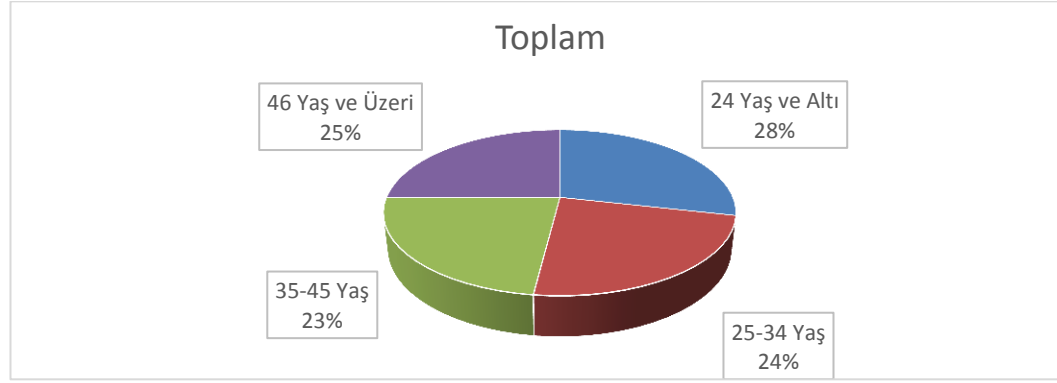
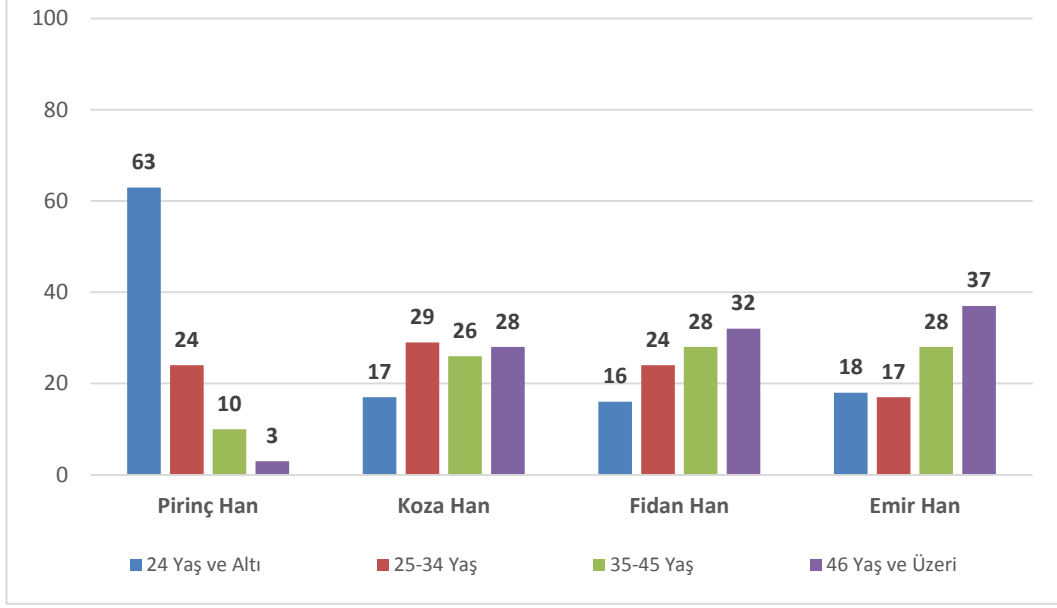
Bu bölümde, anket çalışmasının birinci kısmında yer alan demografik soruların ve kullanım pratiğinin belirlenmesine yönelik soruların dağılımları ayrı ayrı her handa ve hanların toplamında olmak üzere frekans analizi ile incelenip değerlendirilmiştir. Buna göre üstte kullanıcıların anket sorularına verdiği yanıtlarla oluşturulan verilerin sütun ve pasta grafikleri, altta ise bu verilerin değerlendirilmesi ve yorumu yer almaktadır.

Şekil 2.19. Avlulardaki kullanıcıların cinsiyet dağılımları

Kullanıcıların cinsiyet dağılımları incelendiğinde;

Piriç Han avlusunda kadın kullanıcı sayısının erkek kullanıcı sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık Koza Han, Fidan Han ve Emir Han avlularında erkek kullanıcı sayısı kadın kullanıcı sayısından daha fazladır. Hanların toplamındaki verilere bakıldığında erkek kullanıcı sayısının daha fazla olmasıyla beraber kadın ve erkek kullanıcı sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum hanların cinsiyet fark etmeksizin tüm kullanıcılara hitap ettiğini göstermektedir.

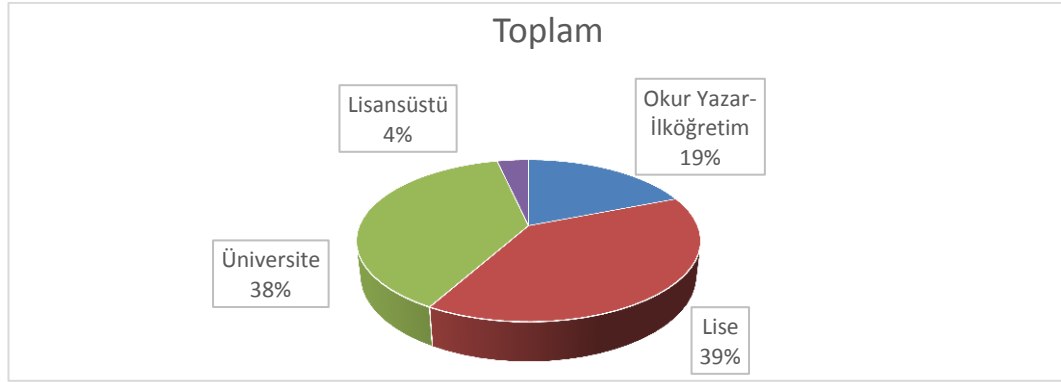
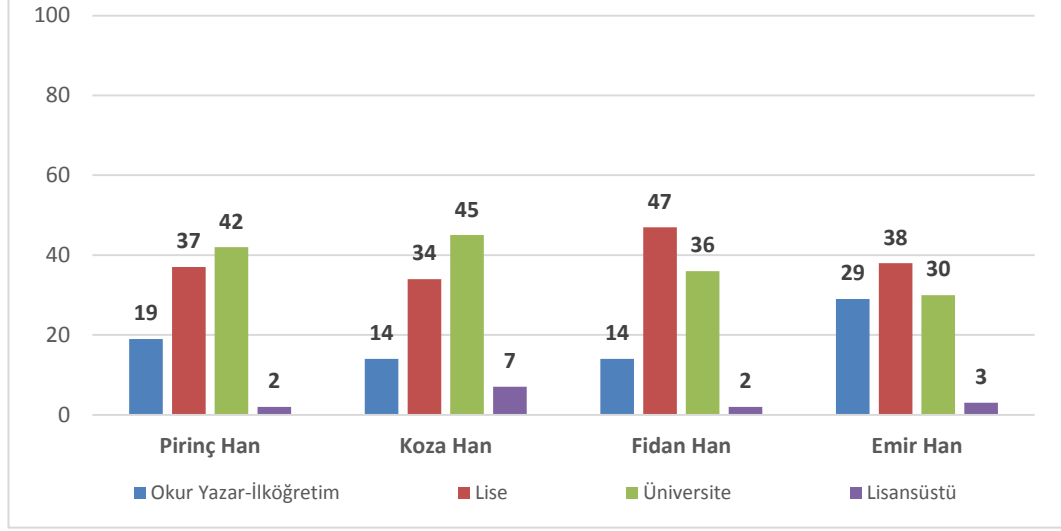

Şekil 2.20. Avlulardaki kullanıcıların yaş dağılımları

Kullanıcıların yaş dağılımları incelendiğinde;

Piriç Han avlusunda daha çok 24 yaş ve altı kişilerin bulunduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak Piriç Han'da gençlere yönelik kafe, fast food tarzı restoranların olması ve Piriç Han'ın etrafında dershanelerin olması gözükmektedir. Buna karşılık Koza Han avlusunda tüm yaş gruplarının sayıları birbirine yakındır. Bu durumdan Koza Han avlusunun her yaş grubuna hitap ettiği sonucu çıkarılabilir. Dolayısıyla buna etken olarak da Koza Han'ın daha çok turistik amaçlı kullanım özelliği gösterilebilir. Fidan Han ve Emir Han avlularında ise 46 yaş ve üzeri grubun daha çok olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak bu iki handa daha çok çevre esnafa ve üst yaş grubuna hitap eden kahvehane, çay bahçesi gibi yerlerin bulunması olarak gösterilebilir. Hanların toplamındaki verilere bakıldığında, her yaş grubundaki kişi sayısının birbirine

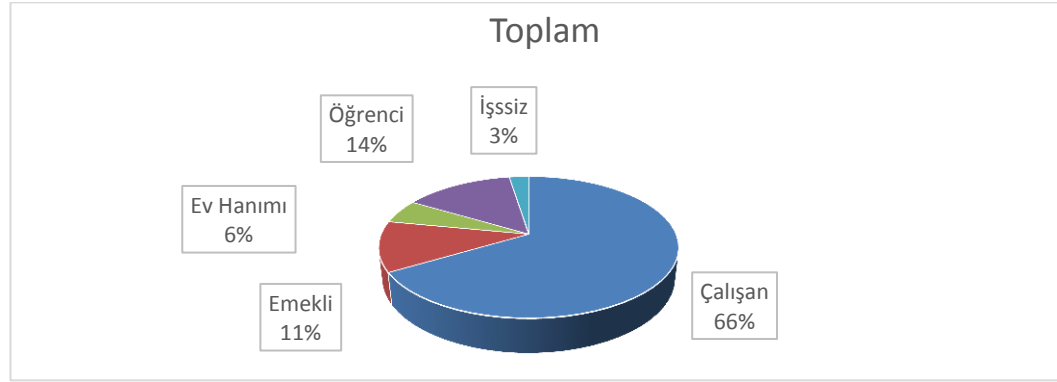
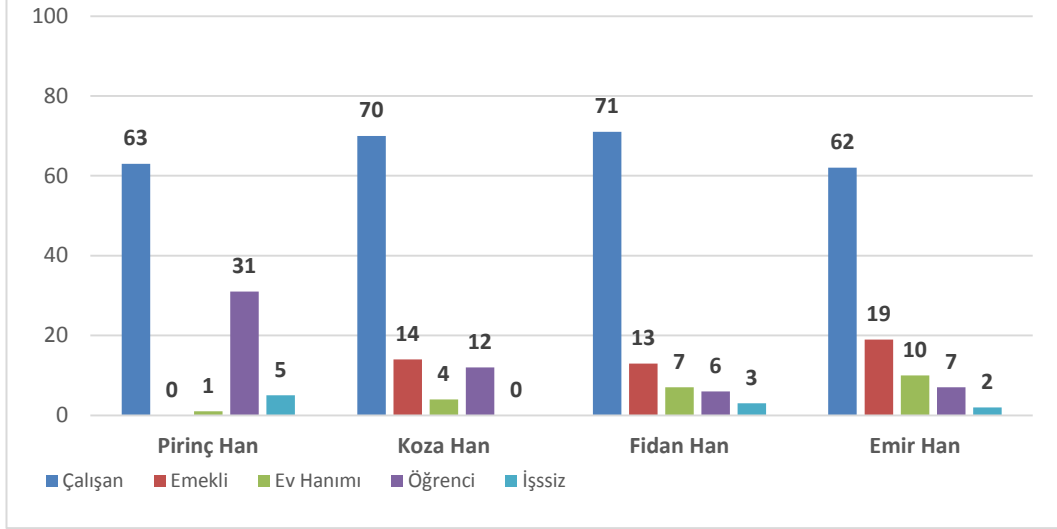
yakın olduğu görülmektedir. Buradan hanların genel olarak her yaş grubundan kullanıcı grubunu barındırdığı sonucu çıkarılabilir.

Şekil 2.21. Avlulardaki kullanıcıların eğitim durumu dağılımları

Kullanıcıların eğitim durumu dağılımları incelendiğinde;

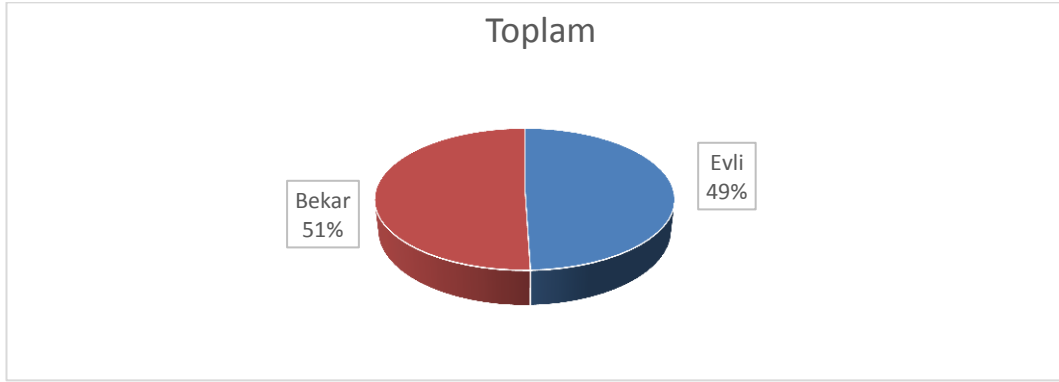
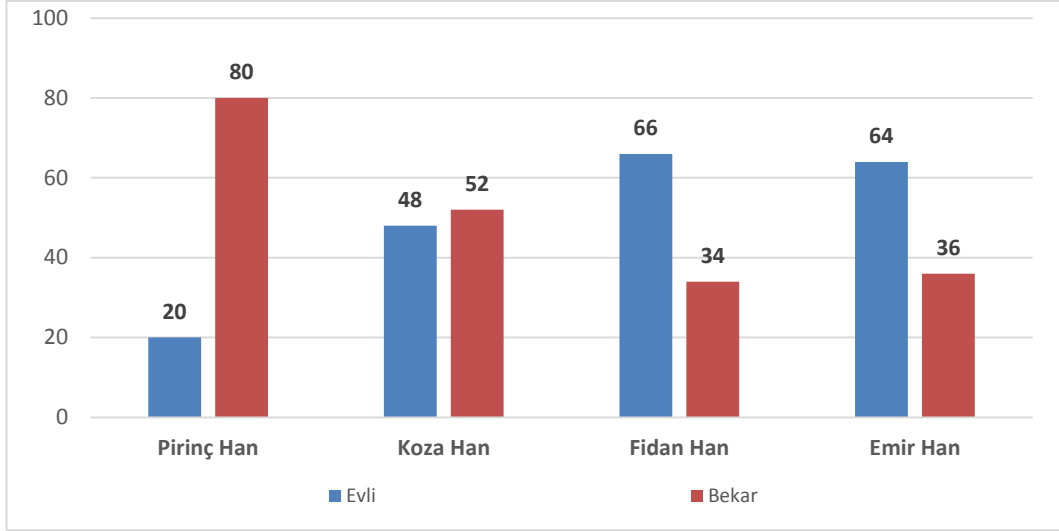
Piriç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han avlularında daha çok lise ve üniversite mezunlarının olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, hanların toplamındaki verilere bakıldığında da lise ve üniversite mezunu olan kişilerin daha yüksek orana sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 2.22. Avlulardaki kullanıcıların meslek dağılımları

Kullanıcıların meslekler dağılımları incelendiğinde;

Anket sonuçlarına göre, Piriç Han, Koza Han, Fidan Han ve Emir Han avlularında kullanıcılar arasında çalışan kişi sayısının yüksek orana sahip olmasıyla beraber Piriç Han avlusunda diğer han avlularına kıyasla öğrenci kullanıcı sayısının fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak Piriç Han'da gençlere yönelik kafe, fast food tarzı restoranların olması ve Piriç Han'ın etrafında dersanelerin olması sebebiyle sonuçlarda çıkan 24 yaş altı grubunun Piriç Han avlusunu daha çok tercih etmesi olarak gösterilebilir. Aynı zamanda diğer hanlara kıyasla Fidan Han ve Emir Han avlusundaki emekli kullanıcının fazlalığı göze çarpmaktadır. Hanların toplamındaki verilere bakıldığında, çalışan kişilerin oranının yüksek olduğu görülmekte olup, bu durum her han avlusunda çıkan sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Şekil 2.23. Avlulardaki kullanıcıların medeni durumu dağılımları

Kullanıcıların medeni durumu dağılımları incelendiğinde;

Piriç Han avlusunda bekârların sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak Piriç Han avlusunun öğrenci ve genç ağırlıklı kullanıcı profiline sahip olması gözükmektedir. Koza Han avlusunda evli ve bekârların sayısı birbirine yakındır. Fidan Han ve Emir Han avlularında ise daha çok evlilerin olduğu görülmektedir. Bu durumunun nedeni olarak bu iki hana daha çok üst yaş kullanıcı grubunun gelmesi olarak gözükmektedir. Hanların toplamındaki veriler incelendiğinde de evli ve bekârların oranı birbirine yakındır.

Bursa Hanlar Bölgesi denildiğinde akla gelen ilk yer dağılımları incelendiğinde;

sırasıyla Koza Han, Pirinç Han, Ulucamii, Kapalı Çarşı, Fidan Han ve Emir Han'ın daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

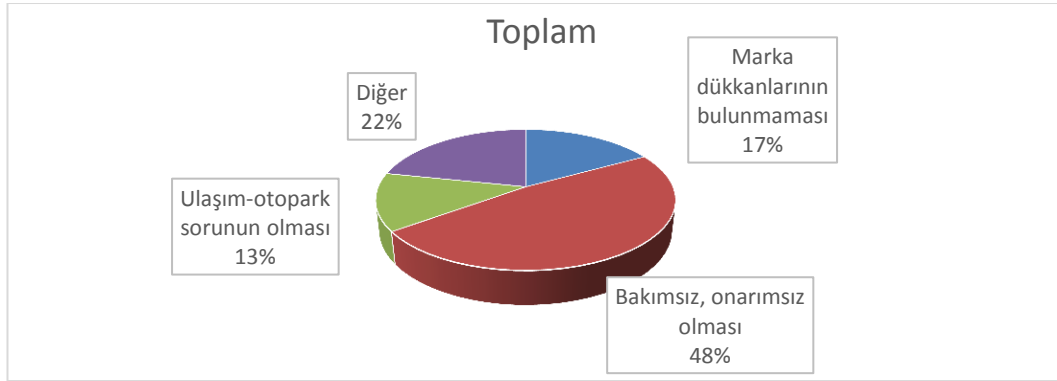
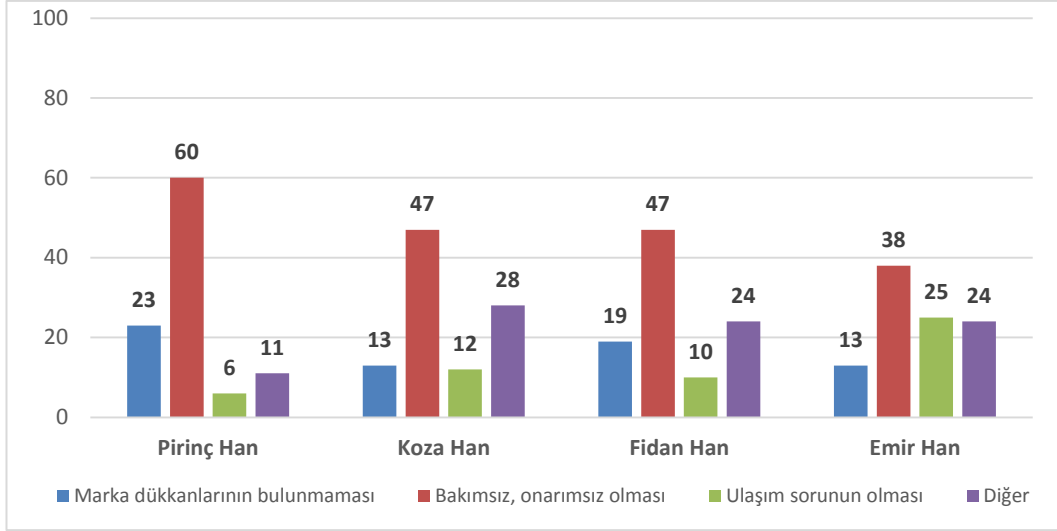
Bursa Hanlar Bölgesi denildiğinde akla gelen ikinci yer dağılımları incelendiğinde;

Sırasıyla Koza Han, Pirinç Han, Fidan Han, Kapalıçarşı'nın daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi denildiğinde akla gelen üçüncü yer dağılımları incelendiğinde;

sırasıyla Emir Han, Pirinç Han ve Koza Han'ın daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Bursa Hanlar Bölgesi denildiğinde akla gelen üç yer sorusunda, kullanıcılar ile yüz yüze anket görüşmesi yapılırken, kullanıcıların genelde öncelikli olarak buldukları hanların isimlerini söyledikleri gözlemlenmiştir. Bu yönüyle böyle bir farklılık gözlemlense de kullanıcılar arasında en bilinen yer olarak Koza Han, Pirinç Han ve Ulucamii sonuçlarının çıktığı görülmektedir.

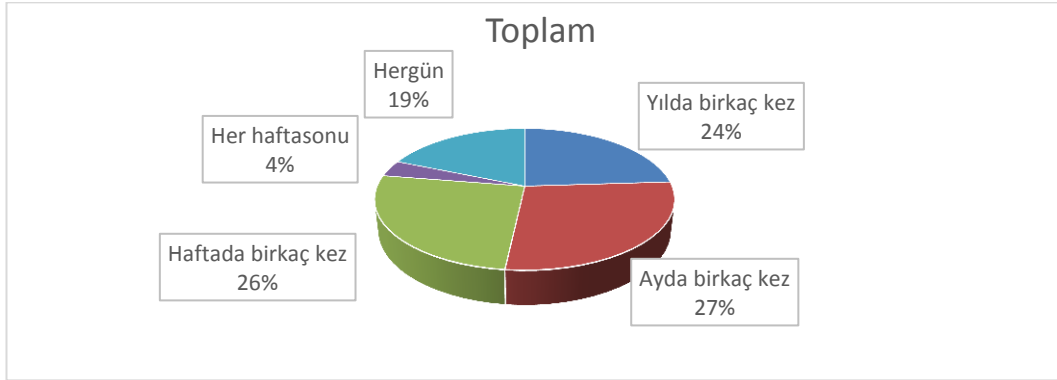
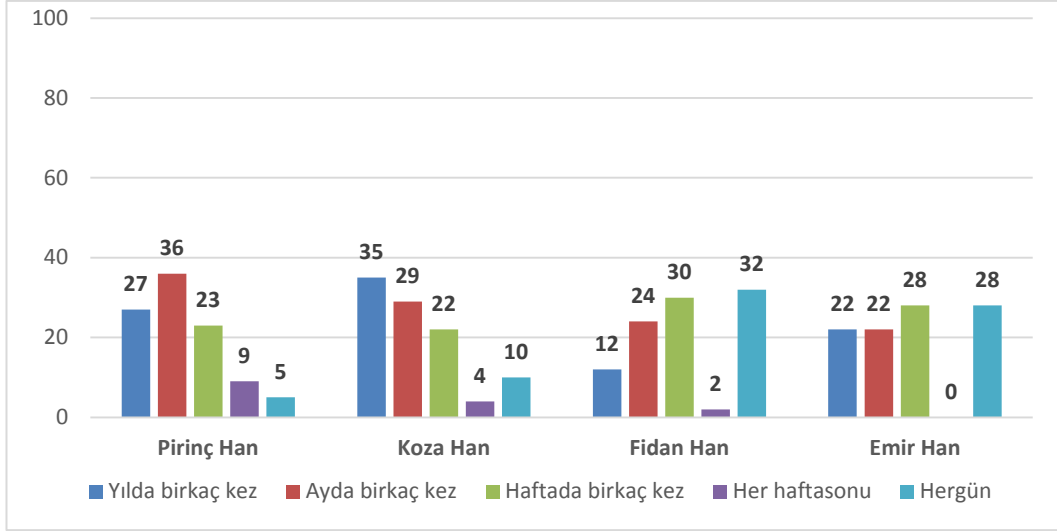

Şekil 2.24. Bursa Hanlar Bölgesi'nin en önemli sorunu dağılımları

Bursa Hanlar Bölgesi'nin en önemli sorunu dağılımları incelendiğinde;

Hanların toplamında verilen cevaplara göre; gerekli bakım onarımın eksik olması bölgenin en önemli sorunu olarak görülmektedir. Hanların toplamında cevaplayıcıların yaklaşık olarak yarısı en önemli sorunu bu olarak görmektedir. Bunun dışında diğer seçeneğini işaretleyenlerin yarısı bölgede herhangi bir sorun olmadığını belirtirken, diğer yarısı ise yapılan tadilatların kötü olması, uygulanan fiyatların pahalı olması, bölge tanıtımının yeteri kadar yapılamaması gibi sorunlar olduğunu belirtmişlerdir.

Hanlara teker teker bakıldığında, hepsinde bölgenin bakımsız onarımsız olması en önemli sorun olarak görülmüştür. Emir Han'da verilen yanıtlara göre, bölgenin bakımsız onarımsız olmasının yanında bölgedeki ulaşım-otopark sorununun diğer hanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

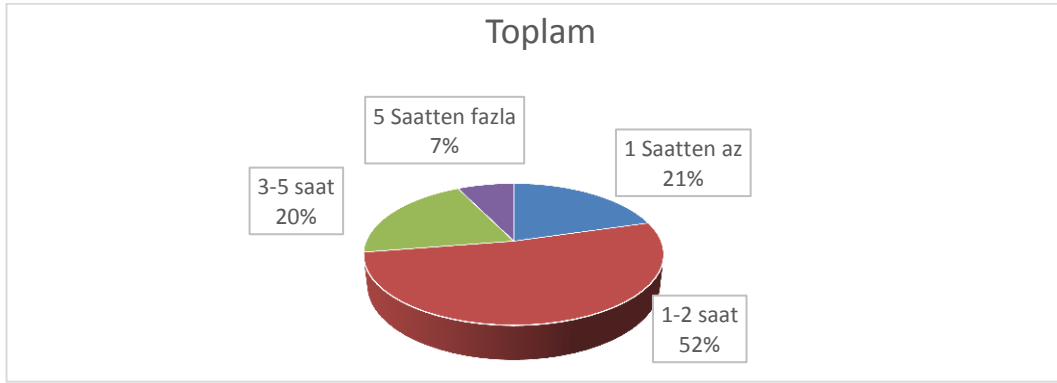
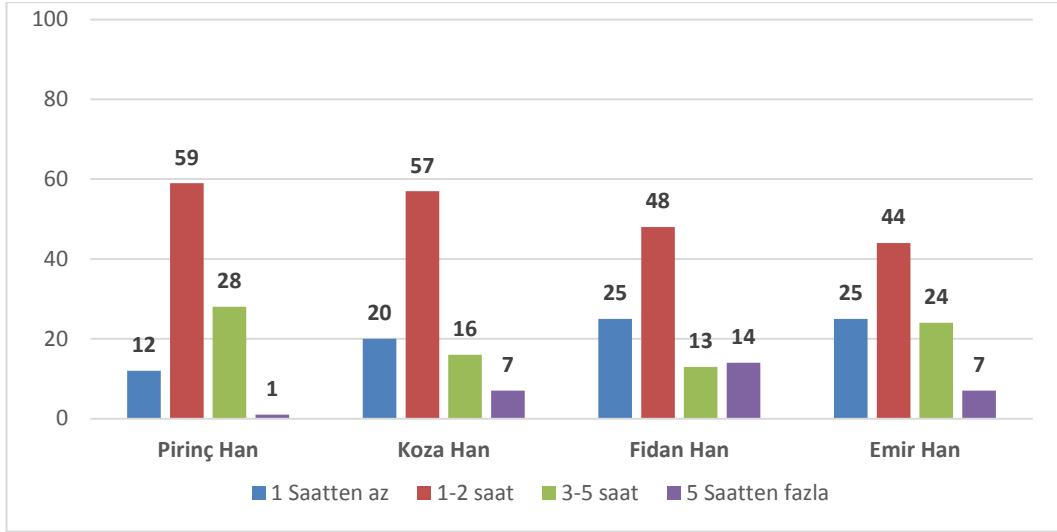
Şekil 2.25. Avlulardaki kullanıcıların avluya gelme sıklığı dağılımları

Kullanıcıların avluya gelme sıklığı dağılımları incelendiğinde;

Hanların toplamında verilen cevaplara göre, kullanıcıların yaklaşık yarısı ayda ya da haftada birkaç kez avluya gelmektedirler. Bu durum hanlardaki avluların sürekli kullanılır olduğunu ve buraların müdavim bir kullanıcı kitlesine sahip olduğunu göstermektedir.

Piriç Han avlusuna her hafta sonu gelenlerin sayısının diğer hanlara her hafta sonu gelenlerin sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak Piriç Han avlusunun daha çok gençler tarafından kullanılması gösterilebilir. Her hafta sonu gelenlerin sayısı Fidan Han avlusunda az olmakla beraber Emir Han avlusunda her hafta sonu gelen kullanıcıların olmadığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak Emir Han ve Fidan Han avlularının çevre esnaftan oluşan kullanıcı profiline sahip olması ve belli

bir kullanıcı kitlesine sahip olması gözükmektedir. Ayrıca Fidan Han ve Emir Han avlusunda her gün gelenlerin sayısının çok çıkması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Koza Han avlusuna yılda birkaç kez gelenlerin sayısı çok olmakla beraber diğer hanlar arasında da bu avlu en yüksek orana sahiptir. Bu durumun nedeni olarak Koza Han'ın diğer hanlar gibi vakit geçirme mekânı olarak görülmesinden ziyade gezelim görelim gibi turistik niyetlerle gidilmesi gözükmektedir.

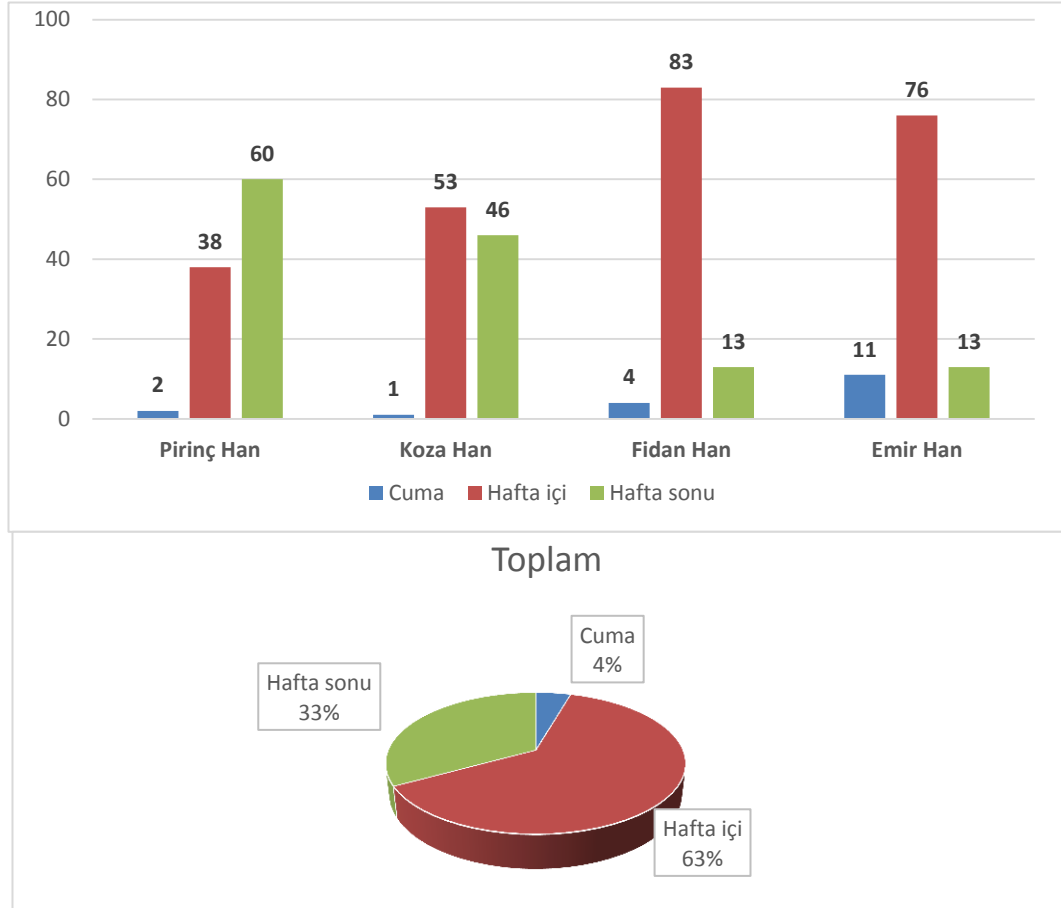
Şekil 2.26. Avlulardaki kullanıcıların avluda geçirdiği süre dağılımları

Kullanıcıların avluda geçirdiği süre dağılımları incelendiğinde;

Hanların toplamında verilen cevaplara göre, kullanıcıların yarısından fazlası han avlularında yaklaşık olarak 1-2 saat vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Hanlara teker teker bakıldığında genel olarak 1-2 saat ve 3-5 saat zaman geçirenlerin oranı daha yüksektir. Fidan Han'da 5 saatten fazla zaman geçirenlerin sayısı diğer

hanlara göre daha yüksektir. Bu durumun nedeni olarak Fidan Han avlusunun belli bir kullanıcı kitlesine sahip olması ve daha çok dinlenme amaçlı olarak kullanılması gösterilebilir.

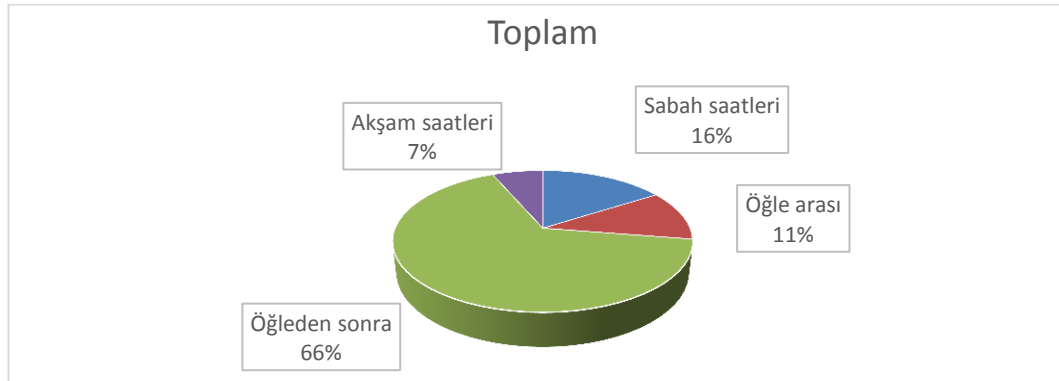
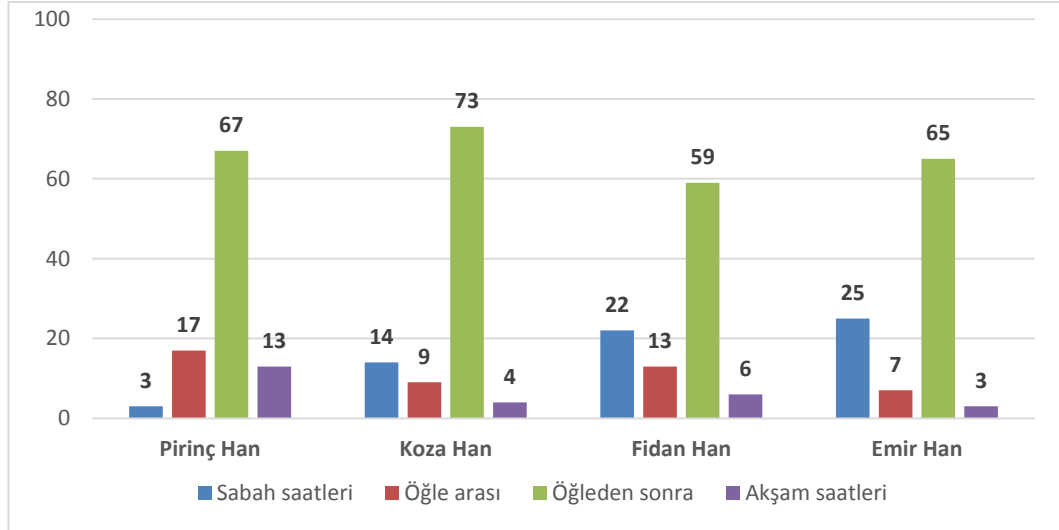
Şekil 2.27. Avlulardaki kullanıcıların avluyu tercih etme günleri dağılımları

Kullanıcıların avluyu tercih etme günleri dağılımları incelendiğinde;

Piriç Han avlusunu hafta sonu tercih edenlerin oranı daha yüksektir. Bu durum Piriç Han avlusunun daha çok gençlerin geldiği bir mekân olmasıyla ilişkilidir. Koza Han avlusunda hafta içi ve hafta sonu tercih edenlerin oranı birbirine yakındır. Bu durum yine Koza Han avlusunun turistik amaçlı olmasıyla ilişkili olup her daim kullanılan bir mekân olmasıyla alakalıdır. Fidan Han ve Emir Han avlusunda hafta içi tercih edenlerin oranı daha yüksektir. Bu durumun nedeni olarak Emir Han ve Fidan Han avlularının çevre esnaftan oluşan bir kullanıcı profiline sahip olması gözükmemektedir. Diğerlerinden

farklı olarak Emir Han avlusunda Cuma günü avluyu kullananların sayısı diğer hanlara kıyasla fazladır. Bu durum Emir Han'ın Ulucami'ye olan yakınlığı ile ilgilidir.

Hanların toplamında verilen cevaplara bakıldığında, hanları hafta içi tercih edenlerin oranı hafta sonları tercih edenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum bu bölgedeki alışveriş vs. yerlerinin hafta sonu kapalı olması ile ilişkilidir.

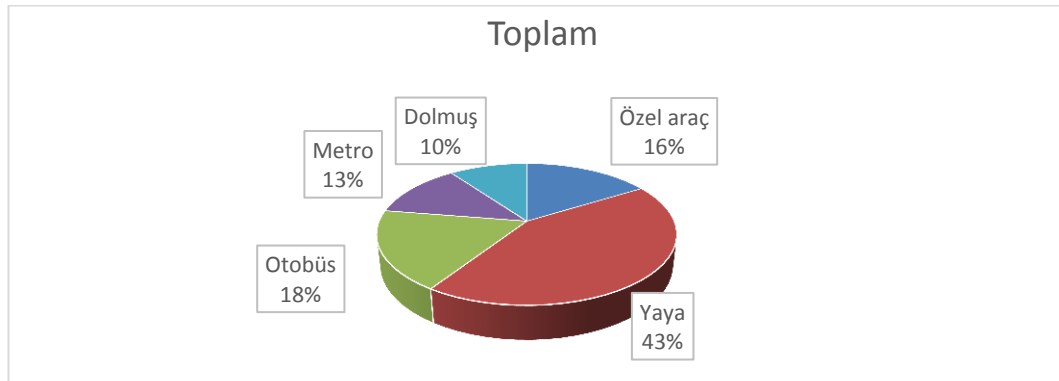
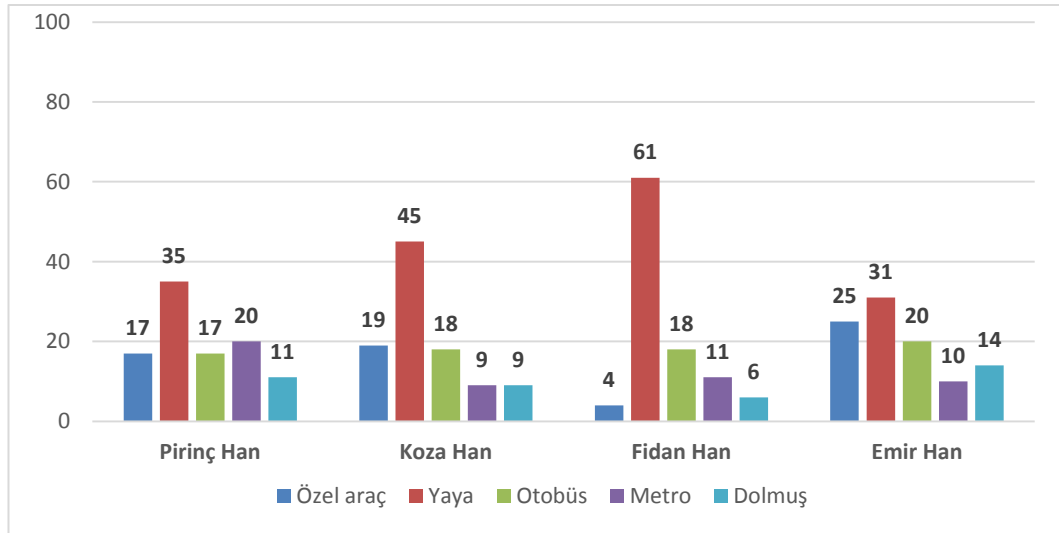

Şekil 2.28. Avlulardaki kullanıcıların avluyu kullanma zaman dilimleri dağılımları

Kullanıcıların avluyu kullanma zaman dilimleri dağılımları incelendiğinde;

Hanlara teker teker bakıldığında avluların öğleden sonra daha çok tercih edildiği görülmektedir. Sonuçlar arasında göze çarpan Fidan Han ve Emir Han avlularını sabah saatlerinde tercih edenlerin oranının diğer hanlara kıyasla yüksek olmasıdır. Bu durum Fidan Han avlusunun dinlenme amaçlı kullanılması, Emir Han avlusunun ağırlıklı olarak çevre esnaf tarafından kullanılması ile ilişkili olup; çevre esnafın avlulara iş

yoğunluğunun başlamadan sabah saatlerinde gitmeyi tercih etmesi, Fidan Han avlusunu dinlenme amaçlı kullananların ise burayı sabah saatlerinde daha sakin ve dinlendirici bulmasıdır. Ayrıca Pirinç Han avlusunu akşam saatlerinde kullananların sayısı diğer hanlara kıyasla daha yüksektir. Bu durum nedeni olarak bu avlunun gençler tarafından kullanılan bir mekân olması gözükmemektedir.

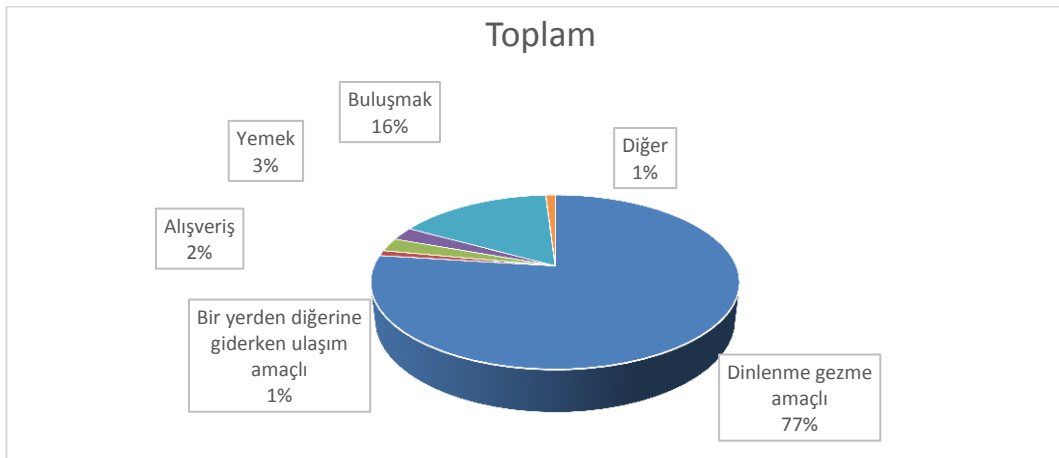
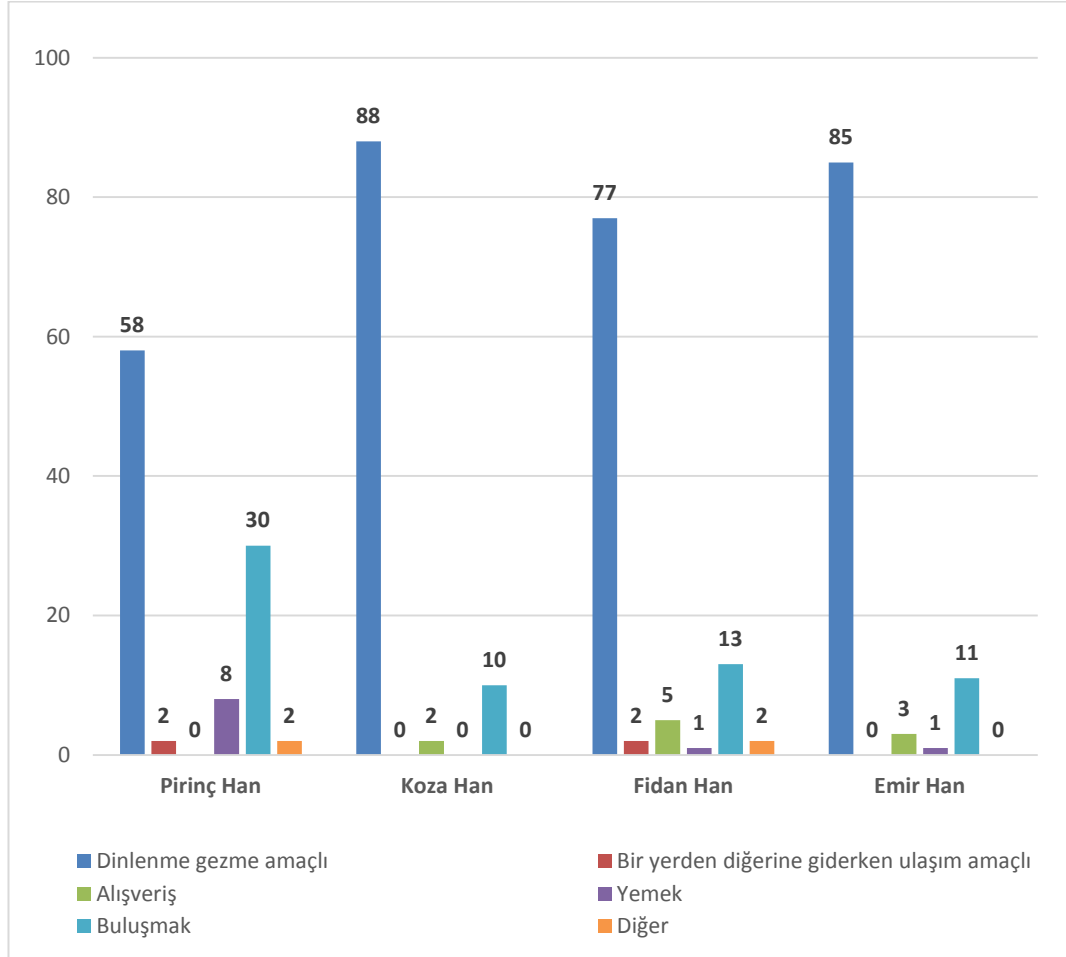

Şekil 2.29. Avlulardaki kullanıcıların avluya ulaşım şekli dağılımları

Kullanıcıların avluya ulaşım şekli dağılımları incelendiğinde;

Hanların toplamında verilen cevaplara bakıldığında, kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun avlulara ulaşımının yaya olarak sağlandığı görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında; bu bölgeye araç girişinin olmaması etkili olmuş olabileceği gibi, sorudaki bölgeye mi avluya mı ulaşımın sorulduğunun tam olarak anlaşılmasından dolayı doğan anlam karmaşası da yol açmış olabilir.

Koza Han ve Fidan Han'da avluya yaya ulaşanların oranı yüksektir. Emir Han'da özel araç, yaya ve otobüs ile ulaşanların oranı daha yüksek ve birbirine yakındır. Pirinç Han'da yaya ve metro ile ulaşanların oranı daha yüksek ve birbirine yakındır.

Şekil 2.30. Avlulardaki kullanıcıların avluyu kullanma amacı dağılımları

Kullanıcıların avluyu kullanma amacı dağılımları incelendiğinde;

Hanların toplamında verilen cevaplara bakıldığında tüm hanlarda dinlenme ve gezme amacının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum kullanıcıların avluları alışveriş, yemek, ulaşım gibi belli bir amaçla değil de daha çok dinlenme, gezme gibi amaçlarla vakitlerini hoş geçirmek için kullandıklarını göstermektedir. Hanların toplamında, dinlenme gezme amacından sonra buluşma amacı ile geldiği görülmektedir. Hanların toplamında diğer cevabını işaretleyenlerin sayısı oldukça azdır. Bunların içinde nostaljiyi yaşamak, tesadüf ve turistik amaçlı geldiklerini belirtenler olmuştur.

Hanlara teker teker bakıldığında, Piriç Han'da dinlenme gezme amacından sonra buluşma amaçlı bulunma durumu diğer hanlara kıyasla yüksek orana sahip olma durumu ile göze çarpmaktadır. Bu durum Piriç Han'daki kullanıcıların daha çok genç olması sebebiyle buranın gençler tarafından adeta buluşma mekânı olarak görüldüğünü göstermektedir.

2.2.2. Kalite göstergelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi

Bu bölümde, anket çalışmasının ikinci kısmında yer alan, kullanıcı görüşlerine dayalı mekân kalite parametrelerini tespit etmeye yönelik soruların verilerine faktör analizi uygulanmış ve sonucunda altı alt boyut değerlendirilmeye alınmıştır. Alt boyutlara güvenilirlik analizi uygulanmasıyla güvenilirlikleri ölçülmüş ve demografik sorular ile bu alt boyutlar arasındaki ilişkin var olup olmadığına bakılmıştır. Ortaya çıkan ilişkiler kentsel mekân kalitesi anlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Faktör Analizi Sonuçları

Çizelge 2.1. KMO ve Bartlett Sonuçları

Kasiyer Meyer Olkin (KMO)		0,852
	X^2	3783,059
Bartlett Sphericity Testi	Sd	276
	P	0,000**

Çizelge 2.1'e göre, Kasiyer Meyer Olkin (KMO) değerinin 0,852 olduğu bulunmuştur. Böylece verilere uygulanacak faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olacağı

görülmektedir. Bartlett Sphericity testi sonucunda değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkiler bulunduğu ve verilerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (X^2 : 3783,059, sd:276, $p<0,01$).

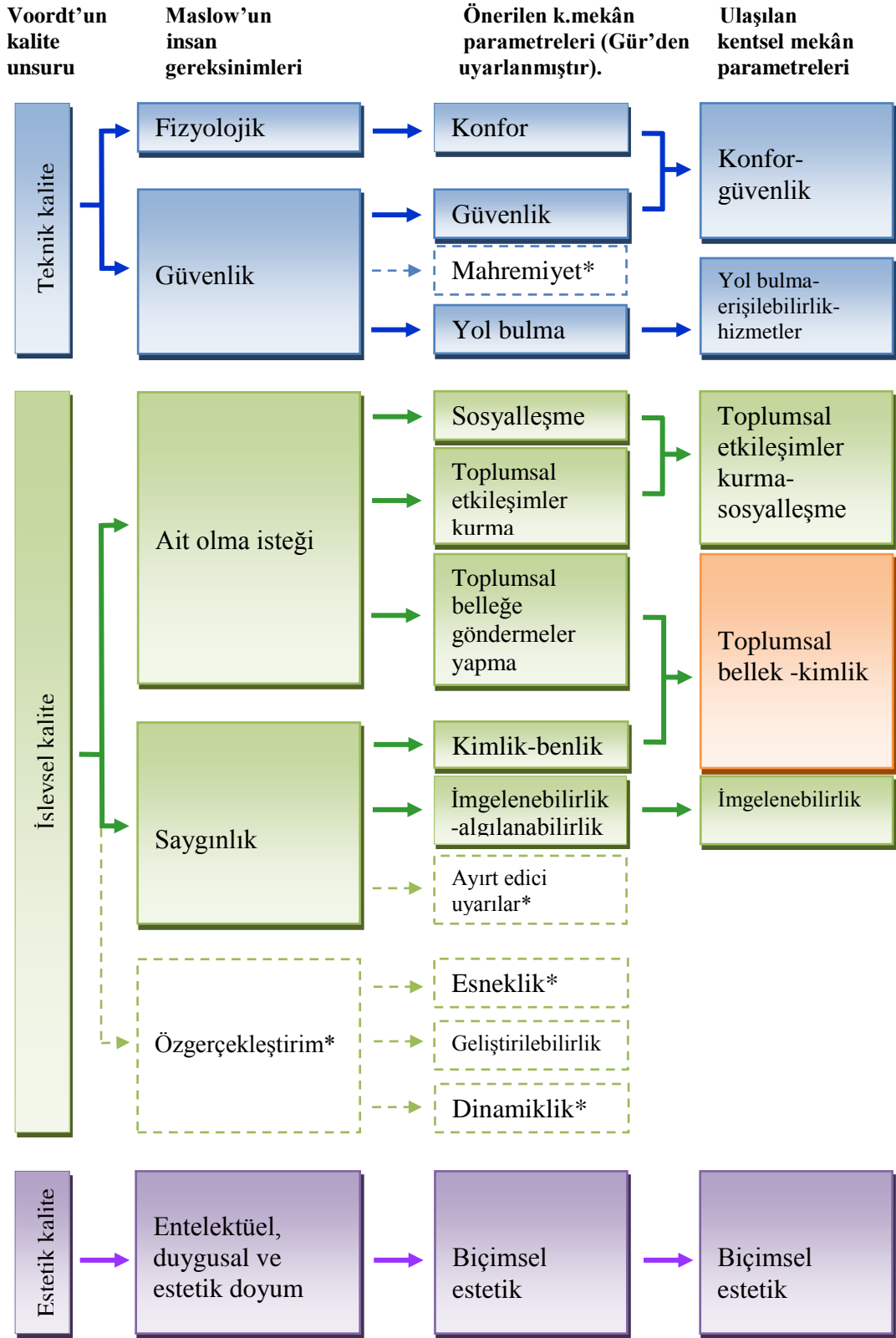
Çalışmanın başında kentsel mekânın kalitesini ölçmeye yönelik 41 maddeden oluşan anket soru sayısı, kullanıcıların verdikleri yanıtlara uygulanan faktör analizi sonucunda 24 soru sayısına düşürülmüştür. Bununla beraber, bu 24 sorunun içerdiği parametreler güvenilirlik ölçęęi kapsamında yeniden sınıflandırılarak, başlangıçta 14 olan parametre 6 parametreye düşürülmüştür. Bütün faktör yüklerinin 0,400'ün üstünde olduğu görülen bu 6 kalite parametresine ait açıklama oranları, maddelerin dağılımı ve faktör yükleri çizelge 2.2'te verilmiştir.

Bu analizin sonucunda kentsel mekânların kalitesini ölçmeye yönelik önerilen parametreler içinde Bursa Hanlar Bölgesi'nde yer alan han avluları özelinde öne çıkan 6 parametrenin önemli olduğu görülmektedir. Bunlar önem derecesine göre sırasıyla toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik, biçimsel estetik, imgelenebilirlik ve toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleridir. Buradan yola çıkarak, bu çalışma alanı kapsamında kullanıcıların en önemli karşılanması gereken ihtiyacının, beklentisinin toplumsal bellek-kimlik parametresi olduğu, ikinci önemli gereksiniminin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi olduğu, üçüncü önemli gereksiniminin konfor-güvenlik parametresi olduğu, dördüncü önemli gereksiniminin biçimsel estetik parametresi olduğu, beşinci önemli gereksiniminin imgelenebilirlik ve son karşılanması gereken gereksiniminin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametresi olduğu söylenebilir. Bunun haricinde teknik kalite ana unsurunda güvenlik gereksinimi karşılamaya yönelik mahremiyet parametresi ve işlevsel kalite ana unsurunda saygınlık gereksinimini karşılamaya yönelik olan ayırt edici uyarılar parametresi Bursa Hanlar Bölgesi'nde kentsel mekân örneği olarak incelenen han avluları kapsamında önemsenen gereksinimler arasında çıkmamıştır. Ayrıca, esneklik, geliştirilebilirlik ve dinamiklik parametrelerini içeren ve işlevsel kalite ana unsuru altında kurgulanan özgerçekleştirim gereksiniminin faktör analizi sonucunda kullanıcılar tarafından karşılanması beklenen gereksinimler arasında ortaya çıkmadığı görülmektedir (Çizelge 2.3).

Çizelge 2.2. Kentsel dış mekânların kalite açısından değerlendirilmesi faktörleri

Değişkenler	Faktör Yükleri	Varyans Yüzdesi	Özdeğeri
Faktör 1: Toplumsal Bellek-Kimlik		15,430	3,703
Bu avlu Bursa'nın kimliğini oluşturan önemli yerlerinden biridir	0,888		
Bu avluya geliyorum çünkü buranın Bursa için önemli bir yer olduğunu düşünüyorum	0,881		
Bu avluya geliyorum çünkü buranın tarihi bir niteliği var	0,853		
Bu avlu bu bölge için çekici bir merkezdir	0,754		
Bu avlu turistlere tavsiye edilebilecek bir yerdir	0,662		
Faktör 2: Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler		11,013	2,643
Bu avluda yeterli miktarda yönlendirme tabelası vardır	0,732		
Bu hanın giriş kapıları kolaylıkla algılanabilmektedir	0,681		
Bu avlu engelli insanların kullanımı için uygundur	0,678		
Bu avluda her çeşit alışveriş imkânı ve yeterli sayıda mağaza bulunmaktadır	0,567		
Bu avluda tuvalet ve diğer ihtiyaçları giderecek diğer olanaklar bulunabiliyor	0,498		
Bu avlu eğlenceli bir yerdir	0,389		
Faktör 3: Konfor-Güvenlik		10,896	2,615
Bu avluyu yalnız başıma kullandığımda bile kendimi rahat ve huzurlu hissediyorum	0,770		
Bu avluda dolaşırken emniyet açısından kendimi güvende hissediyorum	0,747		
Bu avlu görsel olarak huzur verici ve rahatlatıcı bir yerdir	0,655		
Bu avluda yeterince güneşli/gölgeli alanlar mevcuttur	0,537		
Faktör 4: Biçimsel Estetik		9,937	2,385
Bu avlunun zemininde, kullanılan renklerin, malzemelerin, görünüşü ve işçiliği iyidir	0,813		
Bu avluyu çevreleyen cephelerde kullanılan renklerin, malzemelerin, görünüşü ve işçiliği iyidir	0,806		
Bu avlunun banklarında, kullanılan renklerin, malzemelerin görünüşü ve işçiliği iyidir	0,720		
Bütün olarak değerlendirildiğinde bu avlunun bakımı, onarımı düzenli olarak yapılmaktadır	0,563		
Faktör 5: İmgelenebilirlik		7,821	1,877
Bu avluda sıkılmamı engelleyen bir sürü şaşırtıcı mekânla karşılaşıyorum	0,794		
Bu avluya geliyorum çünkü dolaşırken hanların arasında kaybolmak hoşuma gidiyor	0,758		
Faktör 6: Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme		6,200	1,488
Bu avluya geldiğimde arkadaşlarımla ya da ailemden birileriyle karşılaşıyorum	0,788		
Bu avlu arkadaşlarımla gelmek için tercih ettiğim bir mekândır	0,637		
Bu avluya geliyorum çünkü burada yıllardır alışveriş yaptığım bir dükkân bulunmaktadır	0,480		

Çizelge 2.3. Çalışma kapsamında ulaşılan kentsel mekân kalite parametreleri

* Bu kavramlar, alan çalışması sonucunda yapılan faktör analizi sonucunda ulaşılan kentsel mekân parametreleri içinde yer almamaktadır.

Toplumsal bellek-kimlik parametresi toplam varyansın %15,430'unu açıklamaktadır. Toplumsal bellek-kimlik ve yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametreleri birlikte toplam varyansın %26,443'ünü açıklamaktadır. Toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ve konfor-güvenlik parametreleri birlikte toplam varyansın %37,339'unu açıklamaktadır. Toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik ve biçimsel estetik parametreleri birlikte toplam varyansın %47,276'sını açıklamaktadır. Toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik, biçimsel estetik ve imgelenebilirlik parametreleri birlikte toplam varyansın %55,097'sini açıklamaktadır. Tüm kalite parametreleri birlikte toplam varyansın %61,297'sini açıklamaktadır (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.4. Kalite parametrelerinin güvenilirlikleri

Alt Boyut	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha	Güvenirlik Düzeyi
Toplumsal Bellek-Kimlik	5	0,901	Yüksek Derecede Güvenilir
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	6	0,707	Oldukça Güvenilir
Konfor-Güvenlik	4	0,732	Oldukça Güvenilir
Biçimsel Estetik	4	0,782	Oldukça Güvenilir
İmgelenebilirlik	2	0,678	Güvenilir
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	3	0,516	Güvenilir

Uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda 5 maddeden oluşan toplumsal bellek-kimlik parametresinin yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,901$), 6 maddeden oluşan yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresinin oldukça güvenilir ($\alpha=0,707$), 4 maddeden oluşan konfor-güvenlik parametresinin oldukça güvenilir ($\alpha=0,732$), 4 maddeden oluşan biçimsel estetik parametresinin oldukça güvenilir ($\alpha=0,782$), 2 maddeden oluşan imgelenebilirlik parametresinin güvenilir ($\alpha=0,678$) ve 3 maddeden oluşan toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresinin da güvenilir ($\alpha=0,516$) olduğu görülmektedir (Bkz. Çizelge 2.4).

Çizelge 2.5. Han avlularına göre kalite parametrelerinin tanımlayıcı verileri

	Pirinç Han(N=100)		Koza Han(N=100)		Fidan Han(N=100)		Emir Han (N=100)	
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Toplumsal Bellek-Kimlik	3,93	0,876	4,61	0,546	3,97	1,074	4,36	0,715
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	3,65	0,702	4,27	0,625	4,32	0,635	4,31	0,650
Konfor-Güvenlik	3,03	1,006	2,96	1,026	2,72	1,023	2,88	0,933
Biçimsel Estetik	3,19	0,703	3,15	0,704	2,72	0,867	2,66	0,821
İmgelenebilirlik	2,96	1,076	3,47	1,030	2,92	1,091	2,87	1,037
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	3,31	0,723	3,34	0,847	3,29	0,869	3,37	0,911

Çizelge 2.5'teki han avlularına göre kalite parametrelerinin tanımlayıcı verileri şekil 2.31'de grafiksel olarak anlatılmış olup, bu veriler incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Avluların toplumsal bellek-kimlik kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Koza Han (4,61), Emir Han (4,36), Fidan Han (3,97) ve Pirinç Han (3,93) avluları olduğu görülmektedir. Bu duruma neden olarak, Pirinç Han'ın avlusunda diğer avlularda olan mescit, şadırvan, peyzaj öğeleri vs.nin olmaması sonucu daha az akılda yer edinmesinin getirdiği etkilerle, bu avlunun kullanıcılarda toplumsal bellekte daha az iz bıraktığı düşünülmektedir.

Avluların yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Fidan Han (4,32), Emir Han (4,31), Koza Han (4,27), Pirinç Han (3,65) avluları olduğu görülmektedir. En yüksek ortalamanın Fidan Han avlusunda çıkması, bu hanın giriş kapılarının diğer hanlardan daha zor algılanması yönüyle şaşırtıcıdır. Bu durumun sebepleri değerlendirildiğinde, Fidan Han'ın daha çok orayı sıklıkla kullanan kişiler tarafından tercih edildiği için yol bulmayla ilgili olarak da böyle bir sonucun ortaya çıktığı düşünülmektedir.

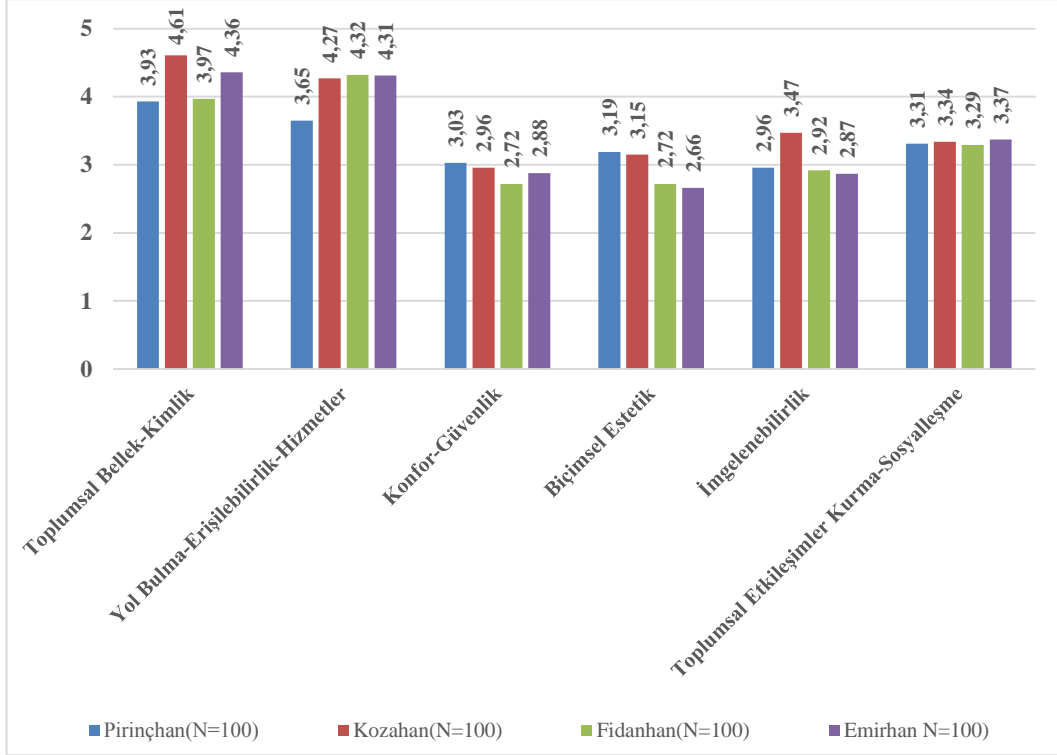
Avluların konfor-güvenlik kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Pirinç Han (3,03), Koza Han (2,96), Emir Han (2,88), Fidan Han (2,72) avluları olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında Pirinç Han avlusundaki gençlerin Pirinç Han avlusundan ziyade buldukları kafenin ortamını değerlendirmeye aldıkları düşünülmektedir. Ayrıca çıkan sonuçların hanların kullanım yoğunluğu ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Buna göre, daha yoğun olarak kullanılan Pirinç Han ve Koza Han avluları daha konforlu ve güvenli bulunurken daha az yoğun kullanılan Emir Han ve Fidan Han nispeten daha az konforlu ve güvenli bulunmaktadır. Buradaki kullanıcıların konfor ve güvenlik gereksinmesinin karşılanması için kentsel mekânların insanları bir araya getirme özelliği ile de örtüşen yönünde görüldüğü üzere daha yoğunluk istedikleri görülmektedir. Kullanıcılar kendilerini rahat ve huzurlu hissetmek için etrafında insan kalabalığı istemektedir. Bundan dolayıdır ki bu çalışmada mahremiyet kalite parametresi yapılan testte ortaya çıkmamıştır.

Avluların biçimsel estetik kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Pirinç Han (3,19), Koza Han (3,15), Fidan Han (2,72), Emir Han (2,66) avluları olduğu görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında biçimsel estetik kalite parametresi bakımından Fidan Han ve Emir Han ortalamasının altında kalmaktadır. Bunun nedeni olarak bu iki hanın nispeten düzenli olarak bakım ve onarımının yapılmaması görülmektedir. En yüksek ortalamanın Pirinç Han avlusunda çıkmasında ise Pirinç Han avlusundaki gençlerin Pirinç Han avlusundan ziyade buldukları kafenin ortamını değerlendirmeye aldıkları düşünülmektedir.

Avluların imgelenebilirlik kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Koza Han (3,47), Pirinç Han (2,96), Fidan Han (2,92), Emir Han (2,87) avluları olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında Koza Han avlusunun nispeten daha fazla kullanım çeşitliliği göstermesi ve sürpriz sunması, Emir Han avlusunda ise bu bağlamda çok da sürprizli bir mekâna sahip olmaması etkili olmaktadır.

Avluların toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametresini karşılamada en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru sırasıyla çıkan mekânların Emir Han (3,37), Koza

Han (3,34), Pirinç Han (3,31), Fidan Han (3,29) avluları olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında tüm hanların ortalamalarının birbirine yakın olmasıyla birlikte bu bağlamda her han avlusunun bir toplumsal etkileşimler kurma ya da sosyalleşme mekânı olarak görüldüğü söylenebilir. Fidan Han avlusuna gelen kullanıcılar sosyalleşmeye gelmekten çok sakinliğinde dinlenmeye geldiklerini belirttikleri için en düşük ortalamanın bu handa ortaya çıktığı görülmektedir.

Şekil 2.31. Han avlularına göre kalite parametrelerinin tanımlayıcı dağılımları

Çizelge 2.6. Kalite parametreleri ile cinsiyet arasındaki farklılığın incelenmesi (bağımsız örneklem t testi)

		Cinsiyet	N	Ortalama	SS	t	p
Toplumsal Bellek- Kimlik		Kadın	186	4,20	0,813	-0,344	0,731
		Erkek	214	4,23	0,917		
Yol Bulma- Erişilebilirlik- Hizmetler		Kadın	186	4,10	0,622	-0,808	0,419
		Erkek	214	4,16	0,779		
Konfor-Güvenlik		Kadın	186	2,98	0,985	1,584	0,114
		Erkek	214	2,82	1,010		
Biçimsel Estetik		Kadın	186	2,97	0,813	0,959	0,338
		Erkek	214	2,89	0,810		
İmgelenebilirlik		Kadın	186	3,06	1,107	0,228	0,820
		Erkek	214	3,04	1,062		
Toplumsal Etkileşimler Kurma- Sosyalleşme		Kadın	186	3,23	0,821	-2,195	0,029*
		Erkek	214	3,41	0,844		

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.6'ya göre, uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik, biçimsel estetik, imgelenebilirlik kalite parametreleri ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre erkeklerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, kadınlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum kadınlara göre erkekler tarafından avluların daha toplumsal etkileşimler kurma ve sosyalleşme mekânı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında toplumsal ve sosyal hayatta erkeklerin kadınlara göre açık ve dış mekânları daha fazla kullanması etkilidir.

Çizelge 2.7. Kalite parametreleri ile yaş arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Yaş	N	Ortalama	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	24 Yaş ve Altı	114	4,02	0,773	8,744	0,000**	1-3,4 2-3,4
	25-34 Yaş	94	4,00	1,024			
	35-45 Yaş	92	4,39	0,841			
	46 Yaş ve Üzeri	100	4,48	0,735			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	24 Yaş ve Altı	114	3,88	0,649	11,915	0,000**	1-3 4-1,2
	25-34 Yaş	94	4,07	0,719			
	35-45 Yaş	92	4,23	0,670			
	46 Yaş ve Üzeri	100	4,41	0,697			
Konfor-Güvenlik	24 Yaş ve Altı	114	3,16	0,946	5,210	0,002**	1-3
	25-34 Yaş	94	2,86	0,961			
	35-45 Yaş	92	2,63	0,984			
	46 Yaş ve Üzeri	100	2,87	1,050			
Bıçimsel Estetik	24 Yaş ve Altı	114	3,24	0,715	8,155	0,000**	1- 2,3,4
	25-34 Yaş	94	2,84	0,754			
	35-45 Yaş	92	2,81	0,853			
	46 Yaş ve Üzeri	100	2,77	0,843			
İmgelenebilirlik	24 Yaş ve Altı	114	3,01	1,051	0,836	0,475	-
	25-34 Yaş	94	2,98	1,103			
	35-45 Yaş	92	3,21	1,064			
	46 Yaş ve Üzeri	100	3,02	1,116			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	24 Yaş ve Altı	114	3,20	0,869	4,628	0,003**	4-1,2
	25-34 Yaş	94	3,17	0,763			
	35-45 Yaş	92	3,42	0,912			
	46 Yaş ve Üzeri	100	3,54	0,747			

***:p<0,05 **:p<0,01**

Çizelge 2.7'ye göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda imgelenebilirlik kalite parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre 35-45 yaş ve 46 yaş üzeri kişilerin toplumsal bellek-kimlik ortalaması, 24 yaş altı ve 25-34 yaş olan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum alt yaş gruplarına göre

üst yaş grubu kullanıcıları tarafından avluların daha toplumsal bellek ve kimlik oluşturan mekânlar olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân algısının artması etkilidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre 35-45 yaş kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, 24 yaş ve altı kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. 46 yaş ve üzeri kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, 25-34 yaş ve 24 yaş altı kişilerin ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum genel olarak alt yaş gruplarına göre üst yaş grubu kullanıcıları tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmet sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân bilinci/farkındalığı konusunda duyarlılığın artması etkilidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda konfor-güvenlik parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre 24 yaş ve altı kişilerin konfor-güvenlik ortalaması, 35-45 yaş kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum 35-45 yaş kişilere göre 24 yaş ve altı kişiler tarafından avluların daha konforlu ve güvenli bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş gruplarının konfor ve güvenlik algılarının birbirinden farklı olması ve yaş arttıkça yaşam kalitesi beklentisinin artması etkilidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre 24 yaş ve altı kişilerin biçimsel estetik ortalaması, diğer yaş gruplarından anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum diğer üst yaş gruplarına göre 24 yaş ve altı kişiler tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekânsal kalite beklentisinin artması etkilidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresi ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre 46 yaş ve üzeri kişilerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, 25-34 yaş ve 24 yaş altı kişilerden anlamlı derecede

daha yüksektir. Bu durum daha alt yaş gruplarına göre daha üst yaş grupları tarafından avluların daha toplumsal etkileşimler kurma ve sosyalleşme alanı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında avluların üst yaş grupları tarafından sürekli gidilen bir yer haline gelmesi etkili olmuştur.

Çizelge 2.8. Kalite parametreleri ile eğitim durumu arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Eğitim Durumu	N	Ortalama	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Okuryazar-İlköğretim	76	4,40	0,793	2,587	0,053	-
	Lise	156	4,16	0,825			
	Üniversite	153	4,14	0,939			
	Lisansüstü	14	4,57	0,822			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Okuryazar-İlköğretim	76	4,28	0,705	1,698	0,167	-
	Lise	156	4,14	0,735			
	Üniversite	153	4,05	0,680			
	Lisansüstü	14	4,18	0,703			
Konfor-Güvenlik	Okuryazar-İlköğretim	76	3,15	1,062	2,462	0,062	-
	Lise	156	2,78	1,017			
	Üniversite	153	2,89	0,922			
	Lisansüstü	14	2,93	1,107			
Biçimsel Estetik	Okuryazar-İlköğretim	76	3,01	0,852	1,807	0,145	-
	Lise	156	3,00	0,839			
	Üniversite	153	2,81	0,760			
	Lisansüstü	14	2,86	0,716			
İmgelenebilirlik	Okuryazar-İlköğretim	76	2,99	0,993	3,539	0,015*	2-4
	Lise	156	2,91	1,066			
	Üniversite	153	3,14	1,100			
	Lisansüstü	14	3,79	1,155			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Okuryazar-İlköğretim	76	3,54	0,766	3,023	0,030*	1-3
	Lise	156	3,35	0,856			
	Üniversite	153	3,20	0,821			
	Lisansüstü	14	3,31	1,000			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.8'e göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik, biçimsel estetik kalite parametreleri ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda imgelenebilirlik parametresi ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre eğitim durumu lisansüstü olan kişilerin imgelenebilirlik ortalaması, eğitim durumu lise olanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum lise eğitilmiş kişilere göre lisansüstü eğitilmiş kişiler tarafından avluların daha imgelenebilir mekânlar olarak görüldüğünü göstermektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresi ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre eğitim durumu okuryazar-ilköğretim olan kişilerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, eğitim durumu üniversite olan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu sonucun ortaya çıkmasında eğitim durumu arttıkça insanların iletişim kurma isteğinin azalması etkilidir.

Çizelge 2.9. Kalite parametreleri ile meslek arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Meslek	N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Çalışan	266	4,15	0,909	4,127	0,003*	2-1,4
	Emekli	46	4,64	0,618			
	Ev Hanımı	22	4,47	0,784			
	Öğrenci	56	4,07	0,799			
	İşsiz	10	4,26	0,778			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Çalışan	266	4,09	0,724	5,730	0,000	1-2,3 4-2,3
	Emekli	46	4,46	0,740			
	Ev Hanımı	22	4,52	0,377			
	Öğrenci	56	3,94	0,626			
	İşsiz	10	4,18	0,487			
Konfor-Güvenlik	Çalışan	266	2,82	0,988	1,674	0,155	-
	Emekli	46	2,94	1,029			
	Ev Hanımı	22	2,91	1,166			
	Öğrenci	56	3,13	1,002			
	İşsiz	10	3,33	0,528			
Bıçimsel Estetik	Çalışan	266	2,92	0,788	3,241	0,012*	4-2,3
	Emekli	46	2,73	0,856			
	Ev Hanımı	22	2,65	0,883			
	Öğrenci	56	3,21	0,810			
	İşsiz	10	3,17	0,698			
İmgelenebilirlik	Çalışan	266	3,07	1,097	0,144	0,966	-
	Emekli	46	2,98	1,174			
	Ev Hanımı	22	2,93	0,890			
	Öğrenci	56	3,06	1,032			
	İşsiz	10	3,10	1,075			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Çalışan	266	3,30	0,838	2,229	0,065	-
	Emekli	46	3,63	0,734			
	Ev Hanımı	22	3,29	0,916			
	Öğrenci	56	3,17	0,843			
	İşsiz	10	3,53	0,864			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.9'a göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda konfor-güvenlik, imgelenebilirlik ve toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleri ile meslek arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p>0,05).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik parametresi ile meslek arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır (p<0,01). Buna göre

emekli olan kişilerin toplumsal bellek-kimlik ortalaması, çalışan ve öğrenci olan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum çalışan ve öğrencilere göre emekli kullanıcılar tarafından avluların toplumsal bellek ve kimlik oluşturan mekânlar olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân algısının artması önemlidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile meslek arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre çalışan kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, emekli ve ev hanımı kişilerden anlamlı derecede daha düşüktür. Ev hanımı ve emekli olan kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum öğrencilere göre ev hanımı ve emekli kullanıcılar tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân bilinci/farkındalığı konusunda duyarlılığın artması etkilidir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile meslek arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre öğrenci olan kişilerin biçimsel estetik ortalaması, emekli ve ev hanımı olan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum göre ev hanımı ve emeklilere göre öğrenciler tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekânsal kalite beklentinin artması etkilidir.

Çizelge 2.10. Kalite parametreleri ile medeni durum arasındaki farklılığın incelenmesi (bağımsız örneklem t testi)

	Medeni Durum	N	Ortalama	SS	t	p
Toplumsal Bellek-Kimlik	Evli	198	4,32	0,899	2,433	0,015*
	Bekar	202	4,11	0,829		
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Evli	198	4,27	0,706	3,669	0,000**
	Bekar	202	4,01	0,692		
Konfor-Güvenlik	Evli	198	2,76	1,025	-2,742	0,006**
	Bekar	202	3,03	0,959		
Bıçimsel Estetik	Evli	198	2,78	0,826	-3,614	0,000**
	Bekar	202	3,07	0,772		
İmgelenebilirlik	Evli	198	3,02	1,072	-0,660	0,510
	Bekar	202	3,09	1,093		
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Evli	198	3,34	0,838	0,376	0,707
	Bekar	202	3,31	0,839		

***:p<0,05 **:p<0,01**

Çizelge 2.10'a göre, uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda imgelenebilirlik, toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleri ile medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda toplumsal bellek-kimlik parametresi ile medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre evlilerin toplumsal bellek-kimlik ortalaması, bekârlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum bekârlara göre evli kullanıcılar tarafından avluların daha toplumsal bellek-kimlik oluşturan mekânlar olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân algısının artması önemlidir.

Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre evlilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, bekârlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum bekârlara göre evli kullanıcılar tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekân bilinci/farkındalığı konusunda duyarlılığın artması etkilidir.

Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda konfor-güvenlik parametresi ile medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre bekârların konfor-güvenlik ortalaması, evlilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum evlilere göre bekâr kullanıcılar tarafından avluların daha konforlu ve güvenli bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça yaşam kalitesi beklentisinin artması etkilidir.

Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre bekârların biçimsel estetik ortalaması, evlilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum evlilere göre bekâr kullanıcılar tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaş arttıkça mekânsal kalite beklentisinin artması etkilidir.

Çizelge 2.11. Kalite parametreleri ile avluya gelme sıklığı arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Avluya Gelme Sıklığı	N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Yılda Birkaç Kez	96	4,24	0,735	1,536	0,191	-
	Ayda Birkaç Kez	111	4,08	0,983			
	Haftada Birkaç Kez	103	4,28	0,832			
	Her Haftasonu	15	4,59	0,625			
	Hergün	75	4,23	0,925			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Yılda Birkaç Kez	96	3,97	0,652	3,905	0,004**	1-3,5
	Ayda Birkaç Kez	111	4,03	0,747			
	Haftada Birkaç Kez	103	4,27	0,655			
	Her Haftasonu	15	4,30	0,836			
	Hergün	75	4,28	0,718			
Konfor-Güvenlik	Yılda Birkaç Kez	96	2,92	0,857	1,111	0,351	-
	Ayda Birkaç Kez	111	2,80	0,987			
	Haftada Birkaç Kez	103	3,04	1,032			
	Her Haftasonu	15	3,00	1,239			
	Hergün	75	2,78	1,090			
Biçimsel Estetik	Yılda Birkaç Kez	96	3,01	0,730	3,700	0,006**	2-4
	Ayda Birkaç Kez	111	2,72	0,850			
	Haftada Birkaç Kez	103	2,97	0,812			
	Her Haftasonu	15	3,42	0,690			
	Hergün	75	2,98	0,816			
İmgelenebilirlik	Yılda Birkaç Kez	96	3,15	0,965	1,592	0,176	-
	Ayda Birkaç Kez	111	2,99	1,133			
	Haftada Birkaç Kez	103	3,08	1,061			
	Her Haftasonu	15	3,57	1,193			
	Hergün	75	2,89	1,135			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Yılda Birkaç Kez	96	2,93	0,756	14,123	0,000**	1-3,4,5 2-3,4,5
	Ayda Birkaç Kez	111	3,17	0,796			
	Haftada Birkaç Kez	103	3,58	0,753			
	Her Haftasonu	15	3,87	0,732			
	Hergün	75	3,61	0,867			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.11'e göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, konfor-güvenlik, imgelenebilirlik kalite parametreleri ile avluya gelme sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p>0,05).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile avluya gelme sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluya haftada birkaç kez ve her gün gelen kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, yılda birkaç kez gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya yılda birkaç kez gelenlere göre avluya haftada birkaç kez ve her gün gelen kullanıcılar tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bunun sonucunda avlular kullanıcılar tarafından daha yönlenebilir, erişilebilir, çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldükçe avluya gelme sıklığının arttığı görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile avluya gelme sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre her hafta sonu avluya gelen kişilerin biçimsel estetik ortalaması, ayda birkaç kez gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya ayda birkaç kez gelenlere göre avluya her hafta sonu gelen kullanıcılar tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda avlular kullanıcılar tarafından biçimsel estetik anlamında daha iyi görüldükçe avluya gelme sıklığının arttığı görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresi ile avluya gelme sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluya haftada birkaç kez, her hafta sonu ve her gün gelen kişilerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, yılda birkaç kez ve ayda birkaç kez gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya yılda birkaç kez ve ayda birkaç kez gelen kişilere göre avluya haftada birkaç kez, her hafta sonu ve her gün gelen kullanıcılar tarafından avluların daha toplumsal etkileşimler kurma ve sosyalleşme alanı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bunun sonucunda avlular kullanıcılar tarafından daha sosyalleşme mekânı olarak görüldükçe avluya gelme sıklığının arttığı görülmektedir.

Çizelge 2.12. Kalite parametreleri ile avluda geçirilen süre arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Avluda Geçirilen Zaman	N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	1 Saatten Az	82	4,19	0,879	1,166	0,323	-
	1-2 Saat	208	4,17	0,923			
	3-5 Saat	81	4,26	0,772			
	5 Saatten Fazla	29	4,48	0,664			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	1 Saatten Az	82	4,06	0,710	0,759	0,518	-
	1-2 Saat	208	4,15	0,698			
	3-5 Saat	81	4,12	0,756			
	5 Saatten Fazla	29	4,28	0,671			
Konfor-Güvenlik	1 Saatten Az	82	2,76	0,938	0,657	0,579	-
	1-2 Saat	208	2,92	0,966			
	3-5 Saat	81	2,92	1,092			
	5 Saatten Fazla	29	3,00	1,163			
Biçimsel Estetik	1 Saatten Az	82	2,76	0,737	3,352	0,019*	1-4
	1-2 Saat	208	2,97	0,800			
	3-5 Saat	81	2,88	0,848			
	5 Saatten Fazla	29	3,28	0,888			
İmgelenebilirlik	1 Saatten Az	82	2,79	0,997	2,225	0,085	-
	1-2 Saat	208	3,11	1,114			
	3-5 Saat	81	3,08	1,088			
	5 Saatten Fazla	29	3,28	0,987			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	1 Saatten Az	82	3,26	0,781	7,738	0,000*	1-4
	1-2 Saat	208	3,21	0,827			
	3-5 Saat	81	3,50	0,817			
	5 Saatten Fazla	29	3,91	0,845			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.12'ye göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler, konfor-güvenlik, imgelenebilirlik kalite parametreleri ile avluda geçirilen süre arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile avluda geçirilen süre arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre avluda 5 saatten fazla zaman geçiren kişilerin biçimsel estetik ortalaması, 1 saatten az zaman geçiren kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluda

1 saatten az zaman geçirenlere göre avluda 5 saatten fazla zaman geçiren kullanıcılar tarafından avlunun biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda avlular kullanıcılar tarafından biçimsel estetik anlamında daha iyi görüldükçe avluda zaman geçirme süresinin arttığı görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme parametresi ile avluda geçirilen süre arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluda 5 saatten fazla zaman geçiren kişilerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, 1 saatten az zaman geçiren kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. 3-5 saat ve 5 saatten fazla zaman geçiren kişilerin toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme ortalaması, 1-2 saat zaman geçiren kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluda daha az zaman geçirenlere göre avluda daha fazla zaman geçiren kullanıcılar tarafından avluların daha toplumsal etkileşimler kurma ve sosyalleşme alanı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bunun sonucunda avlular kullanıcılar tarafından daha sosyalleşme mekânı olarak görüldükçe avluda zaman geçirme süresinin arttığı görülmektedir.

Çizelge 2.13. Kalite parametreleri ile avlunun tercih edilme günleri arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Tercih Zaman	Edilen N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Cuma	18	4,41	0,775	0,504	0,605	-
	Hafta İçi	250	4,20	0,919			
	Hafta Sonu	132	4,22	0,784			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Cuma	18	4,29	0,846	5,614	0,004*	2-3
	Hafta İçi	250	4,21	0,695			
	Hafta Sonu	132	3,97	0,695			
Konfor-Güvenlik	Cuma	18	3,42	0,891	6,296	0,002*	2-1,3
	Hafta İçi	250	2,77	1,017			
	Hafta Sonu	132	3,06	0,942			
Bıçimsel Estetik	Cuma	18	2,82	0,762	7,348	0,001*	2-3
	Hafta İçi	250	2,82	0,831			
	Hafta Sonu	132	3,15	0,740			
İmgelenebilirlik	Cuma	18	3,31	0,926	2,581	0,077	-
	Hafta İçi	250	2,96	1,091			
	Hafta Sonu	132	3,19	1,071			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Cuma	18	3,30	0,907	2,346	0,097	-
	Hafta İçi	250	3,40	0,837			
	Hafta Sonu	132	3,20	0,821			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.13'e göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, imgelenebilirlik, toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleri ile avlunun tercih edilme günleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile avlunun tercih edilme günleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluyu hafta içi tercih eden kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, avluyu hafta sonu tercih eden kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya hafta sonu gelmeyi tercih eden kişilere göre avluya hafta içi gelmeyi tercih eden kullanıcılar tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Hafta içi gelen insanların o bölgede esnaf olma veya alışveriş yapması gibi zorunlu sebeplerle avluları tercih edebileceğinden, hafta sonu gelenlerin ise

gerçekten mekândan beklediği yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler beklentisinin karşılanmasıyla bu sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda konfor-güvenlik parametresi ile avlunun tercih edilme günleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluyu cuma günü ve hafta sonu tercih eden kişilerin konfor-güvenlik ortalaması, avluyu hafta içi tercih eden kişilerden anlamı derecede daha yüksektir. Bu durum avluyu hafta içi tercih edenlere göre avluyu cuma günü ve hafta sonu tercih eden kullanıcılar tarafından avlunun daha konforlu ve güvenli bulunduğunu göstermektedir. Hafta içi gelen insanların o bölgede esnaf olma veya alışveriş yapması gibi zorunlu sebeplerle avluları tercih edebileceğinden, hafta sonu gelenlerin ise gerçekten mekândan beklediği konfor güvenlik beklentisinin karşılanmasıyla bu sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile avlunun tercih edilme günleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluyu hafta sonu tercih eden kişilerin biçimsel estetik ortalaması, avluyu hafta içi tercih eden kişilerden anlamlı derece daha yüksektir. Bu durum avluyu hafta içi tercih edenlere göre avluyu hafta sonu tercih eden kullanıcılar tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Hafta içi gelen insanların o bölgede esnaf olma veya alışveriş yapması gibi zorunlu sebeplerle avluları tercih edebileceğinden, hafta sonu gelenlerin ise gerçekten mekândan beklediği biçimsel estetik beklentisinin karşılanmasıyla bu sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

Çizelge 2.14. Kalite parametreleri ile avluyu kullanma zaman dilimi arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Avluyu Kullanma Saati	N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Sabah Saatleri	64	4,30	0,920	4,280	0,005*	3-4
	Öğle Arası	46	3,94	1,022			
	Öğleden Sonra	264	4,28	0,805			
	Akşam Saatleri	26	3,81	0,932			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Sabah Saatleri	64	4,30	0,651	3,359	0,019*	1-4
	Öğle Arası	46	4,02	0,655			
	Öğleden Sonra	264	4,15	0,736			
	Akşam Saatleri	26	3,83	0,547			
Konfor-Güvenlik	Sabah Saatleri	64	2,86	1,035	0,540	0,655	-
	Öğle Arası	46	3,07	0,963			
	Öğleden Sonra	264	2,87	1,004			
	Akşam Saatleri	26	2,89	0,967			
Biçimsel Estetik	Sabah Saatleri	64	2,74	0,861	1,815	0,144	-
	Öğle Arası	46	3,07	0,816			
	Öğleden Sonra	264	2,94	0,807			
	Akşam Saatleri	26	3,07	0,662			
İmgelenebilirlik	Sabah Saatleri	64	3,25	1,151	1,256	0,289	-
	Öğle Arası	46	2,92	1,090			
	Öğleden Sonra	264	3,01	1,068			
	Akşam Saatleri	26	3,21	1,021			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Sabah Saatleri	64	3,30	0,909	0,959	0,412	-
	Öğle Arası	46	3,23	0,785			
	Öğleden Sonra	264	3,37	0,813			
	Akşam Saatleri	26	3,13	0,989			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.14'e göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda konfor-güvenlik, biçimsel estetik, imgelenebilirlik, toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleri ile avlunun kullanılan zaman dilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik parametresi ile avluyu kullanma zaman dilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluyu öğleden sonra kullanan kişilerin toplumsal bellek-kimlik ortalaması, avluyu akşam saatlerinde kullanan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluyu akşam saatlerinde kullanan kişilere göre avluyu

öğleden sonra kullanan kişiler tarafından avluların daha toplumsal bellek-kimlik oluşturan mekânlar olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında avluların akşam saatlerinde pek kullanılmaması ve avluyu daha çok tercih eden insanların avluya sabah ve öğle saatlerinde gelenlerin olması etkili olmuştur.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile avluyu kullanma zaman dilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır($p<0,05$). Buna göre avluyu sabah saatlerinde kullanan kişilerin toplumsal bellek-kimlik ortalaması, avluyu akşam saatlerinde kullanan kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluyu akşam saatlerinde kullanan kişilere göre avluyu sabah saatlerinde kullanan kişiler tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında avluların akşam saatlerinde pek kullanılmaması ve avluyu daha çok tercih eden insanların avluya sabah ve öğle saatlerinde gelenlerin olması etkili olmuştur.

Çizelge 2.15. Kalite parametreleri ile avluda bulunma amacı arasındaki farklılığın incelenmesi (ANOVA)

	Amaç		N	Ort.	SS	F	p	Fark
Toplumsal Bellek-Kimlik	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	4,27	0,834	2,917	0,055	-
	Buluşmak		64	4,06	0,934			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	3,96	1,039			
Yol Bulma-Erişilebilirlik-Hizmetler	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	4,18	0,692	3,444	0,033*	1-3
	Buluşmak		64	4,05	0,733			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	3,85	0,792			
Konfor-Güvenlik	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	2,84	0,998	3,484	0,032*	1-2
	Buluşmak		64	3,20	1,012			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	2,81	0,912			
Biçimsel Estetik	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	2,86	0,822	5,542	0,004*	1-2
	Buluşmak		64	3,17	0,770			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	3,18	0,637			
İmgelenebilirlik	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	3,09	1,084	0,701	0,497	-
	Buluşmak		64	2,95	1,032			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	2,91	1,179			
Toplumsal Etkileşimler Kurma-Sosyalleşme	Dinlenme Amaçlı	Gezme	308	3,32	0,856	0,142	0,868	-
	Buluşmak		64	3,37	0,715			
	Diğer (Alışveriş,Yemek vb.)		28	3,27	0,912			

*:p<0,05 **:p<0,01

Çizelge 2.15'e göre, uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda toplumsal bellek-kimlik, imgelenebilirlik, toplumsal etkileşimler kurma-sosyalleşme kalite parametreleri ile avluda bulunma amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p>0,05).

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler parametresi ile avluda bulunma amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre avluya dinlenme gezme amaçlı gelen kişilerin yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler ortalaması, avluya diğer (alışveriş, yemek vb.) amaçlı gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya diğer (alışveriş, yemek vb.) amaçlı gelenlere göre avluya dinlenme gezme amaçlı gelen kullanıcılar tarafından avluların daha yönlenebilir, erişilebilir ve çeşitli hizmetler sunan bir mekân olarak görüldüğünü göstermektedir. Bunun sonucunda avluya dinlenme amaçlı gelen kullanıcıların avluları yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler sunmada daha iyi buldukları için tercih ettikleri görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda konfor-güvenlik parametresi ile avluda bulunma amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre avluya buluşma amaçlı gelen kişilerin konfor-güvenlik ortalaması, avluya dinlenme amaçlı gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya dinlenme amaçlı gelenlere göre avluya buluşma amaçlı gelen kullanıcılar tarafından avluların daha konforlu ve daha güvenli bulunduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda avluya buluşma amaçlı gelen kullanıcıların avluları daha konforlu ve daha güvenli buldukları için tercih ettikleri görülmektedir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda biçimsel estetik parametresi ile avluda bulunma amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$). Buna göre avluya buluşma amaçlı gelen kişilerin biçimsel estetik ortalaması, avluya dinlenme gezme amaçlı gelen kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum avluya dinlenme gezme amaçlı gelenlere göre avluya buluşma amaçlı gelen kullanıcılar tarafından avluların biçimsel estetik anlamında daha iyi bulunduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda avluya buluşma amaçlı gelen kullanıcıların avluları biçimsel estetik anlamında daha iyi buldukları için tercih ettikleri görülmektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Bursa Hanlar Bölgesi’nde Kentsel Dış Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesi” başlığı altında gerçekleştirilen bu tez çalışması kapsamında, literatür analizi yapılarak kalitenin belirlenmesine ilişkin yeni parametreler önerilmiştir. Bu parametreler dikkate alınarak hazırlanan anket çalışması verileri faktör analizi ile değerlendirilmiş ve çalışma alanı özelinde öncelikli kalite parametrelerine ulaşılmıştır. Böylelikle bu çalışma ile ileride bu konuda yapılacak çalışmalara, bu parametrelerle hem model önerisi hem de yöntem önerisi sunarak öncülük edilmektedir. Yapılan çalışma, mekânların kalitesinin belirlenebilmesi için mekânın sadece fiziksel özellikleri ile değil, kullanıcı öznel değerlendirmeleriyle beraber ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, Maslow (1943) ve Gür’ün (1996) çalışmalarından faydalanılarak tüm kentsel mekânlar için kullanılabilir kalite parametreleri belirlenmiştir. Bu kalite parametreleri kullanıcı görüşlerine başvurularak Bursa Hanlar Bölgesi’nde yer alan farklı özelliklere sahip 4 han üzerinden test edilmiş ve bunun sonucunda bu alan için önem sırasıyla “toplumsal bellek-kimlik”, “konfor-güvenlik”, “biçimsel estetik”, “yol bulma-erişilebilirlik-hizmetler”, “imgelenebilirlik”, “toplumsal etkileşimler kurma ve sosyalleşme” parametrelerini içeren 6 temel faktörün öne çıktığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak, bundan sonra bu alanda yapılacak çalışma ve iyileştirmelerde bu 6 faktörün üzerinde durulması gerektiği görülmektedir. Dolayısıyla kullanıcıların beklentilerinin bilinmesinin daha kaliteli bir ortam yaratma açısından son derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında, bu 6 faktörün iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda çalışmalar yapılırsa mekân kalitesinin daha da artacağı fikri ortaya atılmaktadır.

Ayrıca, yapılan çalışma sonucunda, Maslow’un (1943) insan gereksinimleri hiyerarşisi tablosunda yer alan sıralama ile kentsel mekânlarda gereken insan gereksinimleri sıralamasının farklı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, örneğin Maslow (1943) için en önemli olan gereksinim konfor-güvenlik parametresi Bursa Hanlar Bölgesi’nde yer alan 4 han özelinde üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı şekilde Maslow (1943) için önem

sırasında son sırada yer alan biçimsel estetik gereksinimi çalışma alanı özelinde dördüncü sırada yer almaktadır.

Yapılan çalışmada görülmüştür ki bütün kalite parametrelerini her yerde aynı şekilde ve aynı sırada uygulayabilmek mümkün değildir. Bu bağlamda, bu analizler bir alışveriş merkezinde ya da bir okul binasında yapılmış olsa farklı sonuçların ortaya çıkacağı aşikârdır. Bu bağlamda, hanlar teker teker incelendiğinde de hanlar arasında bile bu farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Koza Han, incelenen hanlar içerisinde en popüler ve turistik amaçlı olarak kullanılmakta iken Pirinç Han, gençlere en çok hitap etmesi yönüyle gençlerin buluşma mekânı olarak görülmekte, Fidan Han ise konumundan dolayı en az keşfedilmiş olması yönüyle dinlenme amaçlı tercih edilmekte iken Emir Han çevre esnafa yakınlığı itibarıyla en çok esnafın kullandığı han olma özelliğini taşımaktadır. Kullanıcıların ve yerin farklı niteliklerine göre mekândaki insan gereksinimleri değişecektir. Dolayısıyla mekân kalitesine yönelik tanım ve parametrelerin geliştirilebilmesi için her mekânın kendine has niteliklerinin dikkate alınması gerektiği bu çalışma ile ortaya konmaktadır.

Yapılan faktör analizleri sonucunda Bursa Hanlar Bölgesi'nde kentsel mekân örneği olarak incelenen han avluları kapsamında önemsenen gereksinimler arasında, "mahremiyet" parametresi ve "ayırt edici uyarılar" parametresi ile "esneklik", "geliştirilebilirlik" ve "dinamiklik" parametrelerini içeren "özgerçekleştirim gereksinimi"nin ortaya çıkmaması dikkat çekici bir bulgudur. Kentsel mekânların insanları bir araya getirerek kaynaşma sağlaması yönüyle insani ilişkileri arttırması özelliği öne çıkmaktadır. Bu çalışma ile mahremiyet gereksiniminin, kullanıcıları tarafından önemsenen parametreler arasında ortaya çıkmaması kentsel mekânların bu özelliğini kanıtlar niteliktedir. Başka bir deyişle, insanlar kentsel mekânlarda, kişinin kendini fiziksel ve psikolojik olarak toplumdan çekişi anlamına gelen mahremiyeti istemesinin aksine bu mekânlar insanların diğer insanlarla buluşma ve kaynaşmayı sağlayan kentsel bir alan olduğu için buralara geldiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu sonuçlardan, bu avlulardaki kullanıcılar tarafından bu mekânların ayırt edici, esnek, geliştirilebilir ve dinamik mekânlar olmasının istenmediği görülmektedir. Bu yönüyle çalışma alanı kapsamında kullanıcıların en önemli karşılanması gereken ihtiyacının, beklentisinin toplumsal bellek-kimlik parametresi olması sonucu ile de örtüşmektedir.

Çalışma alanının tarihi olması niteliğinden kaynaklı olarak bu mekânların değiştirilebilir, esnek, dinamik mekânlar olmasının istenmediği aksine toplumsal bellek ve kimlikte yer edici değişken olmayan bir mekân olmasının istendiği görülmektedir.

Bütün bu hanların toplamında yapılan faktör analizi sonuçlarına bakıldığında bu faktörler içinde “toplumsal bellek-kimlik” parametresinin hanların genelinde birinci faktör olarak çıkması bu yerlerin tarihi özelliğinin insanlar için son derece önemli olduğu ve özellikle buradaki kentsel mekânların bu yönü ile tercih edilme sebebi olduğu görülmektedir. Bu yüzden yerel yönetimler tarafından bu yerlerde yenilemeler yapılırken bu yerlerin tarihi özelliğinin korunması, bu yerlerde kimlik kaybına neden olacak tasarımlar yapılmaması ve bu konuda daha imtinalı ve dikkatli davranılması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin bu tür mekânları yenilerken üniversitelerin gerekli bölümleri ile işbirliğine gitmeleri gerekmekte ve bu konuda kullanıcı görüşlerine başvurarak ciddi araştırmalar yapması gerekmektedir. Çünkü mekânlar kullanıcısız düşünülmeceği gibi kullanıcı görüşleri ve gereksinimleri göz ardı edilen mekânların da varlıklarını devam ettiremeyeceği ortadadır. Bu anlamda daha çok kullanılabilen ve yaşayan mekânlar yaratma açısından kalite göstergelerini belirleyecek kullanıcı gereksinimleri ilişkisinin doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağın, S. 2014.** Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi Fotoğraf Arşivi, Bursa.
- Akkılıç, Y. 2001.** Prusa'dan Bursa'ya Bursa'dan Yıldırım'a Bir Kentin Tarihsel Serüveni. Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Bursa.
- Alpagut, Z. 2005.** Kamu Mekânlarında Kent Mobilyalarından Bilgilendirme, Yönlendirme ve İşaretleme Elemanlarının İrdelenmesi: Taksim Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Anonim. 2012.** Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atabek, E. 2002.** Kamusal Mekânlarda Kalite: Yıldız Teknik Üniversitesi Kampüsü'nde Kullanıcı Görüşlerine Dayalı Kalite Değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ataman, A. 2000.** Bir Göz Yapıdan Külliyyeye, Osmanlı Külliyyelerinde Kamusal Mekân Mantığı. Mimarlar Tasarım Yayınları, İstanbul.
- Baykal, K. 1948.** Tarihte Bursa Yangınları. Emek Basımevi, Bursa
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., Stone, A. M. 1992.** Public Space. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cerasi, M. M. 2001.** Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19.yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ceylan, A. 2007.** Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Kentsel Yeşil Alanların Önemi ve Kentsel Dönüşüm İle İlişkilendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cezar, E. 1985.** Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik İmar Sistemi. MSÜ Yayını, İstanbul.
- Çerçi, S. 1997.** Konut Yakın Çevresinin Kullanıcı Bilişsel Duygusal ve Davranışsal Parametrelere Bağlı Olarak Değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dede, R. 2010.** Bursa Tarihi Kapalı Çarşıda Kentsel Dış Mekân Organizasyonu Açısından Analitik Bir İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Demirel, E. 2014.** Boşluğun Mimarisi. *Mimarlık Dergisi*, Sayı:315.
- Doğru, H. 1995.** XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü. Anadolu Üniversitesi Yayınları Yayın No:872, Eskişehir.
- Emür, S. H., Onsekiz, D. 2007.** Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, Sayı:22.
- Erdem, E. 2008.** Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Göre Konutların Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

- Erdönmez, M.E., Akı, A. 2005.** Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, Cilt:1 Sayı:1. http://www.megaron.yildiz.edu.tr/wordpress/papers/Megaron_01-01-07_Erdonmez.pdf (Erişim tarihi: 27.10.2014).
- Erkman, U. 1973.** Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Erkut, G. 1995.** Kentsel Mekân ve Yaşam Kalitesi. Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, 5-7 Haziran 1995, Taşkılla İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Eşkinat, Y. 1992.** Kent Planlama ve Tasarım Arasında Gerekli Ara Ölçek: Kentsel Tasarım. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Giritlioğlu, C. 1998.** Şehirselle Mekân Ögeleri ve Tasarımı. İTÜ Matbaası, İstanbul.
- Gökgür, P. 2008.** Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Göregenli, M. 2010.** Çevre Psikolojisi İnsan Mekan İlişkileri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gücesan, M. 2014.** Esneklik Kavramının Konutlarda İrdelenmesi ve İstanbul Metropolünden Seçilen Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, H, Ülkü, S. 2007.** Bitişik Nizamlı Villa Tipi Konutlarda Yapısal Konfor Koşulları Üzerine Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:12 Sayı:2.
- Gür, Ş. Ö. 1996.** Mekân Örgütlenmesi. Gür Yayınları, Trabzon.
- İnceoğlu, M. 2007.** Kentsel Açık Mekanların Kalite Açısından Değerlendirmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi. *Doktora Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- İnceoğlu, M., Ulusu, T., Paker, G. 1995.** Ders Notları. İTÜ, İstanbul.
- Bakan K., Konuk G. 1987.** Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi. Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Kısar Koramaz E. 2010.** Yaşam Kalitesinin Yükseltmesinde Yeşil Alanların Etkinliğinin Ölçülmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Model Önerisi. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Konuk, G. 1979.** Kentsel Tasarımda Boyutlandırma Ölçütleri ve Ülkemiz İçin Geniş Kapsamlı Bir Model Önerisi. *Doçentlik Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Köprülü Bağbancı, Ö. 2007.** Bursa Hanlar Bölgesi Değişim ve Dönüşüm Sürecinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Doktora Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Krier, R. 1979.** Urban Space. Academic Editions, Londra.
- Krupat, E. 1985.** People in Cities. Cambridge University Press, Cambridge.

Kuban, D. 1968. Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişimi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri. *Vakıflar Dergisi*, Sayı:7.

Küçükkömürcü, B. 2005. Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Lang, J. 1987. Creating Architectural Theory: The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design. Van Nostrand Reinhold, New York.

Lang, J. 1994. Urban Design: American Experience. Van Nostrand Reinhold, New York.

Lynch, K. 1960. The Image of The City. MIT Press, Cambridge.

Maslow, A. 1943. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50.

Mirzai, S. 1995. Çevre Tasarımında Kalitenin Yenilenme ve Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul:

Nasar, J. 1988. Environmental Aesthetics: Theory, Research and Applications. Cambridge University Press, Cambridge.

Nasar, J. 1998. The Evaluative Image of The City. Sage Publications, C.A.

Norberg-Schulz, C. 1971. Existence, Space and Architecture. Studio Vista, London.

Özandes, E. 1999. Osmanlı'nın İlk Başkenti Bursa. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Pakalın, M. Z. 1983. Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Rapoport, A. 1977. Human Aspects of Urban Form: Towards A Man Environment Approach To Urban Form and Design. Pergamon Press, Oxford.

Şentürer, A. 1995. Mimaride Estetik Olgusu. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

TSE. 1997. Standardizasyon ve Kalite. Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.

Tüfekçioğlu, K H. 2008. Tarihsel Çevrede Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi İstanbul Yedikule Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü , İstanbul.

Türksever, N. 2001. Türkiye’de Büyük Şehir Alanlarında Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yöntem Denemesi. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü , İstanbul.

Ünlü, A. 1995. Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. 1983. Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Voordt, D.J.M. van der. 2005. Architecture In Use: An Introduction To The Programming, Design and Evaluation of Buildings. Architectural Press, Amsterdam.

Yıldız, A. 2007. Tarihsel Birikime Sahip Kentsel Açık Alanların Dinamizmi- İstanbul Kent Örneği; Beyazıt Meydanı, Sultanahmet Meydanı ve Taksim Meydanı. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.

<http://tr.wikipedia.org>

Konu: Sosyalleşme

Erişim tarihi: 27.10.2014

EKLER

1. Anket Soru Kâğıdı

Ek 1 Anket Soru Kâğıdı

Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki Kentsel Dış Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesi Anketi

Görüşmenin yapıldığı tarih: .../.../2014	Anket No:
Anketin yapıldığı avlunun bulunduğu han:	

1. Cinsiyetiniz? ()1. K ()2.E
2. Yaşınız? ()1. 24 yaş ve altı ()2. 24-34 yaş arası
()3. 35-45 yaş arası ()4. 46 yaş ve üzeri
3. Eğitim durumunuz? ()1. Okuryazar- İlköğretim ()2. Lise
()3. Üniversite ()4. Lisansüstü
4. Mesleğiniz? ()1. Çalışan ()2. Emekli ()3. Ev hanımı
()4. Öğrenci ()5. İşsiz
5. Medeni durumunuz? ()1. Evli ()2. Bekar
6. Bursa Hanlar Bölgesi denilince aklınıza gelen ilk 3 yer neresidir?
(1)
(2)
(3)
7. Bursa Hanlar Bölgesi'nin en önemli sorunları nelerdir?
()1. Marka dükkânların bulunmaması ()2. Bakımsız, onarımsız olması
()3. Ulaşım-otopark sorununun olması ()4. Diğer
8. Bu avluya ne sıklıkla gelirsiniz?
()1. Yılda birkaç kez ()2. Ayda birkaç kez ()3. Haftada birkaç kez
()4. Her hafta sonu ()5. Her gün
9. Bu avluda en fazla ne kadar süre geçirirsiniz?
()1. Bir saatten az ()2. Bir-iki saat ()3. Üç-beş saat
()4. Daha fazla
10. Bu avluyu tercih ettiğiniz günleri nelerdir?
()1. Cuma ()2. Hafta içi ()3. Hafta sonu
11. Bu avluyu günün hangi zaman diliminde kullanıyorsunuz?
()1. Sabah saatleri ()2. Öğle arası
()3. Öğleden sonra ()4. Akşam
12. Bu avluya nasıl ulaşıyorsunuz?
()1. Özel araç ()2. Yaya ()3. Otobüs ()4. Metro
()5. Dolmuş

13. Bu hanada hangi amaçla bulunmaktasınız?

()1.Dinlenme- gezme amaçlı ()2.Bir yerden diğerine giderken ulaşım amaçlı

()3.Alişveriş amaçlı ()4.Yemek ()5.Buluşmak ()6.Diğer(belirtiniz)

Lütfen 14.-54. sorulara hangi oranda katıldığınızı 5 ile 1 arasında bir değer vererek belirtiniz.	
Puanlar	5. Kesinlikle katılıyorum 4. Katılıyorum 3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum 2. Katılmıyorum 1. Kesinlikle katılmıyorum

14. Bu avlu görsel olarak huzur verici ve rahatlatıcı bir yerdir.	5	4	3	2	1
15. Bu avluda yeterince güneşli/gölgeli alanlar mevcuttur.	5	4	3	2	1
16. Bu avlu çok gürültülü dir.	5	4	3	2	1
17. Bu avluda bank, sandalye gibi oturma elemanlarının sayısı yeterlidir.	5	4	3	2	1
18. Bu avlu engelli insanların kullanımı için uygundur.	5	4	3	2	1
19. Bu avlu temiz bir yerdir.	5	4	3	2	1
20. Bu avluda tuvalet ve diğer ihtiyaçları giderecek diğer olanaklar bulunabiliyor.	5	4	3	2	1
21. Bu avlunun zemin kaplaması yürümek için elverişlidir.	5	4	3	2	1
22. Bu avluda dolaşırken emniyet açısından kendimi güvende hissediyorum.	5	4	3	2	1
23. Bu avluyu yalnız başıma kullandığımda bile kendimi rahat ve huzurlu hissediyorum	5	4	3	2	1
24. Bu avluda kullanılan mobilyaların yerleşimi aynı zamanda bana mahremiyet sağlamaktadır.	5	4	3	2	1
25. Bu avluda yeterli miktarda yönlendirme tabelası vardır.	5	4	3	2	1
26. Bu hanın giriş kapıları kolaylıkla algılanabilmektedir.	5	4	3	2	1

27.Bu avlu ailemle gelmek için tercih ettiğim bir mekândır.	5	4	3	2	1
28.Bu avlu arkadaşlarımla gelmek için tercih ettiğim bir mekândır.	5	4	3	2	1
29.Bu avluya geldiğimde arkadaşlarımla ya da ailemden birileriyle karşılaşıyorum .	5	4	3	2	1
30.Bu avluda her çeşit alışveriş imkânı ve yeterli sayıda mağaza bulunmaktadır.	5	4	3	2	1
31.Bu avluya geliyorum çünkü burada yıllardır alışveriş yaptığım bir dükkân bulunmaktadır.	5	4	3	2	1
32.Bu avluya geliyorum çünkü buranın tarihi bir niteliği var.	5	4	3	2	1
33.Bu avluya geliyorum çünkü buranın Bursa için önemli bir yer olduğunu düşünüyorum.	5	4	3	2	1
34.Bu avlu Bursa'nın kimliğini oluşturan önemli yerlerinden biridir.	5	4	3	2	1
35.Bu avlu bu bölge için çekici bir merkezdir .	5	4	3	2	1
36.Bu avlu turistlere tavsiye edilebilecek bir yerdir.	5	4	3	2	1
37.Bu avluda her dolaştığımda kendimi buraya ait hissederim.	5	4	3	2	1
38.Bu avluya geliyorum çünkü dolaşırken hanların arasında kaybolmak hoşuma gidiyor.	5	4	3	2	1
39.Bu avluda sıkılmamı engelleyen bir sürü şaşırtıcı mekânla karşılaşıyorum.	5	4	3	2	1
40.Bu avluya geliyorum çünkü buranın avmlere göre farklı bir mekân olduğunu düşünüyorum.	5	4	3	2	1
41.Bütün olarak değerlendirildiğinde bu avlunun bakımı, onarımı düzenli olarak yapılmaktadır.	5	4	3	2	1
42.Buraya geldiğimde zaman içerisinde etkinliklere göre farklı düzenlemeler yapıldığını görüyorum.	5	4	3	2	1
43.Bu avludaki donatıların devingen olması(değiştirilebilir olması) burayı farklı kılıyor.	5	4	3	2	1

44. Bu avlunun daha iyi kullanılabilmesi için avluya farklı işlevler katılmalıdır.	5	4	3	2	1
45. Bu avlunun daha iyi kullanılabilmesi için tarihteki orijinal haline tekrar dönülmelidir.	5	4	3	2	1
46. Bu avlunun daha iyi kullanılabilmesi için bir değişiklik olmasına gerek yok.	5	4	3	2	1
47. Bu avlu yıllardır aynı şekilde ve eşyalarıyla birlikte kullanılmaktadır.	5	4	3	2	1
48. Bu avlu eğlenceli bir yerdir.	5	4	3	2	1
49. Bu avluda kültürel etkinlikler yapılmaktadır.	5	4	3	2	1
50. Bu avlunun eni ile boyu arasındaki oran estetik açıdan uygundur.	5	4	3	2	1
51. Bu avlunun banklarında , kullanılan renklerin, malzemelerin görünüşü ve işçiliği iyidir.	5	4	3	2	1
52. Bu avlunun zemininde , kullanılan renklerin, malzemelerin, görünüşü ve işçiliği iyidir.	5	4	3	2	1
53. Bu avluyu çevreleyen cephelerde kullanılan renklerin, malzemelerin, görünüşü ve işçiliği iyidir.	5	4	3	2	1
54. Bu avluda doğa güzelliği açısından ağaçlar, çiçekler yeterince mevcuttur.	5	4	3	2	1

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Seyhan AĞIN
Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman, 23.02.1980
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Üsküdar Burhan Felek Lisesi
Lisans : Eskişehir Anadolu Üniversitesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans : Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl : Mudanya Belediyesi 2011-....

İletişim : saginmim@hotmail.com

TEŞEKKÜR

Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki Kentsel Dış Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesini konu alan bu çalışma, Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilim Dalında hazırlanmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca ders aşamasında ve tez aşamasında değerli vaktini benimle paylaşan, karşılaştığım zorluklar karşısında bana cesaret verip zorlukların üstesinden gelmeme yardım eden, bu sürecin tamamlanmasında desteğini ve sevgisini hep yanımda hissettiğim, tez danışmanım Sayın Hocam Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN'a teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, çalışmalarımda beni yüreklendiren tüm aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

